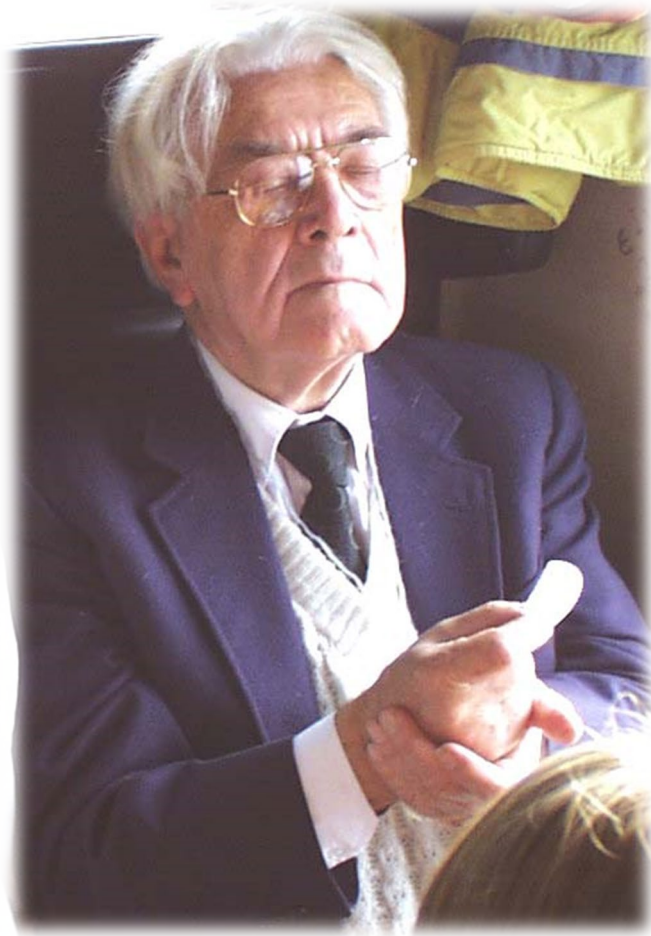

BULÁNYI GYÖRGY

EMLÉKIRATOK HELYETT

1988.

ELŐSZÓ

Egy ember élete

Arra kérték: írnék néhány bekezdést a Bokor történetéről, alapelveiről egy tájékoztató jellegű füzet számára. Készülődtem, töprengtem, hogyan sűrítsem rövid, lexikonba való mondatokba mindazt, amit az elmúlt negyven bő évből ki kell emelni; aminek - közelről vagy távolról, tudatosan vagy talán akkor nem is tudva - tanúja voltam. Fiatal emberként még nem ismertem az állam és egyház által kötött "megegyezéseket" - lehet, hogy sokan mások sem ismerték -, s nem láttam, hogyan folyik az állami ateizmus erőszakos harca egy megfélemlített, népétől elszigetelt, s egyre jobban átformált gondolkodású főpapi réteg ellen. Nem ismertem, mert nem voltak információs csatornák, mert engem is nyomott a félelem, korlátozott az elszigeteltség. Barátaimmal együtt csak arra törekedtünk, hogy csoportmértű világunkban éljen a hit, ne hiányozzék a tanúságtétel, a hűség, hogy el ne felejtjük, mi a legfőbb érték az életünkben, s kinek kell elsősorban engedelmeskednünk. Talán túl óvatosak voltunk, talán túlságosan féltettünk másokat. Nincsenek fényképeink, éveken keresztül nem készült kép baráti társaságokról, lelkigyakorlatos találkozókról. Eldobtuk naptárainkat, kiteptük lapjaikat, pedig a pontos emlékezéshez jó kronológia is kellene. Nincsenek naplóink - biztonsági okokból, vagy mert elvették őket.

Tudunk-e memoárt írni? Mi, amatőrök, "írástudatlanok", rosszul emlékezők? Kell-e memoárt írni? Jó-e valamire - nem csupán az öndicsőítés az emlékezni akarás rugója?

Bokrunk története barátságok története. Bokrunk története a bázison létrejött barátságokra épülő hálózatok története. Azt hiszem, mindenkinek el kell mondania, hogy kinek, mikor lett barátja Jézus Krisztusban, mindenkinek be kell számolnia arról, hogy hány barátot szerzett, s mi lett e barátságok története az idő múlásával. Ha az emberek számára akarunk emberileg érthető és élhető egyháztörténetet írni, akkor el kell kezdenünk elmondani az életünket. Egy ember életét, sok barát életét. Az emlékezések tengerében, évek múltán az értő szemű kutató majd fölfedezi a fő áramlatokat. Ne akarjuk mi túl véglegesen látni önmagunkat, de akarjunk megszólalni és őszintén beszélni önmagunkról.

E füzet lapjain Bulányi György emlékezéseit olvashatjuk. Olyan ember szavait, akinek az élete meghatározóan összefonódott a Bokor életével, s akiről sokan elmondhatjuk, hogy "az ő köpenyéből bújtunk elő". Egyszer majd Róla is beszélni fogunk, s a hetvenedik születésnap jó alkalom lehetne erre, hiszen ennyi idő alatt már elég határozott formát ölt egy ember élete abban a szociális szövevényben, amit barátságnak, bázisközösségnek, katolikus egyházi bázisközösségnek, római katolikus egyháznak, magyar nemzetnek hívunk. Egyelőre azonban hallgassuk inkább Őt, s örüljünk annak is, hogy akkor, amikor sok minden elveszett, az íróasztal fiókja, néhányak dossziéja megőrzött valamit a kezdeti hajtasokból, az induló gondolatokból.

Kell emlékezni, memoárokat írni. Jövőbeli utunk csak a múlt ismeretében tervezhető meg. E füzet olvasása kapcsán kérjük a Lélek megvilágosítását az emlékezéshez, az értékeléshez, a tervezéshez. É L Ő S Z Ó V A L Élménybeszámoló régmúlt időkről

1988. február 1.

Merza József

Az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében! Ámen.

Testvéreim! Örömmel vállaltam el ezt az előadást. Azért is, hogy magnóra kerülve aztán soha többé ne kelljen már elmondanom. Egy pár esztendővel ezelőtt egyik testvérünk azt kívánta valamelyik születésnapom alkalmával, hogy még nagyon sokáig ne fogjak hozzá emlékirataim írásához. Jókívánságát megfogadtam, s nem is akarom az időmet ezzel tölteni. Helyettesítse ez az előadás, "Emlékezzünk régiekről" címmel. Régi dolgokról akarok tehát emlékezni. Nem nagyon régiekről, csak a század elejéről, s a század közepéig mennék ma előre. Aztán ha még egyszer is, meg máskor is meghallgatnátok, akkor tovább mennék; a század második felére.

Szeretnék most képet rajzolni nektek, - akik nagyobbára a század második felében születettek, - ennek a századnak az első feléről. Nem történetírói képet, mert ahhoz a történelmi távlat is hiányzik, meg komoly előmunkálatok is szükségesek volnának. Csak úgy rajzolok tehát képet a század első feléről, ahogyan én azt megéltem.

1. Prohászka

Persze a 20. század is előző századokból nőtt ki. Ezért aztán egy-két mondatot mondanék arról az előző századról. Arany Jánost a múlt század harmadik harmadában már mint öreg és igen tekintélyes magyar poétát a református egyház központi vezetősége megkérte egy jelentős feladatra: vallásos ének, templomi ének pályázatot hirdetett meg ugyanis nagy Magyarországon, és a befutó pályamunkák felülbírlására kérte meg hazánk koszorús költőjét. Naplójegyzeteiben Arany leírja, hogy borzalom az, amivel találkozott a pályázaton. Dehát ezt nem akarta így megírni a református egyházi vezetőségnek, hanem csak ennyit írt summázásként: "vallásos éneket írni, nincsen a kor szellemében...". Gondolatok csak arra, hogy a mi századunknak ebben az utolsó harmadában akármennyire igyekszünk is szintet tartani, állandóan újabb és újabb gitáros-énekeket énekelnek nekünk innen, onnan, amonnan az ország különböző részeiből támadó fiatalok: ezt sem ismerem, még azt sem ismerem.

Még valamit. Ha már Arany Jánost említettem, mondok valamit Vörösmarty rovására is: a múlt század első felében írt egy rövid kis epigrammát. Ez volt a címe: Pázmány. Pázmány Péterről a XVII. sz. nagy ellenreformátoráról szól ez a kis epigramma. Pázmány Péter már a mennyországban van, és ott a mennyben mondja Vörösmarty elképzelése szerint ezt az epigrammát:

*"Pázmány tiszta valóságok hallója egekben,
megtért térítő állok az Isten előtt,
s hirdetek új tudományt: legszentebb vallás
haza s emberiség.*

Ez szekularizáció, Pázmány szekularizálása. A 19. század embere hitt a hazában, hitt a szerelemben - tessék Petőfire gondolni - hitt az emberiségben, a humánumban, de az, hogy Jézus Krisztus, meg Isten Országá, meg Anyaszentegyház, ezek olyan ósdi hangzó dolgok voltak, hogy komoly emberek nem keresték. A Hozsanna énekeskönyvünk legborzalmasabb énekei azok, amelyeket a 19. században a csehektől adoptáltunk, pl. "Áldozattal járul hozzád...". Ami a Hozsannában szép, az mind régebről van.

Egy ilyen 19. századra következik a 20. század első fele, amely számunkra valahonnan az esztergomi szemináriumtól indul. Van ott egy spirituális, akinek a szobájában térdeplő is van. A térdeplőt nem arra használja, amire az egyszeri spirituális, aki, amikor a kispapok bekopogtak hozzá, megvárta a második kopogást, s közben gyorsan odasietett a térdeplőjéhez, letérdepelt, hogy a kispapok lássák, az ő spirituálisuk nem akármilyen ember, még imádkozik is. Nos, ez a Prohászka Ottokár nevű fiatal pap a múlt század vége felé a maga harmincas éveiben nem kopogtatásra térdepelt le. A térdeplőn kívül volt neki egy álló íróasztala és ezen napi három órán át jegyezte a gondolatait, nagyobbára imádságból született gondolatait. Ez a Prohászka Ottokár kezd nem lelkigyakorlatokat, hanem konferencia-beszédeket tartani itt is, ott is, amott is, és megváltoztatja a 19. századi vallás képet hazánkban.

Mi volt ez a 19. századi kép? Az úriemberek azt mondták, hogy jó a vallás, mert megtanítja a parasztot meg a munkást, hogy ne lopjon. Egy ilyen 19. századi magyar úrral találkoztam vagy harminc évvel ezelőtt és próbáltam Istenhez térítgetni. Azt mondta, hogy nagyon tiszteli ő a vallást, kell is az a parasztnak, hogy becsüljék az urakat és a magántulajdon szentségét, de őt hagyjam békében. Így az urak. Ami a munkást illeti, azt már a 19. században elérte a szociáldemokrata párton keresztül a marxizmus szelleme, amely megmagyarázta neki, hogy hát a vallás, egyház, papok, ezektől nagyobb világcsalás nincs a világon. Ez az a bizonyos ópium, amely azt magyarázza nektek, hogy csak tűrjétek, viseljétek el, hogy mások gazdagok, ti pedig szegények vagytok, mert majd odafönt kiegyenlítődnek a dolgok. XI. Pius pápa mondta: a 19. században elvesztettük a munkásosztályt. Maradt miénk a paraszti réteg, amelyik ragaszkodott a plébánosához, mert hitt abban, hogy ha a plébános jól imádkozik azért, hogy legyen eső, akkor van remény arra, hogy az Úristen nem "furulyáltatja" meg a kukoricát, és lesz majd termés és lehet élni. Kb. ez volt a 19. századi vallási helyzet.

Prohászka Ottokár konferencia beszédeinek hatására kezdtek az úriemberek - akkor ez az értelmiséggel, a felsőbb iskolát végzettekkel jelentett nagyjából egyet - arra gondolni, hogy talán nem csak a buta parasztnak való mesevilág az, amely kétezer esztendő óta fenntartja magát. Persze Prohászka sem jöttem-láttam-győztem alapon alakította át a századvégen és a századfordulón a gondolkodást, hanem lassan, mint ahogy minden komoly dolog lassan tört utat.

2. Apám megtér

Így aztán pl. édesapámat, aki 1893-ban született, sem tudta Prohászka átalakítani, bár kötelező hitoktatásra járt elemiben, polgári iskolában, sőt még a felső kereskedelmi iskolában is, ami a polgári után három esztendőt jelentett. Ezzel az iskolázódással ő is az úriemberek kasztjába került. Mindazon ráhatások következtében, amelyek őt érték, szabadgondolkodó lett. Ez annyit jelentett, hogy a könyvtárában megtalálható volt mindaz, amit az Anyaszentegyház indexre tett, de amit az Egyház javall, az véletlenül sem. Ilyen családba születtem bele 1919 első napjaiban.

Nem tudom biztosan, de azért mintha megtanították volna nekem, hogy "Én Istenem, jó Istenem, lecsukódik már a szemem, de a tied nyitva Atyám, szépen kérlek, vigyázz reám..." "Vasárnapi misére járási élményeim nincsenek. Arra mintha emlékeznék, hogy nagypénteken Anyuka körbevitt a városban, és mindenütt megnéztük a szentsírt. Azt is mondják, hogy az

egyik nagynéném esküvőjén - "a papi hivatás első jeleként" - kiteptem magam anyám kezéből és odamentem az oltárhoz a csengőhöz s megráztam. Szabadgondolkodó szülők nevelése ellenére is.

Egyszer azonban történt valami: apám a Dorottya utcában dolgozott, mint banktisztviselő, s mi a Ferencvárosban laktunk a Mester utca és a Ferenc utca sarkán. Akkoriban egy villamosjegy még az úriembereknek is nagyon drága volt. Ezt a 30-35 perces sétát gyalog tette meg oda is, meg vissza is. 1924 májusában hazafelé jöve a munkából, keresztülment a Bakáts-téren, s a templomból - májusi litánia lévén - orgonaszó hallatszik ki. Valami azt mondja apámnak, hogy menjen oda be. Bement és ott egy állító helyében megtért. Tudjátok, kevésbé vagyok misztikus, de hát ezt az eseményt hitelesnek tekintem, mert ezután apám elégette összes könyveit, utána pedig a Szent István Társulat, a Magyar Kultúra és egyéb katolikus cégek könyveivel, Schütz filozófiával, Schütz dogmatikával, Prohászka összes műveivel teltek meg szép lassan az üres polcok.

Ez a megtérés a Bakáts-térről egyenesen a József utcába vezetett, ahol a Jézus-Szíve templomban a jezsuiták adták a 20-as években a legrangosabb vallási táplálékot. Egy megtérő embernek, apám fajtájából, feltétlenül oda kellett mennie. Hamarosan messzemenő változások következtek be a család életében. Apámnak, mint szabadgondolkodó polgárnak megszületett Kamilla nővérem 17-ben, én meg 19-ben, és mintha elvágták volna. De hát ott a Jézus-Szíve templomban egy öreg bunyevác páter, Omerovics nevű, nagy-nagy hassal, vagy 130 kilóval vette apám és anyám lelkét gondozásba, és rövidesen eljutott a következő szöveghez: "Kedveseim, én nagyon szeretem magukat, de maguk helyett a pokolba kerülni nem akarok." Ennek a szövegnek az lett a következménye, hogy 1925-től kezdve végig a harmincas éveken potyogtak a Bulányi gyerekek egymás után, mert a páter Omerovics nem óhajtott pokolra kerülni.

3. Jezsuiták kezében

Elindultak otthoni végnélküli misézéseim. Babucinak kellett ministrálnia, de én voltam a jámborabb, mert én pap létemre folyton térdepeltem, Babuci viszont csak állni volt hajlandó. Anyuka szólta is, hogy micsoda dolog ez, hogy a pap térdepel és a ministráns áll. Így e buzgó misézéseim következtében kortársaimat megelőzve 1926 szeptember másodikán a jezsuiták templomában első áldozó lettem, az ismerős páterek, mint "kis jezsuitát" emlegettek. Ettől én persze meg voltam hatódva.

Nem tudom megmondani, kéthetenként, háromhetenként-e, s mindig a soros babakocsival, megindultunk a Mester utcából valamelyik délután a Jézus-Szíve templomba, lejelentkeztünk a portásnál, a portás fölcsemett a páter Omerovicsért, s a páter lejött. Bementünk a sekrestyébe, a páter beült a gyóntatószékbe, betérdeltünk szép sorban: Babuci, én. A végén a páter még egy pár percig ott maradt velünk, kedveskedett, beszélgetett. 1929 nyarán, amikor páter Omerovics elhatározásából megszületett első Bulányi gyerek már négy esztendő volt és már babakocsin kívül volt, s a következő gyerek volt a babakocsiban, a mondott négy esztendő húgom, miközben a páterrel beszélgetünk, elkezd sírni. Hát te miért sírsz? - mondja néki. Azért sírok, mert a páter mindenkit meggyóntat, csak engem nem. Ennek az lett a következménye, hogy a jezsuiták Horánszky utcai Mária-kongregációs kápolnájában egy karácsonyi éjféli misén Lívia húgom négy és fél éves korában első áldozó lett. Miből lesz a cserebogár? Vagy másképpen: hogyan születik szabadgondolkodóból egy sokgyermekes vallásos család a 20.

század 20-as éveiben az isteni kegyelem behatása nyomán? Mindezek hatására belépek a piarista rendbe - egyelőre még csak diákként.

Mondanék valamit néktek - mert 8 esztendőt lehúztam egyfolytában a pesti piarista gimnáziumban - ennek az iskolának a levegőjéről. Vallási igényeimet nem elégítette ki, én a jezsuitáknál magasabb hőfokhoz szoktam. Mi az a magasabb? Ugye akkor, amikor októberi litánia volt, természetesen - ha négyen voltunk, ha öten voltunk, én már nem is tudom, hogy hogyan oldotta meg anyuka, dehát a Mester utcából a József utcába elmenni nem volt olyan közel, - a babakocsit eltolta a templomba, bementünk és a jezsuiták által megrendezett októberi litániát, ami biztosan eltartott azért vagy 40 percig, azt mi végig ültük. Na mert az nem volt kérdés, hogy érdekel-e bennünket, mond-e ez nekünk valamit, unatkozunk-e, jól érezzük-e magunkat, mert akkoriban a gyerekek rendesen kellett viselkednie, mert ha valamit nem csinált úgy, ahogy kell, jött a: "csak egy utolsó ferencvárosi kucséber viselkedik úgy, ahogy te." Erre behúzta az ember a nyakát. Egy utolsó ferencvárosi csirkefogó, ez valami borzasztó volt. Ami nekem kedves volt, azt mind csak egy utolsó ferencvárosi csirkefogó csinálta és azt sohse engedték meg. "Így csak utcagyerekek viselkednek". "Mit ugrálsz az utcán? Fogd meg a Babuci kezét és menj szépen előttünk!" Így mentünk a Ferenc körúton vasárnap délután. Eszünk ágában nem volt, hogy ez ellen lázadjunk. Nem volt olyan, hogy a litánián én unatkozom, vagy hogy menjünk ki, úgy elbódította az embert az orgonaszó, meg a tömjénfüst, meg a sok csillár, meg az a végnélküli Üdvözlégy Mária, malasztal teljes. Olyan vallásos lett az ember ettől.

4. Piaristák markában

A piaristáknál nem ez volt. "Te marha! Mit mondjon az ember egy ilyen ökörnek?" Az volt a helyzet, hogy kaptunk mi akkor 10 évesen egy 53 esztendő, derék, rendes, dunántúli parasztyerekből lett piaristát, kiváló latin tanár volt és állandóan dühbe kellett szegénynek gurulnia. Miért? Egyszerűen azért, mert ő már vagy 30 esztendeje egyfolytában tanította, hogy a terra, terrae ragozása az, hogy... és a hülye kölykök még mindig nem tudják, pedig ő már harminc éve tanítja egyfolytában. Úgy, hogy a "tisztelendő bácsiról" való fogalmaim átalakultak. Kisfaludy Jánosnak hívták az igazgatót, aki minden évben egyszer elmondotta a záróünnepélyen a tornateremben, ahol egy gyufaszálat sem lehetett leejteni az érdeklődő apukák és anyukák sokasága miatt, hogy "Ebben az iskolában kérem, mi munkára és fegyelemre nevelünk. Azért, hogy valaki teljesíti a kötelességét, semmiféle jutalmat nem adunk. Ha azonban valaki még ezen felül dolgozik, önképzőkori pályázatokkal, vagy gyorsírókörben, vagy ilyesmi, ezeket a diákjainkat kitüntetjük." Jött a megdicsőülés, a kitüntetettek előállhattak és kaphattak egy könyvet.

Vallásos egyesület nem volt. A hittanárnál elő lehetett fizetni a "Zászlónk"-ra meg a "Néger gyerekekre" és sztanolt és bélyeget át lehetett adni néki a Missziók céljaira. Mivel engem állandóan a jezsuiták piszkálgattak, mondván, hogy azért ez a piarista ügy ez csak olyan legényegylet, nem annyira szerzetesrend, én meg a hittanáromat piszkálgattam ezzel. Azt mondja erre: nézd, nálunk az egész nevelés vallásos szellemben folyik. Hát, ha az egyház mondja - már akkor is olyan voltam - elhittem.

Egyébként az, hogy lelkiezetés, én ezekben az években tanultam meg, mert először is volt évenként négy darab kötelező gyónás. Be kellett menni délután. Hamarabb abbamaradt a tanítás, és ilyen is volt, hogy misztikumot adtak nekünk. Lila palástban kijött valamelyik tanár, alkalmas módon égtek a gyertyák és elkezdte: "Peccavimus, iniuste aegimus, iniquitatem

fecimus. Miserere nobis. " - Háromszor egymás után, egyre magasabb hangon. Ez az, ami meghatott, s arra indított, hogy most már meg kell vallanom a bűneimet. A piarista atyák nem voltak nagy lelki vezetők, de aki odament, hogy "Gyónom a mindenható Istennek... ", annak elő kellett vennie a cédulát. Föl kellett írunk a bűneinket, ott nem lehetett ötölni, hatolni. Nem volt olyan, hogy kisfiam, másra nem emlékszel? más mondanivalód nincsen? Ebből semmi sem volt. Ahogy az iskolában az embernek a házi feladatot rendesen meg kellett csinálnia, a gyónásra is tisztességesen kellett készülni, mert elzavarták. Ezen felül minden vasárnapi misén a két hittanár az "A" osztályoké és a "B" osztályoké - kiült a nyitott gyóntatószékbe és oda lehetett menni. Én a hittanáromhoz mentem, aki minden egyes esetben megkérdezte: "és a külön szándékod?". Kitaláltam valamit, hogy mi lesz a külön szándék, amire a következő gyónásig legjobban fogok törekedni. De nem csak ennyi volt. Évente háromszor, négyszer, vagy csak kétszer - erre nem emlékszem már - a folyosón tízpercen belül megállt előttem az említett hittanár és azt mondta: "rég láttalak"; erre az volt a válasz: "Tanár úr kérem szépen, mikor mehetek föl?" "Erre ő elővette a noteszát és megmondta, hogy mikor mehetek föl hozzá. Nem mindenkivel csinálta ezt, "ő választott titeket". Akkor mi, akik e kiváltságos rétegbe tartoztunk, azt mondtuk, hogy "beülünk a villanyszékbe". Volt ott egy zöld plüss fotel mellette, abba kellett beleülni, és nekem az az érzésem, hogy volt neki erre egy órája, másfél órája s a tízen-esztendő gyerek az összes soros szerelmi ügyeit előadhatta. Ő csak hümmögött, azt mondja: te pap akarsz lenni, minek ez a rengeteg lányismerős? Ilyen módon nevelte az emberbe azt, amit a legközvetlenebb személyi kapcsolata.

Akkor ennek az iskolának a valódi szelleme - úgy hiszem - az úri Magyarországnak a szelleme volt. Én arról, hogy munkáselégedetlenség, a munkásosztály problémái..., én erről soha nem hallottam. Ami vörös vonalként meghatározza a nyolc esztendő, a Habsburg-ellenes szabad királyválasztó szellem. Apám, hogyan, hogyan nem, összekötötte ezt a legitimizmussal, úgy hogy a Nemzeti Újságot járatta. A Nemzeti Újság az egy legitimista katolikus újság volt, az a Habsburgokat akarta visszahozni. Dehát nekem kuruc tanáraink voltak, Menczer és egyéb "magyar" nevű kuruc tanáraink, úgy hogy nagy vitákat rendeztünk apámmal. Harmadikban tanultunk történelmet, én 13 éves koromban már teljes gőzzel tudtam képviselni az iskolában elsajátított szabad királyválasztó szellemet és riposztoltam apámmal és így végül is mindig kaptam két pofont és elnevezett dr. Vitamanónak.

No, amiért az ember szenved is, ugye, azzal aztán teljesen azonosul, úgy hogy én kutya kemény kuruc szabad királyválasztó szellemben nőtem fel az iskolában. Nemzeti fájdalomunk volt a Habsburgokkal szemben, hogy annyit szenvedtünk tőlük, és hát volt még egy sokkal súlyosabb, frissen égő nemzeti fájdalomunk a 20-as években - ugyanis 28-ban kezdek odajárni - Trianon meg 20-ban volt. Minden úri magyarnak a szívében égő seb volt ez. A melósoknak mindegy volt - valahogy úgy éreztem - a parasztokról sem hallottam, hogy zokog a lelke, mert Biharnak a másik fele már nem hozzánk tartozik, de az úri osztály számára, meg a középosztály számára, amelyik a történelmi tudatot hordozta, ez eleven seb volt. A magyar irodalmi olvasókönyvünkben a nagy ifjúsági lelkipásztor Tóth Tihamérnak - "Tiszta férfiúság", "Ne ölj", "Miért dohányzol, ne dohányozz!" "Iszol?" - hasonló nevelői könyveknek a szerzőjének - egy rövid írása bent volt valamelyik olvasókönyvben. Arról szól, hogy egy 16 éves fiú föláll a parlamentben, az országgyűlésben és elmondja a nagy beszédet, hogy "amit ti, apák elveszítettetek, a Hazát, azt mi, a mai magyar fiatalság fogjuk visszaszerezni. "Ez a levegő volt az, amely a hazafias piarista rend pesti piarista gimnáziumába járó növendékeket a legmélyebben meghatározta. Hogy viszonyult ehhez a vallás? No, ezt a Tóth Tihamér élte legmélyebben át. Csak tiszta férfiúság az, amelyik visszaszerezheti a magyar hazát. Tiszta

férfiúság az jelentette a katolikus erkölcsöt, a katolikus erkölcs pedig jelentette a VI. parancsot. Gondolat, szó, cselekedet, magammal, mással... ezek mind vastagbetűs dolgok voltak..., aki itt ember a talpán, az fogja visszaszerezni a hazát. Nem hiszem, hogy torzítom a lényegét.

Volt egy szerelmes magyar tanárom az utolsó két évben, aki Sík Sándornak volt talán a legjobb piarista tanítványa. Sík Sándor az egy abszolút név volt, rengeteg vonatkozásban, többek között a magyar irodalom vonatkozásában is. Sík Sándor elkezdett a magyar irodalomról beszélni akárhol, akárhánéknak, az ember úgy érezte, hogy most már nézzük meg az órát, mert már biztosan beszél vagy húsz perce, - és másfél órája beszélt. És hogyha Sík Sándor beszélt a magyar irodalomról, akkor kigyúlt, és múltak a félórák, és akármilyen foglalkozású is volt az illető, úgy érezte, hogy ennél csodálatosabbat nem hall. Én a Sík Sándor legjobb piarista tanítványának a magyaróráit hallgattam és egy életre beleszerelmesedtem a magyar irodalomba. Mit kaptunk mi ott? Inkább azt mondom, hogy mit nem. Mivel záródott le. Mikszáth Kálmán még egyértelműen a XIX. század világához tartozott, abban nem volt iskola és iskola között különbség: Mikszáth Kálmánt még ismerték. Csak abban, ami utána jött: Gárdonyi, Herczeg Ferenc, Prohászka, katolikus pap-költők: Sík Sándor, Mécs László és Ady Endre. Nagy viták után a menőbb szellemű katolikus iskolák tárgyalták Ady Endrét is. Móricz Zsigmondról még nem volt szó. Babits Mihályról sem. S Móricz Zsigmondot úgy említem, mint a forradalmi paraszti gondolatot, Babitsot meg úgy, mint az egyetlen keresztényt. Az egyetlen keresztényt a 20. század első felében - mert mostani megítélésem szerint Prohászka sem volt az. A Hazát meg a zsidóknak az elintézését ő is éppen úgy gondolta, mint minden más tisztességes középosztályú hazafias úriember. Ezekhez az írókhoz nem jutottunk el. És mégis valahogyan beleszagoltam, mert ugyan az órán nem volt róla szó, de ez az én magyar tanárom, amikor én nyolcadikos gimnazista voltam önképzőkori pályázatként adta a következőt: A paraszt-ábrázolás Gárdonyi és Móra regényeiben. Mivel Gárdonyit már ismertem, akkor elkezdtem én 17 éves fejjel Mórát olvasni, és rájöttem, hogy micsoda képtelen gazdasági és szellemi nyomorban él a paraszt, akit én a népszínművekből meg a Gárdonyi regényeknek a világából valami csodálatos glóriában, heje-hujában láttam. Hetedik gimnazista voltam, mikor Illyés Gyulának megjelent a "Puszták népe", amikor elindult ez az egész forradalmasító - ma úgy mondjuk már, hogy népies jellegű forradalmi irodalom. Erről én ott nem hallottam, pedig még vitorlás táborba is elmehettem érettségi után ezzel a tanárommal a Balatonra, mert annyi ösztöndíjat kaptam, 63 Pengőt, és apám azt mondta, hogy 43 Pengő belemegy a családi kasszába, mert akkor növeltük a házat, és 20-ért meg elmehetsz egy hétre a Balatonra.

5. Fejesugrás

1936-ban vagyunk. Hogyan, hogyan nem, leérettségiztem és érettségi után két nappal bemegyek a rendházba és utólagosan - áprilisban kellett volna - beadom a kérvényemet, hogy én be akarok lépni a Piarista Rendbe. Azt írtam, hogy mindig is ezt akartam. Az igazgató azt mondotta: mindig is ezt akartad? Áprilisban volt a pályázat, lejárt. Őneki akkor nem tudtam elmondani, nektek elmondom, hogy nem tudtam én, hányadán állok ezzel a dologgal. A lelkiatyám, az nagyon biztatott, hogy csak csináld, apám meg nézte, hogy mi lesz ebből, hát kérem azt mondja a palacsinta-evés nem erőszak, ha te nem akarod. Elmentem az én szerelmes magyar tanáromhoz azzal, hogy nem tudom, mit is kell nekem csinálnom... Ő akkor 36 éves volt, de már kopasz, pici ember volt. Erre azt mondja: nézd, én 1919-ben érettségiztem, tudod, hogy mi volt 1919-ben, én akkor azt gondoltam meg, hogy hol tudok a legtöbbet tenni, s arra az eredményre jutottam, hogy akkor tudok a legtöbbet tenni, hogyha piarista leszek és

fejest ugrottam a dolgokba. Na ezzel meg volt az én sorsom pecsételve. No, ha Báthory, az én ideálom azt látta, hogy itt lehet a legtöbbet tenni, akkor nekem is ide kell mennem.

Így aztán 36-ban elmentem piaristának. Elkezdődött az egy év noviciátus. Az az egyházjog előírása, hogy csak akkor érvényes a noviciátus és csak akkor lehet letenni a három esztendőre szóló egyszerű fogadalmat, ha az ember 366 napot egyfolytában ugyanazon a helyen tartózkodik. Kibírhatatlan volt. Rettenetesen meg volt szabályozva az életünk: most lehet cipőt pucolni, most le lehet menni a kertbe, most a kertben nem sétálni kell, hanem egy kis krampáccsal -mindenki kapott egy ágýást - kiszedni a gázt, ja de most már kezdődik az óra... Senkinek nem volt szabad szólnia hozzánk, még a piarista atyáknak sem. Volt ott egy fiatal piarista, aki gyakorló-tanárkodott nálunk görögórán, az mindig olyankor jött le breviáriumozni a kertbe, amikor mi ott voltunk s időnként odaszólt, hogy: "nekem is azt mondta a magiszter úr, "hogy nem lesz belőled piarista". Ilyen biztatásokkal viseltük az élet nehézségét, míg aztán vagy két nap múlva elkezdődött az évi lelkigyakorlat. 8 napos lelkigyakorlat szilenciummal, amelyen enyhítésképpen az első négy napon étkezés alatt lehetett beszélgetni imádság után, de reggeltől délig és déltől estig semmit sem. Ha hiszitek, ha nem, én akkoriban nagyon nehezen viseltem, hogy nem lehetett beszélnem. Kisebb forradalmat is csináltam, biztattam a többieket, mondjuk meg az előljáróknak, hogy ez nem normális, ezt nem lehet kibírni. De ők nem voltak hajlandók odajönni velem az előljárókhoz megmondani, hogy ezt a szilenciumot nem lehet kibírni, úgy hogy magamra maradtam és borzadva vártam a következő négy napot, amikor majd étkezés alatt sem lehet beszélgetni. Istók uccse megfutottam volna, de nem bírta volna el a hiúságom, hogy na, a Bulányiéék Gyurikája is elment, de hamar visszaszaladt. Ezt nem viseltem volna el.

Megadtam hát magam, - és a teljes szilenciumos napoknak a másodikán történt meg az én életemben az, ami apámnak az életében a Bakáts téren, a nagy misztikus élmény. Azóta se, sohase, hiába próbáltam én nyelveken beszélni meg minden csudát, semmi, de akkor én nem tudom, hogy mi történt, csak elöntött valami nagy boldogság, és úgy éreztem, hogy soha ebben a bűdös életben én a számat többé kinyitni nem fogom, mert nem érdekes, ami kívül van, mert ami itt belül van, az csodálatos! Csak imádkozni akartam és csak térdepelni akartam és engem akkortól a magyar irodalom sem érdekelt már, kizárólag, csak hogy még többet imádkozzam. Aztán végetért a lelkigyakorlat és én sétáltam a helyettes magiszterrel, aki egy olyan földhöztapadt, aranyos bácsi volt s ezt mondta: Clarissime, bele ne keseredjen ebbe a nagy életszentségbe! De ez azért végig tartott. Én a noviciátust végig lebegtem.

Amikor letelt a 366 nap, akkor letérdepeltünk, majd hasra feküdtünk a váci piarista templom oltára előtt, 10 szép szál gyerek, egy hatalmas nagy fekete pokróccal az egész társaságot leterítették, a négy sarkára fekete kandelábereket állítottak sárga gyertyákkal. Az első kurzusnál én ezt végig néztem, mert én raktam nekik oda a gyertyát s a pokrócot rájuk és akkor megszólalt a kórus, gyönyörű gregoriánnal: Mortui estis... Azaz: halottak vagytok! Halottak! Azt mondtam, hogy ezt nem. Azaz csak úgy csendben, magamban mondtam s egy esztendővel később tökéletes békességgel és boldogsággal átéltem, hogy "Halottak vagytok, s a ti életeitek el van rejtve a Krisztusban" és teljesen el voltam olvadva. Szüleim nagyon vártak, hogy már menjek haza, volt ott három nap, mielőtt be kellett vonulni, és én alig bírtam ki ezt a három napot ebben a "világi" környezetben. Borzasztó volt. Csak vissza, vissza!

6. Szabó Dezső

A Kalazantinumban szabadabb szellem volt. Azt mondták: nem kell mindent elhinni, amit a "pléhmester" mond - Léh Istvánnak hívták ugyanis a novicius magisztert. - Nem ez a piarista

élet: örökké imádkozni... Nem törődtem vele. Buzgón jártam a kápolnába, mígnem egyik este, a második héten, tudomásul vettem, hogy szabad-fórum van - a vacsora és az esti imádság között volt vagy 35-40 perc szabadidő, amit mindenki úgy töltött el, ahogy akart. A szabad-fórum azt jelentette, hogy hetenként egyszer valamelyik kispap "hirdette az igét", beszélhetett arról, amiről akart. Hát bementem. Én akkor voltam első éves, s egy hatodéves, az abban az évben filozófiából és teológiából doktoráló Gerencsér István rendtársam ismertette a Ludas Matyi füzetek legfrissebb számát.

A Ludas Matyi füzeteket Szabó Dezső írta. Órola nem hallottunk még középiskolás korunkban. Aztán 1945-től 88-ig sem lehetett semmit sem hallani róla. Most újból előkerült. Szabó Dezső nem közönséges ember volt. Minden hónapban megjelent tőle egy vékony füzet, vagy kéthavonként egy vastagabb füzet. Akkor Gerencsér István azt ismertette, aminek az volt a címe, hogy "Ede megevé ebédemet..." Ez egy gyorsírás könyvből való mondat volt, mert ezt könnyű leírni, mert nincs benne csak "e" meg "é". A füzet alcíme: Milyen szegfű nyílt Schittenhelm Ede sírján. Szekfű Gyula volt a magyar történelmi tudat legfőbb hordozója. Pázmány Péter Tudományegyetemén az újkori magyar történelem tanára, a Hómann-Szegfűként emlegetett magyar történetnek az egyik szerzője. S ki volt Schittenhelm Ede? A Ludas Matyi-füzet megjelenése előtt egy pár hónappal a Magyar Szemle c. folyóiratban Szekfű írt egy tanulmányt ezzel a címmel: Schittenhelm Ede. 1937-ben vagyunk. Azt mondja el ebben Szekfű Gyula, hogy sétált és bement a németvölgyi temetőbe. A mai BAH csomópontnál volt ez a temető, azóta már fölszámolták. Ott sétált, és egyszer csak rászalutál a sirkőről egy név: Schittenhelm Eduárd tüzérfőhadnagy, meghalt a magyar szabadságért 1849-ben. És akkor Szekfű Gyula elkezd elmélkedni. Ez a Schittenhelm Ede valójában fájároló, mert német létére, ahelyett, hogy itt német Raum-má és kultúr Raum-má akarta volna Magyarországot tenni, - mint Hitler Adolf - ő a magyar szabadságért halt meg. És ennek nyomán Szekfű Gyula elmondja, hogy ha ez a "Blut und Boden"-gondolat itt megfogant, akkor vége a magyar történeti tudatnak, mert Szekfű Gyula jól tudta, hogy a magyar történeti tudatot hordozó középosztálynak legalább a fele sváb volt. Pl. én is, mert apám Bulányi Szilárd volt, de anyám Stück Gizella.

Gerencsér István ezt a könyvet ismerteti, amelyikben Szabó Dezső elmondja, hogy soha nem lesz ebben az országban rend addig, míg ki nem írtjuk az arisztokratákat, a svábokat, a tótokat, a zsidókat és legfőképp a papokat. Ha ezekkel végzünk akkor utána feltörhet alulról a magyar nép faji ereje. A románok faji alapra helyezkedtek és kaptak egy jókora országot, a szerbek faji alapra helyezkedtek, szintén kaptak egy országot, úgyszintén a csehek is. Nekünk is faji alapra kell helyezkednünk. Ha az ember 20 év körüli korában Szabó Dezsőt kezébe veszi, kész, annak ellenállni nem lehetett. Egyszer Szekfű Gyulával beszélgetek és azt mondja: Tisztelendő úr ismeri a Keresztury tanár urat, tudja, hogy okos ember. 20 esztendő korában Szabó Dezsőnek minden szavát megette. De nem baj - mondja - kinövi az ember. Na én akkor, 18 esztendő koromban ezt megettem, hogy hogyan kell megoldani a problémákat.

Hamarosan mondta is az a rendtársam, aki azt mondta, ez nem te vagy, ez most már te vagy! Vártam a két hetet, hazamehetek Mátyásföldre családi látogatásra és apámnak, aki mély magyar, miként én, mert hát bölény... stb. és elmondom ezeket a megváltó ígéket. Apám hallgatja, hallgatja, anyám közben jön ki-be, egyszer odaszól neki, hogy: Te, a Gyuri az minden reggelire megeszik egy svábot! Erre anyám: svábbogarat? Dehogy, - mondja apám - olyan svábot, mint amilyen te vagy.

7. Németh László, Illyés Gyula

Valami új dolog történt. A szabad-fórumok következtében bekapcsolódom abba, ami a 30-as évek közepében van. Elolvasom a Puszták népét, meg a Néma forradalmat, és megtudom, hogy az én rajongva szeretett hazám a három millió koldus országa és népem tömegei öngyilkossággal, egykével, Amerikába vándorlással menekülnek ki ebből az életből egyszerűen azért, mert az úri Magyarország nem engedi őket élni. És megtudom Németh Lászlótól, hogy nem a nagy Magyarországot kell visszaszerezni, hanem itt kellene valami tisztességes világot teremteni. No, ez olyan volt, mint egy agymosás, mikor valakinek a fejét elektrosokkal tökéletesen összerázzák. Jelentkezik egy új megváltó eszme. Van itt egy szűz, el nem használt, a másokat bántás eredeti bűnét el nem követett tiszta magyarfajú réteg alul a cselédségnek a világában, azt kell fölhozni, és akkor minden megváltozik. No, ezt mondom én megváltó eszmének. Akkor, ha valamiben lehetett hinni, hát ebben lehetett. Mert egészen más dolog, hogy az ember imádkozik, meg lelkiéletet él, meg Szentírást olvas, meg a lelkiolvasmányát is elvégzi, délután adorál, délelőtt elmélkedik, misére jár, áldozik. Ezt egy rendes katolikus ember, egy rendes kispap, egy rendes piarista megcsinálja, dehát... miért csinálja? Dehát ki csinálja, hogyha nem ő csinálja? De, amitől lázba jött, amiben remélt, az itt e forradalmasító könyvekből született meg.

Mi is a teendő? Népi kultúra: népdal, néptánc, furulyázás, járni az országot, regölni. Nem úgy mint az úri Magyarországon, hogy akkor, amikor az ember a kiscserkész táborozásból kinőtt, akkor jött a kajaktúra, meg sítúra, ezek olyan úri dolgok. Hanem: népdalt tanulni, népballadát tanulni, népitáncot tanulni, gitározni megtanulni- nekem is volt gitárom-, furulyázni megtanulni és kerékpárra ülni és menni a falvakba, és ott rendes előadásokat tartani arról, hogy a magyar, az, amelyik alul van, az fog itt csudaszép új világot teremteni. Mivel én mindenről csak öt könyvet tudok írni, magyarságtudományi öt könyvet terveztem, több kötetet megírtam, az Actio Catholica már mondta, hogy ki is adja, aztán a marxizmus tönkrevverte ezeket a tervek. A legfőbb gond az volt, hogy ezek a megváltás ígéretét hordozó, alul levő parasztyerek nem tudnak iskolába járni. Zilahy, a nagy író a villái jövedelmét adja oda, hogy létrehozza azt az alapot, amelynek következtében alulról fölhozzuk azt a réteget, amely majd megoldja a problémákat.

8. Zsidók

Ezek az esztendőök a zsidótörvényeknek az esztendei. Kispapként vesszük tudomásul, hogy a magyar társadalom több-százezer főből álló zsidóságát lépcsőről lépésre viszik a gettó és a haláltáborok felé. Nagyon kényes a helyzet. Egyik osztálytársamat úgy hívják, hogy Imrédy Tamás. Imrédy Béla pénzügyminiszternek, majdan magyar miniszterelnöknek a fia. 1936-ban az érettségi után, záróünnepélyen Imrédy Béla pénzügyminiszter búcsúztatja az újonnan érettségizett ifjúságot, hogy hogyan menjen ki az életbe. És Imrédy Béla a minden piaristák csúcsa és csillaga, Schütz Antalnak a tanítványa és a kispapok 40 esztendő óta igazgatója Zimányi Gyulának gyónó gyermeke magyar miniszterelnök letére. Megoszlik az egész világ. Olyan is van, aki azt mondja, embertelenséget még a zsidókkal szemben sem szabad elkövetni, de ez egy nagyon halk réteg. Följelentés érkezik egy piarista rendtársam ellen a nunciaturára - akkoriban még volt a Szentszéknek egy követe is Magyarországon - arról, hogy a nagykárolyi nemtudomén milyen újságban valami olyasmit irt X. Y. piarista, hogy vajon a zsidóknak annak idején fájt-e az, amikor velünk ez meg ez történt. A Nunciatura átadja a piarista rend vezetőségének ezt az írást és Schütz Antal nyilatkozik piarista baráti körben, hogy szegény jó

nuncius úrnak nem lehet megmondani, hogy nincsen igaza. Bénultak vagyunk. Sík Sándor meg Tomek Vince azt képviseli, hogy embertelenség, ami a zsidókkal történik. De Sík Sándor maga is zsidó. Ez levon valamit ennek a dolognak az értékéből. Valaki megkeres engem ezekben az években, hogy mentsek egy zsidót a rendházba be. Úgy érzem, hogy ez nem az én ügyem. Eszem ágába nem jut olyasmi, amire majd tíz esztendő múlva egyértelműen gondolok, hogyha karingben az összes papok a népükkel együtt leültek volna a sínekre, nem tudták volna elvinni a zsidókat. Eszem ágába nem jut ilyesmi. Szabó Dezsőéktől megtanultam, hogy ez az egyik rákfeneje a magyarnak: a pap, az arisztokrata, a sváb, a tót meg a zsidó. Ez utóbbi is az urak világához tartozik. A zsidóság hatszor olyan magas életszínvonalon élt, mint az egész magyarság, - az arisztokratákat is beleértve. Mi mentsük őket?

9. Nacionalizmus

1940-ben volt a II. Bécsi döntés és Erdély egy részét visszacsatolják. Egy hazafias piarista ekkor minden nyarat - hacsak nem katonai szolgálatot teljesített - Erdélyben tölti, így én is 1941 nyarat, az első "szabad" nyarat, mert 40 szeptemberében kaptuk vissza. Megyek Kolozsvárra, ahol a cserkészcsoportot nem más vezeti, mint dr. Gerencsér István, aki rám is bíz egy rajt. A IX. hadtesttől kapjuk a terepjáróképes bicikliket és a levegő-puskákat, hogy fölkeressük a szórvány magyarságot a visszajött erdélyi területen, s erősítsük őket magyar öntudatukban. Puskával a vállunkon és kincstári biciklikkel karikáztunk az országúton, föl a magas hegyeken, a Gerencsér Pista által nevelt klassz piarista diákokkal. Megyünk a szórványfalvakba. Bemegyünk az egyikbe, elkezdenek a fiúk énekelni: Az öreg Horthy lova lába térdig jár az oláh vérbe... Erre a nótára karikáztak be egy olyan faluba, ahol a lakosság 90%-a román és 10%-a magyar. Gyerekek, ez nem tréfa, ezen gondolkozzatok el egy kicsit - mondom. Amire a válasz: a tanár úr nem magyar. Ezeket azért mondom, hogy lássátok azt, most már a 40-es évek elején tartunk. Az én általam megismerhető legkülönb kereszténység lényegében magyar nacionalizmus volt. Hogyan fért ez össze imádkozással, elmélkedéssel, szentáldozással, lelki olvasmánnyal, adorációval? Eszem ágába nem jutott, hogy itt valami ellentét van. Hát nem olvastam a Szentírást? Hát dehogy nem olvastam, nekünk latinul kellett a dogmatikát és a morálist is tanulnunk, igen hosszúakat kellett idézni, minden szentírási szerzőtől latinul. Időnként görögül és héberül is. Tudtunk mi mindent. De hogy az jelent valamit és hogy azt komolyan kell venni, az eszünk ágában sem volt. No, ebben a dogmatika és a morálteológia messzemenő segítséget nyújtott. - Ezért aztán amikor a 40-es évek végén rájövök arra, hogy mi a kereszténység, az én szokott stílusomban a Szentírásról úgy kezdek beszélni jámbor katolikus hallgatóknak, hogy a "zöldség gyűjtemény". Olyan zöldség gyűjtemény, amelyet nyilván normális ember soha nem vett komolyan és ma sem vesz komolyan. - Nem tekintettük mi akkor zöldség gyűjteménynek a szent könyvet, csak annak semmi köze nem volt a mi eszmerendszerünkhöz. Az következett be, amiről az a bizonyos Vörösmarty epigramma beszél: legszentebb vallás, haza s emberiség. És akkor Jézus Krisztus ki volt számunkra? Megnyitotta a mennyország kapuját. A golgotai véres áldozatával lehetővé tette azt, hogy a Mennyei Atya nem haragszik többé reánk. Kinyitotta a mennyországot, amelybe belemehetnek azok mind, akik imádkoznak, templomba járnak, a VI. parancsra vigyáznak és szeretik a hazájukat.

Ekkor már folyik a világháború. Közvetlenül a sztálingrádi áttörés előtti napokban érkezik meg a frontról az én diákkori diáktárs-eszményem, Dr. Gerencsér István a gyorsadtest tábori lelkészeként és elmondja, hogy ő lett a hadtest vezetőlelkésze, úgy, hogy neki most az a feladata - karácsonyra hazajött, de januárra megy vissza - hogy az ezredek számára tábori lelkészeket

gyűjtsön. 1942 decemberében vagyunk. Mivel Sátoraljaújhelyen megbetegedett egy német-tanár, ezért elhatározták, hogy hatodév közepén januárban szentelnek, január 31-én, hogy mehessek németet tanítani Sátoraljaújhelyre. Dehát a haza előbb van, mint a németnyelvű oktatás, s Gerencsér Pista barátom megkérdezi tőlem, hogy "eljönnél-e"? Mert ő odakint a Don és Volga között olyan regősjátékokat csinál a katonákkal, amelyekben a szentistváni honfoglalást játékban elregölik. Föllelkeselem: Öregem, én megyek, intézd el a vezetőséggel. Ki menne, ha én nem, ilyen nemes feladatra. Hát sajnos erről lemaradtam, mert időközben megtörtént a sztálingrádi áttörés, úgyhogy a gyorsHADtest is odapusztult, Gerencsér Pista nem ment vissza és én is hadi-babérok helyett kénytelen voltam beérni avval, hogy szentelés utáni második napon Sátoraljaújhelyre kerültem németet tanítani.

10. Misztikum

Még egyszer meglegyintett életemben a misztikum Sátoraljaújhelyen. Az ebédlőben azt mondja a házfőnök, hogy volt itt egy asszony, aki arra kérte őt, hogy menjen be a kórházba a lányához, - mert valami miatt nem akar menni a plébániára, - dehát neki annyi dolga van, a tanárok közül nem volna-e valaki, aki elmenne helyette. Kíváncsivá tett, friss volt rajtam a kenet illata, két hónapja voltam fölszentelve. Megyek be a kórházba, ott vár engem két néni, mindegyik lehetett jó 40 esztendő, és elmondják, hogy ők a mama és a keresztmama és ott bent van a lányuk, aki akármelyik pillanatban meghalhat és ne ijedjek meg, mert a körülmények nagyon rosszak, és mindenesetre holnap reggel Kaszap István tiszteletére mondjak misét a leány gyógyulásáért. Ezek után bemegyek. Hát az valami borzalom volt. Fekete a bőre, valami múmia arc, izzadó bűz... Elmondom mindazt a szöveget, amit egy kéthónapos pap mondani tud, na de pszichológia is van a világon és erre azt mondom neki: idefigyeljen, engem most szenteltek pappá, én először vagyok betegnél, és most gondolja el, hogy micsoda trauma ez számomra, hogy haza kell mennem úgy, hogy nem tudom meggyónatni. A nő a szívéhez kap, azt mondja, hogy holnap reggel jöjtek vissza, akkor meggyónik. Odakint a két "öreg" hölgy mondta, hogy itten nincsen idő, hát mondom; várjon egy kicsit, kimegyek, megkeresem az orvost. Azt mondja erre: Tisztelendő úr, nem értjük, hogy mi van ezzel a nővel, az állapota olyan, hogy már két héttel ezelőtt meg kellett volna halnia, nem eszik semmit, csak szódavíz megy le időnként a torkán, ő semmiféle biztosítékot nem tud adni, hogy még holnap reggelig él, mert azt sem érti, miért él még most. Megyek vissza a leányhoz. De az jellem volt, nem engedett: jöjtek holnap reggel. Nekem ez alatt az idő alatt nagyban tanulnom kellett volna, mivel évközben szenteltek, még az államvizsgám hátra volt, úgyhogy másnap reggel nekem utaznom kellett Brandensteinnél filozófiából és Kornissnál pedagógiából vizsgázni. Két nap múlva jövök haza és a rendházban mondják nekem, hogy csoda történt. Mi történt? Hát az történt, hogy a két hölgy kétségbeesetten rohant be a rendházba, hogy jöjtek már - és mondták, hogy nem tudok jönni, mert fölutaztam Pestre - erre elrohantak a plébániára és ott volt valami öreg Guszti bácsi, káplán, 60 esztendő, hát azt cipelték be. Hát amikor a leány meglátta a Guszti bácsit, torkaszakadtából elkezdett üvölni, azt mondják borzasztó volt, de a Guszti bácsi rendületlenül ment, előszedte a kegyszereit és valahogy ezt az üvöltést leszerelte, a leány meggyónt s utána elpihent. Azt hitte, hogy meg akar halni. Nem halt meg, hanem ez a hat hónap óta bénán fekvő lány egy fél óra múlva mutogatni kezd az ágy vége felé, hogy mozog a nagy lábujja, s újabb fél óra múlva felült, aztán elkezdett járkálni. Két hónap múlva az ő falujuk közelében volt nekem 60 piarista diákkal állótáborom, átkarikáztam a falujába, beszéltem vele.

Később levelet is kaptam tőle, hogy őneki karmelita apácává kell lennie, mert az Isten érte ekkorát tett. Így érintett meg engem a csoda világa.

11. A háború vége

Újhelyről hamarosan Tatára kerülök, Tatáról Debrecenbe. Debrecenben 44. augusztus végén pótvizsgáztatunk, de hamarosan jövünk Pestre, mert Báthory, az én volt magyartanárom az igazgatóm, és most beszélt német katonatisztekkel, akik állították, hogy ők maguk látták, a csodafegyver kész, a csodafegyver megvan, nincs semmi értelme, hogy mi most orosz fogságba kerülünk, akkor amikor a csodafegyver pillanatokon belül lehullik és Hitler megnyeri a háborút. Az oroszok ott voltak Debrecen határában.

Budapesten megtüremlik a nép. Kiderült, hogy az Egészségügyi Minisztérium kitelepült már Balatonlellére és kértek a piarista rendfőnöktől tanárokat a minisztériumi tisztviselők gyerekei számára. Jól van Bulányi, mehetsz Balatonlellére, taníthatsz ott egy gimnáziumban egészen december közepéig. És amikor is a nyilas párt azt mondja, hogy nem azért mintha bármi történne, de úgy látszik jobbnak, hogy az Egészségügyi Minisztériumot a Balaton innenső partjáról áttelepítjük a túlsó partjára. Nem, nem történt semmi, csak ott volt az orosz... de egyébként nem történt semmi sem. Na, mondom, én a Balaton innenső partján már túl nem megyek, hanem hazamegyek Mátyásföldre a családi pátriába. Szüleim azonban már bejöttek a Szentkirályi utcába s Stephaneum székházába, mivel onnét valaki kiköltözött Svédországba. Úgy, hogy az ostromot itt élem, át és várjuk, várjuk mindennap, hogy mikor jelennek meg végre a tovarisok. A tovarisok megjelennek egy szép januári estén a pincében: csasz, csasz, minden órát lekapcsolunk. Van ott, aki tud tótul. Elég az, hogy szedik össze a férfiakat, apám is ott van, én is. Bennünket is ér a nagy kiválasztás. Az ott maradók részéről sírás, eltemetés, mi lesz, sohse látjuk őket... Közben megyünk kifelé, az orosz magyaráz. Ott van a Szentkirályi utcában egy hatalmas nagy kerekű ágyú, azt kellett áttolni a Puskin utcán keresztül a Gólyavár mellé. Áttoltuk. Az orosz benyúl a zsebébe s grand-seigneur-ként mindenkinek ad két csomag - a Kossuthhoz hasonló "márkás" minőségű cigarettát. Félóra múlva vonulunk vissza a pincébe mi, az elveszettek, akiket sohasem látnak többé, két csomag Levente cigarettával a zsebünkben.

Aztán másnap kimegyek az utcára, elindulok a nagymama felé, aki a gettó tájékán lakik s áramlanak ki az utcára a szidók, akiket már nem tudtak elszállítani a szappangyárba. Reverendában vagyok. Egy öreg kaftános zsidó odajön, átölel és azt mondja: csakhogymár keresztényt is látok.

12. Kolakovich

Hamarosan magas összeköttetések révén - a MÁV vezérigazgatójának a protekciójával, aki Mátyásföldön az egyházközség világi elnöke volt - én is fölszállhatok egy marhavagonba, és három napi kemény utazás után megérkezem Debrecenbe egy írógéppel és egy aktatáskával, benne egy másik öt könyvem anyagával a magyar vers ritmusáról. Kettő már megvolt belőle. Bevonultam a rendházba, lejelentkeztem és hát folytattam áldásos tanári és irodalmi tevékenységemet. Sok órámmal nem volt, mert Debrecenben egyetlen gimnázium működött még csak februárban a Református Kollégiumban - igaz, hogy 120 gyerek volt egy osztályban.

Egyszer hallom az ebédnél, hogy van itt egy horvát jezsuita, aki kapott egy szobát a rendházban, mert igazolta magát a Bánáss Lászlónál, aki akkor ott plébános volt, később veszprémi püspök lett, s ő szólt a László Miskának, hogy tudna-e adni neki egy szobát. Tudott.

Egyszer - éppen a művemen dolgozom - kopogtatnak s bejön hozzám ez a jezsuita és megkérdezte - magyarul, nem tudott - hogy ráérnék-e holnapután délután. Igen - mondtam - mert ezt bármikor félretehetem. Azért - folytatta - mert neki Nyilastelepen - ez Debrecennek egy külvárosa - van egy munkásleány csoportja, és ezek a munkásleányok nem tudnak horvátul, ő meg németül tudott keveset, úgy, hogy elmennék-e neki tolmácsnak. És akkor, 45 februárjában először részt vettem egy csoport-találkozón, amit ez a horvát jezsuita 5 darab olyan 15-16 év körüli munkásleánynak tartott, akik a német szóból nagyon keveset értettek, de marha lelkesen bólogattak arra, amit a horvát jezsuita mondott, aki idős bácsinak tűnt - nekem akkor a 40-45 esztendejével. A fiú-lány kapcsolatról volt szó, és ez a lányokat mindig, akkoriban is nagyon érdekelte és láttam, hogy rettenetesen élvezték.

Másodszor is bekopogtatott hozzám Kolakovich -így hívták a horvát jezsuitát - hogy ő gyónni szeretne. Letérdepel és gyónik. Utána mondtam magamban: no, Bulányi, ha soha, most egy szentet gyóntattál. Aztán még egyszer, harmadszor is bekopogott. Akkor már papirost meg ceruzát vett elő és azt mondta, hogy őneki most már nincsen tovább ideje itt maradni, a Szovjetunió felé kell továbbmennie. -Egy hónapja vagy öt hete ott volt már Debrecenben -ez idő alatt létrehozott egy felnőtt csoportot - tudtam róla -, létrehozott egy munkásfiú-csoportot-arról is tudtam-, munkásleány-csoportot - ahol én tolmácskodni voltam, meg egy diák-csoportot. - Állt a front, folyt a világháború, 45 februárjában vagyunk. A diákcsoportnak az egyik tagja, egy elsőéves orvostanhallgatónő mindenképpen vele akart menni a Szovjetunióba téríteni. Azt mondta neki, hogy semmi akadályja nincs, csak menjen férjhez és akkor a férjével együtt jöhet. De olyan gyorsan ez nem sikerült a leánynak, így az itt maradt s Kolakovich egyedül ment a Szovjetunió felé. Sokkal később hallottam, hogy Szlovákiában bukott le és 17 évre ítélték. Legutolsó hírem az, hogy Indiában élt és ott is halt meg.

Azért jött be hozzám búcsúzóul, hogy megkérdezze tőlem, átvenném-e tőle a diákcsoportot. Mondtam, hogy nagyon szívesen, csak azt mondja meg, hogy miért kell ezt csinálni. Erre azt mondja: Idefigyeljen, itt hamarosan olyan idők jönnek, hogy az egyház csak ezekben a kisközösségekben fog élni, semmi más lehetősége nem lesz az életre. Meddig kell ezt nekem csinálni? Csak addig, amíg azt a 6 embert, akik a csoportot alkotják odáig nevelem, hogy ők is tudják csinálni másokkal az ilyenféle közösséget. Csak eddig kell csinálni. Gondoltam naivan, ez egy-két évet biztosan igénybe vesz. Rendben van, most már tudom, hogy miért és meddig kell ezt csinálni, de mit kell csinálni? Népitánc, ballada, ilyesmi? Azt mondta, hogy ezek nem lesznek jók. Inkább vegyem elő a teológiai jegyzeteimet, aztán olyan dolgokról, hogy hogyan lehet bizonyítani, hogy a lélek halhatatlan, meg hogy van Isten, meg más ilyeneket tanítsak nekik. Hát én elővettem.

Így hát már volt egy csoportom 45 márciusában nagy gimnazistákból, na meg egyetemistákból. Sőt olyan is volt, aki már elvégezte a tanítóképzőt és tanítónéni volt valamelyik faluban. Áprilisban, májusban jöttek haza mindenfelől a menekült debreceni úri katolikus családok, úgyhogy egyre több tér vissza a lelkes katolikus ifjúságból, akik mind be akarnak jönni ebbe a csodálatos megmentő csoportba, jóllehet, az egyházközségeknek a maguk megfelelő fiúköre, domonkos leányköre, mind működik, dehát ők azt mondták, hogy ide is érdemes eljönni. Pillanatokon belül egy nagy csoport alakul. Azt csinálom, hogy minden

vasárnap délelőtt vagy minden második vasárnap délelőtt a diák mise után föl lehet menni valamelyik tanterembe beszélgetni. A beszélgetés olyan módon történik, hogy én előző héten kiokumulálok 6-7-8 darab kérdőmondatot. Részint teológiai területről, részint magyarságtudományi területről. Most aztán ki kell találni, hogy a felvetett kérdésekre mit lehet válaszolni. Hát ez nagyon érdekes feladat. Először nem mondok semmit csak kérdezek: te mit mondasz, te mit mondasz? És hát ebből alakul ki a vita. Összeszokás céljából vasárnap délutánonként hol az egyiknek, hol a másiknak a családjánál itt vagy ott összejövünk és mit csinálunk? Hülye társasjátékokat játszunk, nagykákat nevetünk, meg népdalt énekelünk.

13. AC-tábor, lelkigyakorlatok

Időközben mozdul az országos központ is. 1946 nyarán Tokajban AC ifjúsági tábor van. Hazánk legkülönbjei rendezi: Lénárd Ödön, Török Jenő, az AC ifjúsági titkára, Szappanos Béla. Esténként kompletoriumot, reggelenként primát imádkozik az ifjúság, mint a bencések, s előadásokat hallgatnak arról, hogy itt új világ kezdődik, mert vége a polgári világnak. Én ezt vallásos szövegnek éreztem, így nem mentem el Tokajba. De a következő évben Gyulán van egy még nagyobb méretű AC tábor és arra összejövünk már vagy 120-an, ott van a debreceni és nem-debreceni akkori ifjúságnak - mai 60 esztendősek - színe-virága, nem három napig hanem tizenkét napig. És készülünk a jövőre.

1948 tavaszán és nyarán kiveszik a kezünkől az összes iskolákat, az összes konviktusokat. A belügyminisztérium egyetlen rendelettel megszüntet minden ifjúsági és nem-ifjúsági egyesületet. A templomba el lehet menni, de strigulázzák, hogy melyik egyetemista ment el templomba, és az élet azon fordul, hogy a strigulázók mit mondanak, mert ha ők akarják, repül... Aki pedig még azt is megcsinálja, hogy fölmege a kórusba énekelni, azt megkeresik és megkérdezik, hogy énekelni szeretsz inkább, vagy az orvosi diplomádat akarod inkább megszerezni? És '48 szeptemberére abszolút világos lesz, hogy Kolakovich-nak, ennek a horvát jezsuitának igaza volt. Az egyház, - ha az egyház nem annyit jelent, hogy "ott elől bemutat valamit, a többi meg ül", hanem az egyház annyit jelent, hogy csinálunk valamit együtt, közösen - akkor csak ezekben a kisközösségekben tud továbbélni.

48 nyarán csinálom az első mostani-fajtájú lelkigyakorlatot még a Svetitsben, de nagy titokban. A 48 nyarán érettségizők a nyári élményeket széjjel viszik az országban azokra az egyetemekre, ahova felvételt kaptak. Ennek következtében 49 tavaszán Szegeden töltök három napot és magyarázom, magyarázom... -mit? Valami egészen mást, mint eddig. Azt, hogy kereszténynek lenni annyit jelent, hogy az ember kicsi, meg hogy szegény, meg hogy üldözött. Kereszténynek lenni az annyit jelent, hogy az ember beiratkozik egy vértanúképző főiskolára. És elmondom Szegeden és Pécsen és Budapesten és Sopronban és Győrben, ahova mindenüvé elhívják. Az elhívásnak az oka az, hogy: "jé, egy pap, aki másról beszél, mint hogy tiszta férfiúság és imádkozni". Mert tiszta férfiúság és templombajárás, lányok esetében pedig megőrizni a szüzességet, ez volt akkoriban az ifjúság számára a kereszténység tartalma. És most valaki valami egyébről kezd beszélni. Mint az epidémia, úgy terjedt el ez, mint a járvány, mint a tűz, úgyhogy 1950-re megszületik első összeütközésem az egyházi hatóságokkal.

Endrei Mihály, az AC püspöke elmegy Sík Sándorhoz, aki akkor nekem rendi előljáróm, és azt mondja, hogy én most már a püspökök elé terjesztem az ügyet, hogy döntse el a püspöki

kar, hogy a Bulányi az AC igazgatója vagy én. Megyek föl Sík Sándorhoz, aki azt mondja: te, baj van, itt járt az Endrei Miska és ezt mondta. Találjatok ki valamit. A szegedi munkát a Lakos Bandi, belevaló parasztgyerek végzi. Vele együtt megyünk föl. Kérem, ezt és ezt csináljuk, ezekkel és ezekkel a brossúrákkal dolgozunk, mi mindent az AC keretén belül akarunk csinálni. Endrei fagyos. Lakos azt mondja: Püspök úr, hát mondja meg nekünk, hogyan lehetne visszakerülnünk "az eredeti ártatlanság állapotába"? Erre Endrei elnevette magát. Ez egy teológiai kifejezés - ha nem vettétek volna észre - Ádám és Éva az eredeti bűn elkövetése előtt az eredeti ártatlanság állapotában volt. Ez leszdedte az Endreit a lábáról, úgyhogy - ez 50 tavaszán volt -, 50 nyarán már az AC nagytermének a vörös plüssfoteljeiben üldögélünk mi, 30 esztendő fiatal titánok és apácák és tervezünk. Mit? Az egész magyar katolikus ifjúság számára az alapszintű, a középszintű és felsőbb szintű illegális lelkigyakorlatokat. Az AC székházában, Endrei püspök úr vezetése mellett! Tökéletes összhang. Mindenki tudja, hogy ez az út vezet előre, így lehet megmenteni az Anyaszentegyházat.

1951-ben kiderül, hogy nem csak a Mindszenty hazaáruló, hanem a Grösz is hazaáruló. Ő is sittre kerül. Ezzel, hogy a katolikus hierarchia elveszítette a becsületét a szocialista haza előtt, s mivel elveszítette, ezért minden püspöki aulába beültetnek egy ávóst. Az ávós megkapja a pecsétet. Ami levél bejön, azt először ő olvassa el, ami levél kimegy, arra ő veri rá a pecsétet. Debrecenben is ez a helyzet, ahol püspöki helynök van, Pintér Laci bácsi a püspöki helynök. Hát ezideig nagyon jóban voltunk. Ő juttatott el engem a pályám legmagasára 49-ben, képzeljétek el, fizetett titkárnőt alkalmazott mellettem, hogy én az egész Tiszántúltra kiterjedő nemzeti és egyházmentő tevékenységemet végezni tudjam. Erre a fordulatra Pintér Laci bácsi azt mondja nekem: Idefigyelj Gyurka, ne gyere hozzám ezután az első lépcsőn, mert meglátja "ő". Tudtam ebből, hogy most már a hátsó lépcsőn se kell fölmennem. Ezután az Endrei püspök urat még el tudom hívni egy pesti egyetemista lelkigyakorlatra, amelyiknek a bevezető szentbeszédét elmondja arról, hogy az állam törvényeit nagyon pontosan meg kell tartani, s miután kijön akkor azt mondja: te, én tökéletesen száraz vagyok. Nem értem, hogy mi az. Azt mondja, nem kapsz tőlem több pénzt. Mérhetetlen nyomorúság volt. Én nem tudtam az egyetemista lelkigyakorlatot másképpen megcsinálni, hogy vagy az útiköltséget vagy a kosztot központi pénzből kellett fedezni. Ennek ellenére 51 nyarán még teljes gőzzel mennek az illegális lelkigyakorlatok, egyre növekvő félelmek mellett, de 51 őszétől kezdve a félelem egyre teljesebbé válik. Meghallom a győri aulától, hogy ez a Bulányi csak azért csinálja ezt tovább, mert beszervezte az ÁVO és az ő dolga, hogy lebuktassa és ávós kézre juttassa azokat, akik ezt még csinálják. 52 nyarára már csak egyetlen lelkigyakorlatot tudok tartani, Debrecenben az egész ország számára, azt is úgy, hogy minden nap a debreceni tanyavilág más irányába megyünk el kirándulni.

Ennek a négy évnek az elején én beteg lettem. Elkezdett fájni a fejem. A házi orvos ezt próbálta, azt próbálta. Utána azt mondta a házfőnöknek, hogy Gyurkát kapcsoljátok ki két hónapra a forgalomból. A házfőnök szólt Sík Sándornak, aki aztán fölhívott két hónapra. Erre én azt mondtam Sík Sándornak - 48 szeptembere volt - nekem karácsonyig még meg kell szerveznem kisközösségek szempontjából a Tiszántúlt. Decembere után tovább úgy sem hagynak, akkorra már biztosan elvisz az ÁVO, hát most azért hagyjam abba, mert fáj a fejem, majd szedek be több port. Nem lépett be 48 decemberében az ÁVO, úgyhogy én fejfájással ezt tovább csináltam, ez tovább fokozódott. Ezekre a lelkigyakorlatokra, mindig úgy utaztam el, hogy jaj uram, Isten csak orvosi közbelépés nélkül meg tudjuk oldani, mert elájultam, hánytam és ilyenkor intravénás coffeininjekciókkal tudtak magamhoz téríteni, dehát tovább erőltettem, mert ezt nem lehet abbahagyni, hiszen úgyis mindjárt elvisznek. De csak nem akartak elvinni.

Mikor 52 július közepére megcsináltam azt az egy lelkigyakorlatot, akkor hazamentem Mátyásföldre és lézengtem mint egy beteg légy.

Aztán 1952 augusztus 28-án visszamentem Debrecenbe, gondolván, hogy valamelyik iskolában fogok tudni tanítani, mert közben kiszórtak az egyházból, mint minden más szerzetest is. Akkor este elmentem még a dogmatika tanfolyamra, mert azt a szorgalmasabbak tovább csinálták a nyáron nélkülem, és időben hazamentem. Rendesen elmondtam a breviáriumot, álomra hajtottam a fejemet és 1/2 12-kor hallottam egy csöngetést, három úriember benyomult a szobába, hálógíngben voltam: Van fegyvere? -Nincs. Öltözzön! És ezzel 33 esztendőskoromban az életem első korszaka vége szakadt. Mikor végre belöktek mindeneken túl egy zárkába - jaj, hát én most már nem vagyok felelős semmiért! Óriási megkönnyebbülés! De ez már más történet!

14. Fölfedezem a Szentírást

Valamit kihagytam: a megtérésem történetét! A megtérésem, ezt inkább szerényebben kellene mondanom: amikor leesett a jézusi húszfilléres. Mert Isten látja a lelkemet, nem lettem én semmivel sem buzgóbb ennek következtében, csak irányt kaptam, egyszóval megértettem azt, hogy mit akart Jézus Krisztus. Ennek a genezise azt volt, hogy én igen mélyet szívtam a marxizmusból. Előkészítette ezt a 30-as években megjelenő népi irodalom. Kezdett rossz lenni a lelkiismeretem, mint nagybirtokos szerzetesnek: én magyarázom a kereszténységet, és az én gazdagságom miatt nyomorognak mások? Ezt valahogyan még elintéztam. De 45-től kezdve a marxizmus ezt nagyon töményen kezdte mondani, és ennek a hatására egy szép napon azonossági válságba kerültem. Arra a felismerésre kellett jutnom, hogy bár ezek a marxisták istentelenek meg hazaárulók, meg az ellenséggel összepaktálók, dehát ezek akarják megszüntetni azt az állapotot, hogy emberek tömegei szegények legyenek annak fejében, hogy az urak, a papok, a főurak, a főpapok jólétben éljenek. Egy szép napon az fogalmazódott meg bennem, hogy ezek az "istentelenek" keresztényebbek nálam: amit ők mondanak, az nagyságrenddel több, mint amiben én nevelkedtem.

Ez a fölfedezés kellemetlen érzéssel járt. Az ember elmegy papnak, s ezt nem is valami karriermegfontolásból csinálja. Átéli, hogy passzra vágta magát, mert akkoriban a 30-as években elmondhatatlanul szépek voltak számomra a lányok, én azt el sem tudom mondani, hogy milyen szépek voltak. Dehát azt mondták nekünk, hogy ha akarunk tenni valamit Krisztusért, akkor "Mancika nincs". És akkor egy szép napon rájövök, mit is csinálók én itt tulajdonképpen: ópiumot fogalmazok magasrendű lelkiélettől alátámasztva. Hát én ezt nem tudtam elintézni azzal, hogy ezt az istentelen, hazátlan, ruszkikkal paktáló elvtelen bitangok mondják. A személyeket és a mondanivalót különböztetni tudtam, mert itt, a katolikus egyházban is ezt tanultam: ne azt nézd, hogy ez a pap ilyen, olyan, vagy amolyan, hanem hogy a Jézus Krisztusét mondja. Tessék különböztetni! Attól, hogy ez van, vagy az van az életében, ami nem szép, attól igaza lehet.

48 ősztől kezdve egymásután jöttek létre a csoportjaim és ezeket a csoportokat bizony nagyon nehéz volt összetartani, mert a 16-17-18 évesek között volt valamennyi százalék vagány, aki nem félt. Attól sem, hogy kirúgják az egyetemről. Vagy annak ellenére, hogy félt, mégis maradt. Na de a szülők, akik eleinte nagyon boldogok voltak, hogy a Bulányi atya foglalkozik az ő kisfiukkal, kislányukkal, - amikor élesedett a dolog, idegösszeomlást kaptak. Kialakult az a helyzet, hogy nem lehetett elmondani, hogy csoportösszejövetelre mennek.

Ezekben az években jöttem rá, hogy az igazatmondás nem csúcsérték. Valamelyik csoporttag betérdepel a gyóntatószékbe és elmondja, hogy hazudtam. Mit hazudtál? Hát azt mondtam anyukáéknak, hogy Marcihoz megyek, pedig akkor az Atyához mentem. A Marci is hasonlóval jött hozzám. Akkor gondolkodtam azon, hogy most el kell döntenem, hogy csoportösszejövetelekre kell ennek a fiúnak járnia, vagy igazat kell mondania, de hogy mindenképp bűnös legyen - ha eljön csoportösszejövetelre akkor azért, mert hazudott a szüleinek, ha pedig nem jön el, akkor azért, mert veszni hagyja ebben a szörnyű világban a Krisztus Igéjét - ez nem megy! Ilyen alapélményekből születik meg a IV. könyvnek az Egyetlen csúcsérték című fejezete.

A horvát jezsuita atya nem mondta nekünk azt, hogy a Szentírással csináljunk valamit, de ahogy megyünk előre az időben látom, hogy az én magyarságtudományi dolgaim iránt egyre kevesebb az érdeklődés, ezért nem hajlandók az emberek kockáztatni semmit sem. Ettől valamivel vallásosabb dolgot kell nekem csinálnom ahhoz, hogy eljöjjenek a csoporttalálkozókra. Egy szép napon elhatározom, hogy megnézem én már azt, hogy tulajdonképpen mit is akart Jézus Krisztus: elő a Szentírást! Most már nem a dogmatika és a morálteológia által idézett latin szövegekre gondolok, hanem megnézem filológiai pontossággal elejétől végig, úgy ahogy egy magyar-német szakos nyelvészhez ez illik, ahogy én Arany János verseit végig elemeztem. És akkor ugranak be nekem a különböző dolgok.

Egyszer megakadok annál, hogy "inkább szeressétek ellenségeiteket" s rájövök arra, hogy a keresztény embernek nem lehet ellensége. Világossá válik előttem: hohó, hát ha a marxisták csak a népet szeretik, de a kapitalistákat a nép szeretése ellenében föl akarják akasztani, Jézus Krisztus meg a kapitalistákat sem akasztja fel, csak szöveg, szöveg, aminek következtében a kapitalisták, meg a nem kapitalisták őt felakasztják, - megvan! - akkor Jézus Krisztus több mint a marxizmus. Amikor én erre rájöttem - annyira emlékszem - egy téli, januári vasárnap délután volt. A különböző csoportokat vasárnap délután három órára a templom felső órátoriumába hívtam össze - úgy mondom akkor, hogy "lelki nap"-ra. Volt egy kis papírosom és elkezdtem beszélni 3-kor, - s dicséritek a debrecenieket - ez hatig tartott volna, s mikor ránéztem az órára, negyed nyolc volt. Eltűnt előlem az idő, s én beleszerelmesedtem a magyarságtudomány és a nemzeti klasszicizmus és az Arany János versritmusa után végre egyszer egy teológiai jellegű mondanivalóba. Akkor aztán gyorsan születtek egymás után a brossúrák, a KIO - nak 40-es évekbeli előzménye a "Szeretet az Isten" egymást követő füzetek. És hát ez volt az a szöveg, amivel én bejártam akkor Magyarországot. Rájöttem, hogy a Szentháromság a mintaházasság felsőbb vetülete, s tulajdonképpen akkor a 40-es évek végén minden lényegeset kitaláltam, azóta csak ezt tovább bontva szövegelek. De azt mondják, ez így van. Amit az ember 30 esztendő koráig nem talál ki, azt később sem találja már ki.

15. Lelkesedés

Hogyan tudja megtartani az ember a tüzet? Gyurka bácsi, Te az életedben évtizedek eltelte után is hogyan tudod megtartani a lelkesedésedet, a lendületedet? - kérditek tőlem. Mondok néktek erről is valamit, de ez semmiképpen sem lesz általános érvényű. Ez énám érvényes.

Van egy alapfeltétel. Ez egyik az, hogy ne csillagfényév-messzeségben maradjak le attól az imádságprogramtól, amelyet belémverték a noviciátusban. Megtanultam "maradi" lelkiéletet élni, azt, hogy napi három és fél órát ezzel az üggyel töltssek. Engedjétek el, hogy megvalljam, hol vagyok én ma ettől, de azt elmondom, ez a norma állandóan irritál engem még ma is. Ha

száz százalékkal, ha kétszáz százalékkal, ha többszáz százalékkal maradok is le, nem tudom a dolgot félredobni. De ez csak alapfeltétel. Ez csak azt biztosítja, hogy ne érezzem magam nagyon rosszul, de ebből még nincs lelkesedés.

Bizalmas régi barátaim ezzel szoktak kedveskedni nekem, hogy "nagy próféta vagy, de rossz pedagógus". Én csak azt tudom elmondani, ami akkor teljesen bennem van. Egy analógia erre. Ugye már beszéltem arról, hogy én nem Jézus Krisztus szerelmével indultam, én a magyar irodalom szerelmével indultam. Tudtam azt, hogy a halálos bűnnél is nagyobb bűn az, hogy ha valaki a Csongor és Tündét taníthatja hatodszor, és előző délután nem olvasta el újra a Csongor és Tündét. Az a magyar óra csapni való, hogyha a tanárnak nem lesz élménye, a gyerekek sem fogják tátani a szájukat. Én azt tudom lelkesen elmondani, amit tegnap délután bányásztam ki. Ezért vagyok rossz pedagógus, mert mindig azt mondom, ami bennem friss. Összegezve ezt: vagy van szellemi élet nálam, vagy nincs bennem lelkesedés. Ami nem friss, azt én unom elmondani. Na most lehet, hogy ez nem száz százaléig igaz, de 95-ig biztosan. Ez egy olyan tanuló - bokr - hallottatók már elégszer minősítésként - ha ez igaz - hát sikerült erre a szerencsétlen Bokorra a saját arcvonásomat ezzel rányomni. Én nem tudok mástól lelkesedni, mint hogy valami újat tudok mondani. Már megint mit találtál ki? Na, ez most megint valami új! - ezt szívesen hallom. Ha az is jó, amit tegnap mondtam, akkor az az érzésem, hogy egy magnószalagot használjatok helyettem. Dehát - mondják olykor - ezek az emberek még csemeték, ezeknek nem ez kell! A 40-es évek végén az Endrei püspök úr mondja egyikünkéről: civil teológiát mond ezeknek a tizenhatesztendős pisis lányoknak. Tartson nekik három szentbeszédet Lisieuxi kis szent Terézről és küldje őket haza! Na, ezt nem lehet!

Vannak fiatal barátaim, akik a tizenéves csoporttagjaikat leküldik hozzám Óbudavárra. Ezekkel a 15-20 esztendős - főleg - fiúkkal találkozáskor újra az az élményem van, ami a 40-es években, amikor hasonló korú fiúkkal, lányokkal foglalkoztam: az Isten úgy teremtetten meg az embert, hogy 15-16 esztendős korában mindent megért, azzal már mindenről lehet már beszélni. És semmi szükségük sincsen - az én alkatom meg elgondolásom szerint - arra a tizenéveseknek, hogy nagypapaként nagy bölcsességeket közöljek velük. Nem érdekli őket. Az érdekli őket, amivel én foglalkozom. Ez a csoportvezetőjüknek is köszönhető, aki 28 - évesen nem pedagógizál velük, hanem ami miatt mi hajbakapunk, ami miatt nekünk fő a fejünk, a csoportvezető azokat a gondokat tüzi oda nekik. Ennek következtében ezek a fiatalok most eszmeileg onnan indulhatnak, ahova én 70 esztendős koromra eljutottam. Hát nálam ez így van.

Istenem! Megköszönöm, hogy ekkora ünnepet csináltál nekem első szentmisém 45-ik évfordulóján. Köszönöm, hogy szólhattam Rólad.

Sík Sándor: Ments meg Uram!

A virágtalan, gyümölcstelen ágtól,

A meddőségtől, lanyhaságtól,

A naptalan és esőtelen égtől:

Ments meg Uram a szürkeségtől!

Szerkesztette: Faragó Ferenc

*Édes az ifjak méntás koszorúja,
Fehér öregek aranyos borúja,
Virága van tavasznak, télnek:
Ne engedj Uram koravénnek!*

*Csak attól ments meg keresők Barátja,
Hogy ne nézzek se előre, se hátra.
Tartsd rajtam szent, nyugtalan ujjad,
Ne tűrd Uram, hogy bezáruljak!*

*Ne hagyj Uram megülednem,
Sem eszmében, sem kényelemben.
Ne tűrj megállni az ostoba van - nál,
S nem vágyni többre kis mái magamnál.*

*Ha jönni talál olyan óra,
Hogy megzökenne vágyam mutatója,
Kezem kezedben ha kezdene hűlni,
Más örömén ha nem tudnék örülni,*

*Ha elapadna könnyem a más bűnén,
A minden mozgást érezni ha szünném,
Az a nap Uram hadd legyen a végső:
Szabadíts meg a szürkéségtől!*

A régi debreceni években csoporttalálkozók végén imádkoztuk ezt.

Sajnos az élet törvénye alól én sem tudom kivonni magam. Akárhány életrajzi beszámolót olvastam életemben, mindegyikben a gyerekkor volt a legérdekesebb, és az én beszámolómban a gyerekkoron már túl jutottunk.

A múltkori szövegemet azzal folytatom, hogy néhány feltett kérdésre válaszolok.

16. A megbénítás korszaka

Hogyan érintett 1950-ben a szerzetesrendek feloszlatása? Azt gondoltam, jó, ha erről mondok valamit. Azért is, mert a dolognak különleges aktualitása van. Valamelyik nap hallgatom a rádiót, valami Pozsgai szöveget idézett, melyből kiderült, hogy a köztulajdon nem ösztönzi eléggé a magyar társadalmat, bénítóan hat a kezdeményezéseket illetően. 1950-ben a szerzetesrendek feloszlatása egyik állomása volt a magyar társadalom módszeres megbénításának. Ezeket a napokat idézem fel, mert ma már érezzük: baj, hogy meg vagyunk bénulva. Elmondom tehát ezt a bénítási folyamatot és ennek a közepében van a szerzetesek feloszlatása.

1946-ban hallottam egyszer barátaimtól, hogy valami borzasztó jelent meg az újságban. Ugyan mi? Hát a 46. évi VI. és VII. tc. amely a demokrácia védelméről szól és a szervezkedés vezetését kötéláltali halállal bünteti. Nem is sejtettem, hogy egyszer még nekem ezzel dolgom lesz. Ennek az erejében Rákosi Mátyás megcsinálta az első nagy pert. Egy Magyar közösség nevű titkos társaságot számoltak fel, a Horthy-rendszer vezérkari tisztjei, főleg a IX. kolozsvári hadtestnek a vezérkari tisztjei voltak benne. Ez volt az un. Donáth-per, egy csomó életfogytiglani börtönbüntetéssel.

1947 szeptemberében megvolt a második magyar demokratikus választás és a kék céduláknak a segítségével - a kommunista ifjúság kapott kék cédulákat és fölült egy teherautóra és minden faluban leszavazott - a beharangozott "I. lista, győztes lista" megvalósult és a 100%-ból 20%-ot megkapott a Kommunista párt s ennek a 20%-nak az alapján felszámolták a polgári ellenzékét. Ez annyit jelentett, hogy a képviselőknek megszüntették a mentelmi jogukat, és mivel nem tudtak kiszaladni az országból az ellenzéki képviselők, akkor azokat életfogytiglani börtönre ítélve börtönbe rakták.

48-ban államosították az összes egyházi iskolákat és egyetlen belügyminisztériumi rendelettel kivétel nélkül minden egyesületet beszüntettek. Isten különleges csodái folytán a Szent István Társulat élte egyedül túl ezt a vízőzönt. Tizenöt esztendeig nem is csinált semmit sem, nehogy észrevegyék, hogy őt a belügyminiszter elfelejtette beszüntetni. Most, 40 év múltán, folyik a bízgatás, hogy hozzanak létre egyesületeket, hogy ez a bénultság megszűnjön.

1948 utolsó napjaiban elkezdődött a klerikális reakció felszámolása és az esztergomi érseket, Mindszenty bíborost letartóztatták, hogy egy pár héten belül mindenki hallhassa a rádióban, hogy hogyan vallja meg a Haza ellen elkövetett súlyos bűneit, amiért meg is kapta a megfelelő életfogytiglani büntetést.

Miután ilyen módon a magyar társadalom kommunista párton kívüli részei le voltak bénítva, következett 49-ben a kommunista pártnak a megfegyelmezése: a Súlyom-per és a Rajk-per. Erről sokat hallottunk. Egy csomó halálos ítélettel járt és a Gyűjtőfogházban az ember állandóan "rajkosok"-ba botlott. 1950-ben tovább ment a magyar társadalom megbénítása, 200 szociáldemokrata vezetőt is besítteltek életfogytiglani börtönnel. Aki ennél valamivel kevesebbet kapott, az már nagyon nem csinált semmit sem.

Ugyancsak ebben az évben került sor a szerzetes rendek feloszlatására. Magyarországon durván számítva kb. 2000 férfi szerzetes meg 5 vagy 6 vagy 7 ezer női szerzetes volt. A szerzetesrendeket egy tollvonással megszüntették. S ezzel Rákosi apánk két legyet ütött egycsapásra. Egyrészt már emlegette beszédeiben, hogy ezeket a partizán fészkeket nem tűri ebben a kiélezett politikai helyzetben. Másfelől mivel Mindszenty nem volt hajlandó tárgyalni

a párttal és a kormánnyal, pedig a párt és a kormány tárgyalni akart, Mindszenty letartóztatása után pedig XII. Pius pápa megüzente a püspököknek Mócsi Imre jezsuita atya által - aki éppen akkor jött haza a szemeszterről Rómából, ahol az egyetemen tanított, - hogy "a világért le ne üljetek tárgyalni, mert ehhez nektek nincs jogotok", így a püspökök nem is mertek leülni. És így tartott ez az áldatlan helyzet, hogy Rákosi Mátyás nem tudott tárgyalni a magyar katolikus egyházzal másfél éven keresztül. Akkor kitalálta azt, hogy hogyan lehet tárgyalásra bírni a katolikus egyházat. Az ország összes teherautóit fölszabadította egy éjszakára, ezek a teherautók megálltak az ország rendházai előtt, s az államvédelem emberei becsöngettek. "Gitár"-ral csöngettek be, és azt mondták, hogy mindenki, aki itt van, az egy fél órán belül egy aktatáskával erre a teherautóra fölszállhat. Meg kell vallanom, hogy nem egy éjszaka csinálták az egészet, mert akkor még nagyon gyenge volt a magyar teherautó ellátottságunk, úgy hogy még egy második és talán egy harmadik éjszakát is igénybe kellett venni ahhoz, hogy a tervet teljesítsék.

Na, itt tört meg a magyar katolikus egyház vezetőinek az ellenállása, mert a szerzetes rendek vezetői elmentek a püspökökhöz: persze, nem tárgyaltok, mert rólunk van szó, bezzeg ha rólatok volna szó, ha az egyházmegyéknek a papjait vinnék el, akkor tárgyalnátok. S ennek a hatása alatt a Grösz megtört, és létrejött a tárgyalás. A tárgyalás abban állt, hogy a magyar püspöki kar 1950. augusztus 31-i dátummal aláírta azt, hogy elismeri az államhatalmat és különösen kiemeli benne a termelőszövetkezeteket, amelyekről a magyar püspöki kar kijelentette, hogy "szabad társulás". Ez volt az az óra, amikor először hazudott a hierarchiánk állami nyomásra, mert az úgy volt szabad társulás, hogy aki nem volt hajlandó belépni, az megnézhetette magát.

A szerzetesrendek feloszlata számomra már nem sokat jelentett, mert addigra a kisközösségi hálózat megvolt, és ha van szerzetesrend, ha nincsen szerzetes rend, én úgyis tudtam, hogy mit csináljak. Engem csak ennek a végrehajtási utasítása érdekelt. Méghozzá, hogy 1951. november 30 -ig ezt végre kell hajtani, addigra a 8 iskolának meghagyott 8 szerzetes házat kivéve minden házat át kell adni az államhatalomnak, és a rendházból ki kellett költözködnöm. Ez után a 1950-es megegyezés után, mi még vígan dudáltunk. Amiről múlt alkalommal beszéltem, hogy az AC piros bársony foteljaiban terveztük az illegális lelkigyakorlatokat, ez már a megegyezés után volt. Tehát ezt az ügyet is el kellett intézniök.

1951 tavaszán létrejött a Grösz-per, a bíróság kétségtelenül megállapította, hogy az a Grösz, aki megegyezett az államhatalommal és aláírta ezt a termelőszövetkezet önkéntességét dicsérő megegyezést, ez is összeesküvő, összeesküdött a magyar Haza ellen legalább 600 emberrel. Úgy hogy megint egy csomó ember bement a börtönökbe a Grösz-per címén, olyan 600 személy, akik nem ismerték Gröszt és Grösz sem ismerte őket. Itt vagyunk 51-ben. Már csaknem mindenki le van bénítva - ezt ne vegyétek dicsekvésnek - de én még mindig nem éreztem azt, hogy meg kell bénulni, s akkor mondták azt, hogy ez a Bulányi biztos ávós spicli, ez csak azért csinálja még tovább a dolgot, hogy lebuktassa az embereket.

Ekkor következett a bénításnak az én általam áttekinthető egyik utolsó mozzanata, amikor létrejött 1952 decemberében az első kisközösségi per, velem, mint elsőrendű vádlottal, amelyikben kiosztották az életfogytiglant s a 14, 10, 7 esztendőket, kb. 100 esztendőt - az akkori nagyon tempós "munkaviszonyok" mellett egy másfél óra alatt, mert a Jónás Tamásnak a bemutatkozással, a vádbeszéddel, a védőbeszéddel, az utolsó szó jogán, az ítélethirdetéssel, a visszavonulással, az ítéletindoklással együtt ennyi ideje volt arra, hogy rászánja erre a

tízegynéhány "fasisztára", akiket ilyen módon elintéztek. Így hatott reám a szerzetesrendeknek a feloszlata.

17. Nehéz idők

Börtönélményeim elmondása előtt - kérésetekre - beszélek még az 1948 - 51 közötti lelkigyakorlatokról és kisközösségekről. Először arról, hogy kik tartják ekkor a lelkigyakorlatokat?

A nagy történelmi dátum, amikor a katolikus egyházon, illetőleg a Bokron belül először tart lelkigyakorlatot egy közönséges laikus, az még akkor várat magára: az első 1973-ban tartja a kettős kiküldetés elve alapján Öcsi és az azóta meghalt Lilla közös vállalkozásként. 48 és 51 között a lelkigyakorlatokat még mind papok tartották, s hatalmas újítás volt részemről, hogy két alkalommal elvittem egy-egy debreceni egyetemista fiút és egyetemista leányt magammal, hogy ne csak én beszéljem végig a három napot reggeltől estig. Az egyike most is köztünk van.

Volt-e ezek között a papok között valamiféle kisközösségi kapcsolat? Igen. Volt Budapesten egy papi csoport, amire - most már nem emlékszem pontosan, de azt hiszem havonta egyszer - felutaztunk. Nem kizárólag papi csoport volt, volt benne nem-pap is; női tagja nem volt, de volt benne egy-két laikus férfi. Egyiknek megmondom a nevét, mert azt mindenki ismeri: Magyar Feri, az Új Ember szerkesztője.

Kik voltak ezek a lelkigyakorlatot tartó papok? Hát ezek mind olyan öreg emberek, lassan már mind elfelejtjük őket. Egy-kettő még mutatóban van, pl. Szolnokon él még a Himfy Feri bácsi, aki a lelkigyakorlatozó papok közé tartozott. A többi az már mind kihalt.

A lelkigyakorlatokon résztvevők milyen arányban váltak kisközösségi taggá, kiknek a vezetése alatt, és mi lett ezeknek a kisközösségeknek, kisközösségi tagoknak a sorsa a továbbiakban?

Azt mondhatom, hogy ezek mind kisközösségi tagokká váltak, mert a lelkigyakorlatokat nem az Új Ember-ben hirdettük meg, meg nem is a templomban, mert ezek mélyen illegális mozdulatok voltak, mert - ha hiszitek, ha nem - a negyvenes években a papjaink bátrak voltak. Úgy tudták, hogy akkor jó papok, ha a lelkiismeretükre hallgatnak. Akkoriban - én úgy tapasztaltam - a katolikus papok döntő többsége ilyen volt. És ezek azt érezték, amit Mindszenty prímás nekem úgy mondott, hogy "a párttitkárok sohasem határozhatják meg az egyháznak a magatartását". Ők azt mondják: "el a kezekkel az ifjúságtól!", dehát bennünket a szemináriumban mégis arra neveltek, hogy a vértanúság, az a dolgoknak a legteteteje. Nem régebbsen beszéltem egy püspökünkkel, aki azt mondotta, hogy csak olyasmit szabad csinálni, amiből nem lesz baj. Akkoriban még nem erre nevelték a papokat. Rengeteg pap volt, aki az előbbi kommunista párt adta parancsra nem azt az álláspontot foglalta el, amit az akkor már meglévő békepapok, akiknek az egyike Török Jenő piarista rendtársamnak azt mondotta: idefigyelj Jenőké, végre itt az ideje, hogy megülj magadnak és tisztességesen mondd a breviáriumodat. Tehát ezek a papok éppen tenni akartak valamit az ifjúságért. Azért kértek lelkigyakorlatot paptársaiktól, akik már benne voltak a kisközösségi munkában, hogy azok a fiatalok, akik az anyukájuk és apukájuk idegösszeomlási kísérlete ellenére is ragaszkodtak hozzájuk, megtanulják, hogyan kell csinálni kisközösséget. Ezek a papok össze akarták tartani az ifjúságot és écákat akartak, és ezért hozták ők maguk azokat a fiatalokat, akik rájuk figyeltek, lelkigyakorlatra. Tehát aki lelkigyakorlaton részt vett, abból kisközösségi tag lett mindaddig,

amíg azt a papot az államhatalom a maga módján el nem intézte. S ezzel már félig válaszoltam a következő kérdésre is.

Mi lett ezeknek a kisközösségeknek a sorsa a továbbiakban?

Összeült az 50-es évek elején egy jezsuita agytröszt, megállapította, hogy nagyon jó dolog, amit ez a Bulányi csinál, csak nem lesz neki ideje. Akkor még nem értettem, hogy mit akartak ezek a nagytapasztalatú öregemberek mondani. - Amikor börtönbe kerültem 33-évesen, akkor a tanítványaim a 20-as évek elején jártak. Akkor jártak egyetemre, akkor végezték el az egyetemet. Ezek a jezsuiták tudták, hogy ezek az egyetemisták és egyetemet frissen végeztek nem fognak tudni a nyomás alatt megállni a maguk lábán. A budapestiek közül valaki, aki a legbátrabbak közé tartozott és nagyon akarta, hogy minden tovább menjen, úgy számolt be nekem erről: mi együtt voltunk, de link névnapozásokba, ivászatokba és kártyázásokba züllöttünk le. Nem volt tartalom. Nem volt, aki bennünket injekciózzon. Ez persze csak az egyik oka volt. A nagy megfélemlítés, a nagy politikai nyomás, a "csöngőtől" való félelem a másik! Mert ezekben az években normál dolog volt, hogy éjszaka, álmunkban egyszer csak megszólal a csengő, valaki bejön - vegye fel a ruháját, jöjjön! És senki sem tudja azt, hogy hová lettél. Ha valaki szépirodalmi leírását óhajtja e bénítási manővereknek, olvassa el Déry Tibor "Niki"-jét. Őt is érte ilyen többször.... Szóval leállt minden. Hogy miért állt le, hogy hogyan érték el ezt, erről a múlt alkalommal már valamit mondtam. "Ha meg akarja látni a napvilágot, akkor aláírja azt, hogy..."

Nekem főleg Debrecenben voltak csoportjaim. Az egyetemen általában minden karon adódott egy csoport, meg úgyis, hogy orvosok között, meg a bölcsészek között. A vége felé, úgy az utolsó évben volt már olyan csoportom, hogy házas csoport. Aki ismeri a Balogh Lacit meg a feleségét, a Ritát, az ő szüleik ebben voltak. Aztán volt olyan, hogy öregek, meg fiatalok. Az "öregek" csoportban volt a Kovács Teri, a "fiatalok" csoportban volt a Merza Jóska, mert az egyetemen három év különbség volt köztük. A budapesti csoportot én csak úgy félévenként láttam, azt egy Juhász Miklós nevű másik piarista vezette. Ebben kezdettől fogva benn volt a Sári néni meg az Andi néni meg a Hampel Karcsi bácsi. Ezek voltak akkoriban. Ők is abbahagyták, csak hát új életre keltek, tíz-tizenöt esztendő múlva. S voltak életmegnyilvánulások. 61-ben kijövök a börtönből, és alig hogy kijövök, Kállay Emilt és Kovács Terit messze ívben rúgják a papi pályáról, illetőleg a tanárságból, mert ott a Törökőri plébánián közösséget csináltak a gyerekekkel: tanultak, kirándultak. Három évig az Emil nem paposkodhatott, hanem megtanult rádiót és TV-t szerelni, a Teréz pedig kitanulta, hogy hogyan kell szövetet "kivarni" valamelyik szövőgyárban, amíg aztán visszakerült Emil az egyházba, Teréz pedig a Nyelvtudományi Intézetbe.

Én erről most ilyen kedvesen beszélek, de amikor 56-ban a forradalomban kijöttem és láttam, hogy ez az egész kedves társaság nem csinál semmit, és méginkább, amikor 61-ben véglegesen kijöttem és megmagyarázták nekem, hogy nem lehet csinálni semmit sem, engem a guta kerülgetett. Hát mi a bűdös fenének csináltam én mindezt és minek ültem végül is évekig attól áthatva, hogy a kisközösség fogja megmenteni a hitet, az Anyaszentegyházat és amit akartok, hogyha az én tanítványaim, akikről én elképzeltem, hogy ezeknél ragyogóbb embereket messzeföldön nem lehet találni, s ezek nekem sorra mind azt mondják, hogy nem lehet semmit sem csinálni. Ezt a traumát nagyon sokáig nem tudtam feldolgozni.

71-ben Halásztelken volt az a bizonyos három-kötélkes lelkigyakorlatom, kitaláltam azt, hogy istenkapcsolat - lelkiatya - közösség, ez a három kötélek fog megőrizni bennünket, nehogy

úgy járjon ez a nemzedék is, mint ahogy járt az a debreceni nemzedék, amelyikből összesen három maradt meg, de abból is kettő félig-meddig... valami ilyesmit mondtam az ott lévő fiataloknak. Igen ám, de híre ment a lelkigyakorlatnak és az "öregek" magnóról lehallgatták s fölháborodtak: hogy mi, mennyi maradt meg? Úgy, hogy ezeket ki kellett vágni az eredeti háromkötelékes lelkigyakorlatnak a szövegéből. No, de erről a traumáról még a következőkben is szólok.

18. A Fő-utcában börtönélmények Rákosi Mátyás idejében

Kalazanci szent József ünnepét 52-ben még a pesti Váci utcai rendház falai között üljük meg. Emillel együtt megyünk haza Debrecenbe. Elmondom a breviáriumot, ha már eljöttem a közösségi találkozóról, mondván, hogy nekem még breviárium van hátra, hogy ezt az új tanévet igazán rendesen kezdjem el. Fél tízkor, vagy tízkor eloltom a lámpát és édes álomra hajtom a fejemet. Háromnegyed tizenkettőkor csöngetés, bejönnek, elkapnak: fegyver van magánál? - Nincs. Hálóingben voltam. - Öltözzön fel! - A breviáriumot elhozhatom? - Hozhatja! - Órát? - Azt hoz, amit akar. Belém karoltak kétoldalt, belöttek a Pobjedába, bevíttek a rendőrségre és annyit mondtak, hogy: megy tovább. Én tartottam a szót - egy olyan bajuszos hajdúnál. Aztán ott egy kicsit feküdtem egy priccsen, addig ők kirámolták a lakásomat, s akkor beültünk egy Pobedába és fölszáguldottunk Budapestre. Megengedték, hogy breviáriumbozzak. Úgyhogy megbilincselte kézzel elővettem a breviáriumot Ez 52. augusztus 29-én volt. Gyönyörű nyár.

Aztán bevisznek valami házba, fogalmam nem volt, hogy hova. Beraktak egy kis ketrecbe. Álltam, álltam, álltam. Aztán megfogtak: - Vetközzön le! Leveszem a zakómat, nadrágot. - Vetközzön le!! Rájuk nézek. Hatalmas vastag szolgálati szíjaik voltak. Na most kezdődik a... Hát semmiféle verés nem következett, csak hát kifűzték a cipőfűzőmet, levágták a nadrágszíjról a vasat, úgyhogy tartani kellett az embernek a nadrágját, aztán mehetett. Na hát ez volt az első ijedtség amelyiket átéltem.

Megtudtam később, hogy a "Fő-utcában" vagyok. Hat hetet töltöttem el ott - ha hiszitek, ha nem - napi 10 óra kihallgatással. Hogy én bírtam, az rendben van, dehát szegény előadó, akinek készülnie kellett erre, aztán jelentést tennie. A neve nem érdekes, nagyon szimpatikus fiú volt, pár évvel idősebb volt tőlem. Elmondta, hogy Csepelen esztergályos szakmunkás, alig várja, hogy visszatérjen a szakmájához, mert unja, hogy itt őneki fasisztákkal kell töltenie az idejét. Én őrnagy úrnak szólítottam, ő pedig megállapodott velem: hogy szólítsam? Főtisztelendő atya...? Inkább maga lesz a Bulányi mester.

Nagyon jókat mondott. Én pl. mindig úgy mondtam, hogy Anyaszentegyház, mert hát én olyan kegyeletes lelkületű voltam akkor, és talán még vagyok is. Megunta, s azt mondja: Bulányi mester, megnézheti majd magának, hogy mit csinálunk mi húsz esztendő alatt a maga Anyaszentegyházából. Nem értettem a dolgot. Ugyancsak nem értettem még akkor egy másik kiszólását sem: Bulányi, miért bántották maguk a békepapokat? Én azt hittem, hogy maga átlátja a dolgokat. Mondom: mit kell átlátni? - Idefigyeljen, ha az amerikaiak bejönnek, akkor itt lesz maga az Anyaszentegyházának, ha pedig nem jönnek be az amerikaiak, akkor a maga Anyaszentegyháza csak ezekből a békepapokból fog tudni élni. Nagyon csalódtam magában, hogy ezt maga nem látja.

Hát ugye nevelődik az ember, nevelődik. Ezt én akkor még mélyen visszautasítottam. Ilyen szemléletet az Anyaszentegyházról! Dehát ő marxizmuson nevelkedett, én meg skolasztikus filozófián. Ez volt az ő előnye velem szemben.

Ők tudták rólam, hogy én népi írók tején nevelkedő, a régi időkben rózsaszínűnek, kommunista-gyanúsaknak tetsző ember vagyok. Ők tudták rólam, hogy énnékem nem az a bajom velük, hogy "sej-haj mind letették" az arisztokratákat, az iparbárákat és az egyházi birtokosokat. Egyszer azt mondta nékem: tudja Bulányi mester, megnézzük mi magunknak azokat az embereket, akik nekünk erkölcsről merhetnek beszélni. Ezt ne a mai kommunista realitás felől nézzétek, hanem afelől, hogy ezek akkor hittek abban, hogyha a termelőeszközöket köztulajdonba adjuk, kivirul a paradicsom.

Ezek az emberek olyan emberek voltak, akik dolgoztak a munkahelyen, tanultak valami esti egyetemet, szombatot, vasárnapot a pártmunkával töltötték, - és ezen őrnagy srácon láttam, hogy ez tíz órát dolgozott velem naponta. Engem ebéd után altatott, hogy délután használható legyek. Mert fölhívott reggel, akkor volt egy 4-5 órás menet, és akkor utána utasítást adott az őrnök, hogy engem ebéd után hagyjanak lefeküdni, mert este 6-kor hívott megint, és csináltuk éjfélig. És ezt csinálta hat héten keresztül. Jó, vasárnap nem. És ők tudták, hogy én nem egy ellenkező kiváltságú társadalmi rend nevében lázadok, hanem az ellen lázadok, hogy az emberi szabadságot hogyan teszik tönkre és az evangélium hirdetését megakadályozzák. Ezért nem pofoztak engem ott meg. Ez az őrnagy meg akarta mutatni, hogy ő van olyan legény, mint a Bulányi, s ezért nem csináltak velem olyan dolgokat, mint amilyen rémtörténetekkel tele van a Rákosi Mátyás börtönnaplója.

Mi volt akkor, amikor nem volt kihallgatás? Hát akkor az ember a zárkán volt. Erről valamit mondok. Nappal vigyázzülés volt, éjszaka vigyázzfekvés. Ez annyit jelentett, hogy a prices végében lehetett csak ülni és a fej föl. Zárt helyen az ember könnyen elkókadott, hát ez ellen ragyogóan védekeztek: az őrnök az állandóan nézett a lyuknál és ilyenkor egy hatalmasat rúgott az ajtóba, úgy, hogy akkor az ember feltétlenül visszaállt a vigyázzba. Amikor hallottuk, hogy elment az ajtónk előtt, akkor lehetett kopogtatni és engedélyt kérni arra, hogy fölálljon az ember. Ha engedélyezte, akkor föl lehetett állni és lehetett sétálni. Két prices volt egy zárkában. A prices és az ajtó között volt egy méter, és a két prices között volt 30 cm. Hát itt aztán lehetett sétálni két embernek! Aztán megint vissza vigyázzülésbe, éjszaka pedig vigyázzfekvésbe. Ez azért kellett, mert vigyáztak az életünkre, s hogy a meg nem lévő zsillettünkkel, vagy a meglévő fogunkkal a nem-eléggé értékelt bánásmód következtében el ne harapjuk az ereinket. A vigyázzfekvés olyan volt, hogy csak háton lehetett feküdni, és az őrnök látni kellett az ember csuklóját. Volt egy 70 cm széles prices, de azon kettőnek kellett aludnia. Egy-két óráig nem ment az alvás, dehát az ember annyira kifáradt ettől a vigyázzban fekvéstől, hogy előbb-utóbb sikerült valahogy elaludnia, és az elalvásnak következtében valami kis mozdulattal elfordult. Az őrnök megvárta ezt, abban a pillanatban a vasbádoggal az ajtóba belerúgott egy hatalmasat és ettől az ember fölébredt. De mivel ezek a cellák 2 méterre voltak egymástól, ha egy valaki elfordult, akkor az egész emelet fölébredt tőle. Különben az egész 6 hetes Fő utcai kihallgatás alatt senki egy ujjal nem nyúlt hozzám, sem az őrnök, sem pedig az előadó. Ez persze azért is volt, mert nekem nem volt mit tagadnom. Semmit titokban nem csináltam. Nekem nem volt titkos ügyem, úgyhogy mondtam, amit mondtam.

Hat hét elteltével összefoglalta azt a rengeteg sok jegyzőkönyvet, amit készített, rövid 10 oldalra, ezt átküldte az ügyésznek, én ezt aláírtam. Én ugyan mindig lelkigyakorlatot mondtam,

ő ehelyett mindig népellenes, államellenes, demokrácia megdöntésére irányuló összeesküvést írt. Nem volt belőle problémám. Hogy miért nem volt probléma, hogy ezt aláírjam...? Most erről csak annyit tudok mondani, hogy - helyzetfelmérés.

Ez a rajkosoknál azt jelentette, - ők ugyanis nehezebb helyzetben voltak - hogy önekik be kellett vallani, hogy összeesküdtek a haza ellen. Pedig azok csak pesti zsidógyerekek voltak, akiket a kommunista párt és a Szovjetunió győzelme mentett meg, és ezért "mindent bele" alapon - szolgálták az új rezsimet, és a legteljesebb meglepetés volt számukra a letartóztatás. Hadd meséljek el egy rajkos-lebukást, mert ebből megérezhetitek annak a kornak az ízét, amelyiknek a gyermekei vagytok.

Vargának hívják ezt a tőlem kb. tíz esztendővel idősebb, nagyon kulturált, pesti zsidó származású, de teljesen magyar kultúrájú fiatalembert, aki a Kultuszminisztériumban vagy a Népjóléti Minisztériumban dolgozik, svéd nőt vesz el feleségül, fél esztendő kisfia van, kocsival jár, és hát a magasan kvalifikált rétegbe került bele, a felső tízezerbe. Egy este megjelenik nála egy úr autóval, hogy a miniszter elvtárs várja sürgős megbeszélésre. Feleségétől elbúcsúzik, fél óra alatt biztos végez - gondolja. Teljes biztonsággal beül az autóba és beviszik őt valahová, leültetik egy szobába, ahol azt mondják neki, hogy mit gondol mik, vagyunk? Majd megmondják az elvtársak. Ebben a pillanatban a verőlegény teljes lendületével és 120 kilójával bele a gyomorszájába: mi vagyunk mi neked, te piszok csirkefogó, elvtárs? És akkor kezdődik a hír. Így mesélte el nekem, mert hónapokig együtt voltunk zárkában. "Egyértelmű volt számomra, hogy kettő között választhatok: itt elevenen agyonvernek, vagy pedig hajlandó vagyok kitalálni azt a mesét, hogy hogyan esküdtem össze a kommunista párt ellen. Három napig vertek, s utána láttam, hogy akármit csinálnak velem, ha fölakasztanak, az se rosszabb, de talán nem akasztanak föl, s akkor még túlélem." És amikor látták, hogy megszületett benne a szándék, akkor megmosdatták, megfürdették, lekezelték és cigarettára gyújtottak mellette: akkor, hogy is volt, hát van magának egy rokona Angliában... és akkor megkonstruáltak egy történetet, aminek az alapján életfogytiglani börtönre elítélték. Aztán Rákosi bukásakor rehabilitálták őket. Kiment Svédországba. Itt volt Pesten az elmúlt hetekben, mert íratják vele az emlékiratait. Ez a korosztály most ebből él, hogy elmondja, mi történt vele.

Ami engem illet, hat hét után nem hívtak többé kihallgatásra. Tudtuk, hogy ezután a Markó következik, ahol tárgyalás lesz. Az átszállítás módja egy bűbajos találmánya volt a Rákosi - korszaknak: az úgynevezett "ökor úr" - szállítás. Hadd mondjam el ezt részletesen! Olyan nagy volt a forgalom, hogy nem volt nekik elegendő mennyiségben rekeszekre osztott rabójuk, hanem csak egy normál teherautójuk volt erre a célra, amelyikben, mint a katonáknál, körben pad volt. Igen ám, de egy perre egyszerre kell átszállítani az embereket. Dehát, ha ezek a per előtt találkoznak, összebeszélnek, abból baj lehet. Éberség címén alakult ki ez az "ökor úr" szituáció, mely abban állt, hogy egy sötét rongyot tettek minden embernek a fejére, amely körben mindenütt lelógott, és akkor azt egy autós-szemüveggel leszorították, de még benn az épületben. Azután a vállunknál megfogva a ruhánkat, fölkapaszkodtattak bennünket a teherautóra - amin volt valami lépcsőféle - de hát vakon kellett megtalálni azt, hogy hol van az a föllépő vas, és akkor mondták: ökor úr, ne oda tegye a lábát... Aztán amikor ilyen ökor urakkal meg ökörnőkkel teleültették az autót, mentünk át a Markóba. A Markóban a zárkába újonnan bekerülőktől megkérdezik a már ott levő régiek: megnézted-e, amikor bejöttél, hogy mi van fölírva a kapura? Nem, nem néztem meg, nem is nézhettem meg, mert... - mondtuk. Miért, mi van odaírva? Hát ez: Itt szép lehetsz, de okos nem!

A tárgyalás az úgy volt meg, ahogy már az előző alkalommal említettem, s a tárgyalás után következett a büntetés letöltésének a korszaka. Két kategória volt: a megtévedt elemek s a másik: a nép megrögzött ellensége. Megtévedt elem pl. a rablógyilkos, meg egyéb ilyenféle. A megtévedt elemeket az Igazságügyi Minisztérium smasszerjai kezelték, de a nép ellenségei - azok ávos kézbe kerültek. - Kb. egy esztendő múlva kaptak szüleim értesítést, hogy "életfogytiglani börtönre van ítélve, büntetését a Gyűjtőfogházban tölti, látogatni nem lehet.

19. A Gyűjtő-ben

Amikor az ember a Gyűjtőfogházba megérkezett, az első állomás a kisfogház volt. A kisfogház egy régi, patinás épület, ahol nem zsúfolják össze az embereket, hanem mindenki kapott egy külön cellát, amelyikben nem fa-priccs volt, hanem szalmazsák. Ennek a kisfogházi kezelésnek az volt az érdekessége, hogy az ember egyedül volt és könyvet nem kapott, s a harmadik, hogy nem lehetett tudni, hogy ez a könyv-nélküli egyedüliség mennyi ideig tart. Volt aki három évig volt így, de csak a harmadik év végén tudta meg a sorsát. Volt aki "kegyelmes úrként" töltötte itt az időt. Kegyelmes úr az, akit halálra ítélték, de kegyelmi kérvényt adott be, és nem mondták meg neki három évig, hogy elfogadták-e a kegyelmi kérvényt. Úgyhogy minden egyes alkalommal, amikor a smasszer beledugta a kulcsot a lyukba, azt gondolhatta, hogy most viszik őt akasztani.

Nálam hat hétig tartott ez az idő és a papok azt szokták erre mondani, hogy kegyelmi idő. Hát valóban én olyan szentül soha életemben nem éltem se előtte se utána, mint ebben a hat hétben. Óráim nem voltak, de a legpontosabb napirendben miséztem, zsolozsmáztam, rózsafüzért mondtam, adoráltam, elmélkedtem. Azon fölül életem összes stúdiumaira be volt osztva az időm: gyorsírás-óra, magyar irodalom, dogmatika, morális. Mindent átismételtem. Ki volt töltve a napom.

Ott laktam életemben legjobban jól. A Markóban koplaltatták a népet, mert az tele volt naplopóval, akik a téli hónapokra behúzódtak, és ahogy kint nem akartak dolgozni, úgy bent sem akartak. Ezért aztán valami egészen minimális kalória-értéket képviselt a táplálék, hogy ezek a zsidók akarjanak dolgozni menni. De nem csak a szerencsétlen megtévedt elemekkel bántak így, hanem ott voltunk mi is, a nép ellenségei, és velünk is így bántak, úgyhogy mi is éhezünk. Nahát ezt tudták a Gyűjtőfogházban. Megérkezem január 21-én. Ebéd: sárgarépa főzelék. Hát ezzel lehetett volna engem kizavarni a világból. Anyám sohse főzte meg, mert tudta, hogy mindent, de ezt nem ! A csajka, régi cserkész-csajka, jó egyliteres. Két hatalmas serclit kapok melléje. Megettem. Három liter sárgarépa-főzeléket megettem. Ja, énekóráim is volt, úgyhogy az egész népdal-repertoárt elénekeltam, de nagyon halkán lehetett, csak éppen hogy, úgy a smasszerok is elviselték.

Egyébként ez a tökéletes megnevelésnek az intézete volt. Egy példán ezt ragyogóan meg tudom mutatni. Hetenként borotválták az embert. Nyitva volt a zárkám. Két méteresek voltak a zárkák. Kijövök, rámszólnak: futás! Meghúzom a lépést, abban a pillanatban: állj! Egy zárka, két méter után. Következő alkalommal megint borbély. Megint vezényszó: futás! Most nem iramodom. Akkor aztán következett: ha én egyszer magának azt mondom, hogy futás, akkor fusson, mert.... Hát ezekkel az eszközökkel elérték azt, hogy az ember tökéletesen jólnevelt, illendelmes és engedelmes lett.

Februárban egyik éjszaka, vagy késő este, már feküdtem, akkor jönnek: öltözködjék! A szolgálat vezető törzsőrmester kérdi: Cukorrépát egyelni tud? Tudok - válaszoltam, s magamban gondolom: miért ne tudnék cukorrépát egyelni nektek, akár februárban, ha kell. S akkor titokzatos világba kerültem, bekerültem egy csodálatos épületbe. Én nem tudtam még akkor, hogy ez a Csillag. Mindenütt vörös lámpák égtek. Senki nem volt csak egy-egy smasszer. Betettek egy zárkába, amelyben nem volt matrac, sem priccs. Reggel irtózatossá robaj, kiabálás s nyitja az űr a zárkát, menjen! Elítélt társaimmal kerültem egy zárkába. S elkezdődött a Csillagban való élet, amelyik azokra várt jutalmul, akik a kisfogházban rendesen megfegyelmeződtek.

Ez a nagy fogház, a Csillag, ez ragyogó volt: reggeltől estig lehetett okos dolgokról beszélgetni, amit azért a smasszer időnként megzavart. Bejött: miről beszélgetnek? Megmondtuk. Maguk még azt hiszik, hogy maguknak az életben erre még szükségük lesz - kiabált a vezetővel, bumm, a vezető kapott egy hatalmas pofont - ahelyett, hogy rendesen föl takarítanak a padlót. Egyébként a padlót azt nagyon szerettük takarítani, mert rájöttünk, hogy ha mindennap egy kicsit szappanos ronggyal megtöröljük, szép citromsárga színt kapott a hajópadló. mindenkinek föl kellett a szalmazsákokra ülni, s a soros csinálta az elmondott műveletet. Egyszer Török Jenő piarista atya átkerült egy ilyen zárkába, ahol kialakult már ez a citromsárga színű padló iránti kegyeletes érzület, fölparancsolják a szalmazsákra, ő meg nézi és azt mondja: mit akartok ti itt ezekkel a padló kultikus cselekedetekkel? Hát az esztétikai érzék ilyen módon tört ki belőlünk.

Itt az volt a különös, hogy séta nem volt. Heti fürdés azonban volt. A heti fürdés az olyan módon volt, hogy a különálló fürdőházba lehajtott fejjel kellett menni fürödni, nehogy a rab valamit meglásson az udvaron. Az udvaron nem voltak csak rabok, de nehogy lássa. Nodehát az embert reszeli az ördög, próbál lesni, hátha mégis meglát valamit. Ilyenkor az űr kulccsal verte fejbe az embert, vagy amelyik futballista típus volt, az nekiszaladásból belerúgott egyet abba, aki érdeklődött, akkor aztán az gyorsan lehajtotta a fejét. Ne felejtsük, még a Rákosi korszakban vagyunk, amikor ez volt a fogadómondat: - itt fog elrohadni!

Külön érdekessége volt ennek a világnak a büntetés. A büntetés a vasba-húzás volt. Ez egy "ragyogó" eszköz volt. Semmi más nem kell hozzá, csak egy lánc meg két darab apacsavar és anyacsavar, no meg egy rab. A rab leül a földre törökülésbe, és így a jobb csuklóját azt behúzzák a keresztbetett jobb lábának a bokájához, és utána ezen keresztül a bal csuklót behúzzák a bal lábának a bokájához. Hát ezt nem mindenki tudja magától megcsinálni, de a megfelelő szerszámnak a segítségével húzni tudtak egyet a láncon, úgyhogy létrejött a kívánt testhelyzet. Na, most az idő: 1 óra, 2 óra, 4 óra, 6 óra, de volt aki kilencven órát kapott, de irgalmasak voltak, úgyhogy 6 órás egységekben kellett leülni. A vékony, sovány emberek jobban bírták ezt, de a köpcösek nem. Különösebb baj nem történt, elájult. Aki elájult, azt azonnal megkezelték, egy vödör vizet ráöntöttek és akkor magához tért, és kibírta a továbbit. - Miért lehetett ilyen büntetésben részesülni? Szökésért? Nem! Azt drasztikusabban intézték el. Ha szökés volt, akkor előbb kirendeltek minden munkahelyről, minden emeletről tanukat, és akkor a szököttnek, akit elkaptak, ott le kellett guggolni és a smasszerek azzal szórakoztak, hogy nekifutásból altesten rúgták és ezt addig folytatták - elájult, leöntötték - míg ott meg nem halt. Aztán mindenkinek a tudomására hozták, hogy aki szökik, így jár. Szökés közben agyon rúgták. Azért emelem ezt így ki, mert van ilyen, hogy szökés közben agyonlőtték. Hát az egy úri dolog! Az nem fáj!

A vasba-húzás az a munka alatti beszélgetésért járt. Mert például egy pár hónap után én kerültem a vasaló üzembe és napi 8 órát vasaltam. 4 asztal volt egymás mellé állítva és vasaltuk a különböző holmit. Nagyon jól tudok vasalni. Őri holmit is vasaltunk. Ez azt jelentette, hogy az örök feleségének nem kellett mosni, hanem behozta a szennyes ruhát, kimosatta és a rabok kivasalták. Én soha nem jutottam erre a magas posztra, hogy ilyet vasaljak. Egy nagyon értelmes szocdem államtitkár vasalt velem szemben, megpróbáltam vele beszélgetni. Igenám, de volt ott egy rajkos, ő volt a rabfelügyelő, és ez kiszúrta. Engem legalább kétszer kiszúrta, úgyhogy engem is vasba húztak, de én csak a legutolsó alkalommal húzódtam bele a vasba, mert közben meghalt Sztálin apánk... és egyszer csak mi történik; rádiót hallunk a Gyűjtőfogházban. Mert amint tudjátok, a Gyűjtőfogház ott van a rákoskeresztúri temetőnél és ott van egy vendéglő, és amikor a Rákosi megbukott, a vendéglős a hangszórót úgy állította, hogy a Nagy Imre beszédét azonnal, azon melegiben lehetett hallgatni a Csillagnak azon szárnyain, amelyik visszaverte a hangot. Úgyhogy tudtuk, hogy most jobb idők következnek. Ezzel a vasbahúzással nem is sokat törődtünk - a Nagy Imre beszéd a hét közepén volt - de hát ezek a büntetések ki voltak osztva, ezt még megcsinálták, de tudtuk azt, hogy utána a vasakat elszállítják. Szóval volt ott egy ilyen apám-korabeli ateista szociáldemokrata, akivel én nagyon jó viszonyban voltam. Rámnéz és azt mondja: sajnálhattad volna, ha ebből kimaradtál volna! Szóval - úgy hiszem - nekem fontos volt, hogy én a vasba bekerüljek és ne csak meséből tudjam az egészet.

Ezután nagyon szép idők következtek, mert lazultak a dolgok, egyre lazultak és nyáron már a rabokat sétára vitték - na nem a városban, hanem az udvaron. És akkora volt a fejetlenség, amióta Rákosi apánk levette a kezét rólunk, hogy nem úgy sétáltunk, ahogy igazi raboknak sétálni kell, hogy kezét hátra és három méterenként így körbe, hanem úgy csapatostul, összefogóztak a különböző politikai csoportok. Akkor 53 nyarán lehetett már mindenkinek mindenkivel beszélni, s mindenféle politikai ismeretekkel feltöltődünk.

Elkövetkezik 53 november. Hatalmas zárka-átrendezéseket csináltak az un. operatívok. Az operatívok a börtönben levő rendőrség fölötti rendőrség. Ők a rendőrség fölött figyelik azt, hogy ki esküszik össze kivel, s ennek következtében cserélgetik, hogy ez a rab most már ne ezzel legyen egy zárkában, hanem azzal. 53 novemberében, nem tudjuk, hogy mi lehet, mit jelent ez az irtózatossá arányú zárka-átrendezés, csak azt vesszük észre, hogy abban a részben, ahol én is vagyok, ott van minden nyilas, ott van minden rajkos, ott van minden pap, ott van minden háborús bűnös. Ezek voltak akkor az abszolút "sötét erők". Úgyhogy az egyik nyilas azt mondta, hogy gyerekek, ebből semmi jó nem lesz, hogy mi itt együtt vagyunk. Hát halljuk is - képzeljétek, hogy mi történik az összes többi szárnyakban, levélpapírt adnak, csomagcédulát, látogatási jegyet. Hát ilyen - Rákosi bácsinak a Magyarországon, 48 végétől, amióta az ÁVÓ tisztességes rendet csinált a börtönökben, - nem volt; hogy egy rab levelet ír, meg levelet kap, meg látogatás meg csomag. Megtudtuk, hogy azért volt a nagy zárka-rendezés, hogy a népnek ezeket az egészen utolsó ellenségeit ebből kihagyják.

Ott voltak közöttünk még a jugósok is. A jugósok délvidéki magyar gyerekek voltak. Akkor, amikor Tito átdobott egy kémét, akkor mindig 200 magyar kiskatonát jugoszláviai fiatal magyar gyereket is átdobott, hogy aközött a 200 között az az egy kém az majd valahogy el tud bújni. Na, akiket ezekből elfogtak, mind bekerültek, s biztosan elfogták, mikor átdobták őket a Dráván s akkor börtönbe kerültek. No, ezek is ott voltak. Ez csak azért érdekes, mert miközben sétáltunk, megállapítottuk, hogy ezt a diszkriminációt elítélt és elítélt között, ami van, ezt mi nem tűrjük. Mi is el vagyunk ítélve, nem csak ők. Hát mi miért nem írhatunk, miért nem

kaphatunk csomagot és miért nem látogathatnak bennünket. A jogainkért harcolni fogunk. Hogy tud egy rab harcolni a jogaiért? Éhségstrájkjal. Összebeszéltünk: éhségstrájkot fogunk csinálni. Meg is állapotodtunk időben és napban.

Egy szép reggelen 1954. január utolsó napjaiban, nem annyian, amennyien megbeszéltük, de 27-en nem vettük át a feketekávét. Mert reggel feketekávét kaptunk, egy egész csajkával. Nagy volt az ijedelem. Jöttek az őrök, de mi nem. No, ezt túrték egy fél napig. Ebédet sem vettük át. Akkor összesítették a strájkolókat hármassával, de külön zárkába tették őket, hogy ne fertőzhessék meg a többi. Közben az őrök állandóan jártak és dumáltak. Hallottuk is, meg mondták is, hogy á már csak maguk vannak. Ha hiszitek, ha nem, ötödik nap már tényleg az volt a helyzet, hogy már csak magunk voltunk, azaz én meg két 20 esztendőös jugó srác. Aggódtak az egészségünkért, ezt így nem viselhették el, tehát elvittek bennünket a kórházba.

Először a jugó srácokkal csinálták a műveletet, de azok azt mondták, hogy ebből nem kérnek és kijelentették, hogy hajlandók enni. Én nem jelentettem ki, hogy hajlandó vagyok enni, tehát összesen annyit csináltak, hogy adtak nekem egy kabátot, abba bele kellett bújni, amelynek nem volt nyílása, hanem valamilyen madzag volt rajta, ideggyógyászok valószínű ismerik ezt. Akkor aztán összekötözték az én kezemet, leültettek egy fogorvosi-jellegű székbe és valaki befogta az orromat. Hát, amilyen hülye vagyok, én erre kinyitottam a számat, erre ők egy gyönyörű, nikkelezett szerkentyűt betettek a fogaim közé. Ketten csinálták s közben bízatták egymást: csak törd ki nyugodtan a fogát, majd a hívek megcsináltatják. Betették és elkezdtek csavargatni és ahogy ők csavargatták, én úgy nyitottam ki a számat. Amikor már megfelelő nagyságra kinyitottam, akkor egy ilyen - nem tudom milyen átmérőjű - gumicsövet lelöktek a gyomromba, a másik végére raktak egy tölcser és akkor egy nagy tálból valamit beleöntöttek. Mondta is a smasszer, "ha tudná, mi minden van ebben!", - úgy látszik, ő is szívesen megette volna.

Ezek után én a kórházba kerültem, mint aki életveszélyes állapotban van, és kaptam egy gyönyörű szobát, nem szalmazsákkal, hanem ruganyos matraccal s kipihentem a nagy műtétet, mint aki harcol a jogaiért. Ahogy ott fekszem, bejön egy ápolónő, kedves arcú, fiatal. Mert a nők ebben az ávos világban még borzalmasabbak voltak, mint a férfiak, úgyhogy nem is tudtam, hogy ez mi. Kérdezi: mikor született? - '19-ben. Erre az ávos nő azt mondja nekem, miközben én ott fekszem, hogy én is abban az évben születtem. Nem szokás, hogy az ávosok ilyen intim ismereteket közöljenek. Foglalkozása? - kérdi. Mondom neki. Erre azt mondja: az én bátyám is ferences pap. Ettől fogva mindennap jön kétszer, kínálja az áruját, ahogy egy kórházban kell. Második vagy harmadik alkalommal, amikor mindig ilyen emberi módon viszonyul a nép ellenségéhez, azt mondom: á, nem kell nekem semmi, én csak egy olyan kis kerek fehérre vágyom. Mire az ávos nő mondja nekem: hát lelki áldozás is van. Én azt tudom - válaszolom. Na, így telnek-múlnak a napok, minden nap egyszer jönnek, cső, tölcser - végtére is egész jól éreztem magamat.

1954. február 2-án bejön ez a nő, még egyszer kinéz a folyosóra, behúzza az ajtót, odasiet az ágyamhoz: Tisztelendő úr! Milyen nap van ma? Gyertyaszentelő. Belenyúl a keblébe, elővesz és átad valamit s azt mondja: a bátyám ma magáért misézett. Akkor ezen a napon verset írtam, és az jutott eszembe, hogy Saul a szamarakért ment és királyságot kapott, én éhségstrájkot kezdtem, azért, amiért, és Oltáriszentséget kaptam.

1954-ben vagyunk. 5 nappal később abbahagytam az éhségstrájkot, mert láttam, hogy nincsen a dolognak semmi értelme. Csomagot kaptam. Levelet úgy írtam, hogy egy rabtársam

anyukájának írtam levelet, aki megértette, hogy az hova akar eljutni. Ami a látogatást illeti, ötödik éve voltam börtönben, amikor a szüleim először meglátogathattak.

Egyébként az 1954-es év egy gyönyörű év volt. Nagy Imre volt a miniszterelnök és a börtönben szabadság volt: napközben nyitva voltak az ajtók és könyvet lehetett behozni. Teológiai könyvet, filozófiát, idegennyelvűt, úgyhogy fellendült a szellemi élet. Volt hallgatóközönség, volt olvasóközönség és ha hiszitek, ha nem, egy csomag WC-papíron gyöngy betűkkel megírtam életem egyetlen, az utolsó pontig elkészült filozófiai összefoglalását. Föl volt építve a logikától az értékelméletig minden. El volt benne sütvé a szerzés, a vevés s az adás is. Értékelő olvasóim voltak, úgyhogy elhatároztam, hogy hozzákezek az alapos kidolgozáshoz. Akkor már ívpapírt is kaptam, és negyedévekre reggeltől estig filozófiát írtam. Nem tudom, meddig jutottam el ezen nagy összefoglalásban, mert sajnos az emberiség szegényebb lett egy értékes művel. Megbukott ugyanis Nagy Imre, s jött a Hegedűs-kormány. A Hegedűs-kormány következtében pedig, 55 januárjában lett egy általános hippis a börtönben. Az általános hippis az annyit jelent, hogy kimentünk a zárkából, a smasszerek betódultak, és mindent, ami nem szalma és nem zsák volt, azt mind ívben kihajították, így a filozófiai kis-összefoglalást is, a készülő nagy-összefoglalás is ment, hogy betöltse rendeltetését, és meleget adjon a raboknak a kazánházban.

A Hegedűs-kormány idején visszaállt némileg az a " tisztességes " rend, amelyért Rákosi Mátyás annakidején annyit küzdött. Időnként voltak látogatók. Az országból hun erről, hun arról a tájékról jöttek ávósok, akik érdeklődtek erről a személyről, arról a személyről. Időnként vigasztaló dolgokat mondtak; "tudja, mert a mag kicsírázott". Na, mondom, ha a mag kicsírázott, akkor rendben van.

1955 december 24. Karácsony-váró hangulat, készen vannak az ajándékok, mert a börtönben is lehet ajándékozást csinálni, műsort. Hallom a nevemet: trepnire minden cuccával. Trepni az ott lent a vas a földszinten. Hát mi a fenét akarnak velem karácsonykor, ilyenkor mindenki siet haza a családjához, ennek ellenére engem beraktak egy raboba és visszavittek régi hazámba a Fő utcára. Miért kellek én 55 karácsonyán a Fő utcában? Nem értettem! Beraktak egy zárkába, és két hétig nem szóltak hozzám. Akkor végre sort kerítettek rám és megtudtam azt, hogy egy hatalmas nagy kisközösségi-per készül. Az ország minden részéből vannak itt begyűjtve emberek és az előadók unták azt, hogy folyton kijárkáljanak hozzám a Gyűjtőfogházba. Áttették székhelyemet a Fő utcába és akkor akármelyiknek szüksége van adalékra, én kéznél vagyok. Dehát akkorra én már "kikulturált" rab voltam, úgy, hogy tőlem már lehetett kérdezni akármit, legjobb barátaimról is azt mondtam, hogy hogyhogyhogy... Úgyhogy nem mentek velem semmire az előadók, ellenben én velük igen. Azért igen, mert elkezdték ezt a vigyázzba-fekvést, hát én erre kivertem a huppot, kérem, én egy elitelt rab vagyok, aki már úgy alszik, ahogy akar, úgyhogy az előadók le is telefonáltak, hogy ne... - azt nem mondom ki, hogy mit ne csináljanak ezzel az emberrel. Hagyják aludni, ahogy akar. Aztán elmondottam, hogy én a Gyűjtőfogházban a könyvtárban idegennyelvű könyveket kaphattam, itt meg most csak úgy bedobnak valamit. Jó, rendben van! Úgyhogy amikor kihallgatásra mentem, akkor mindig volt vagy német vagy angol, vagy francia nyelvű hatalmas stósz könyv. Mindennap egy regényt elolvastam. Továbbá énnékem a Gyűjtőfogházban diétás kosztom volt. Erre ők is adták a diétát, de ott a diéta más volt: két héten keresztül mindennap csirkét ettem.

Egyszer, 56 tavaszán úgy hittem, hogy itt a szabadulás. Megtudtam, hogy csak földrengés volt. Megremegett az egész épület és én azt hittem, hogy valami Sámson vagy egyéb

természetfölötti, vagy nem tudom, hogy milyen hatalom megrengeti ezt az épületet, és lehet hazamenni. Húsvétra kerültem "haza" a Gyűjtőfogházba, ahol mesélték, hogy mi van Budapesten. És ahogy telt, múlt az idő, egyre többet mesélték, hogy kint a Petőfi-körben az Illyés Gyula meg a kommunisták miket mondanak és én nem értettem. Nem értettem, hogy ez a Rákosi Mátyás hova teszi az esztét. Hát meg lehet ezeket a dolgokat oldani... Aztán valakinek, aki nyáron jött be, mert többet csinált, mint amennyit szabad, elmondtam ezt az elméletemet: nem, nem értem ezt a Rákosit, hát 200 embert letartóztat egy éjszaka és meg van oldva ez az egész Petőfi-kör. Erre azt mondta - nagyon jól tudsz sakkozni - Rákosi összeállította a 200 személyt, de Andropov, az orosz ügyvivő lefogta Rákosi Mátyás kezét s ezért lett októberi forradalom. Miért fogta le? Azért, mert Hruscsov a sztálinista gárdát népharaggal óhajtotta eltávolítani a magyar állam éléről.

56 nyarán kirándulást tettem a Markóba, mert végre kemény fél esztendei munkával elkészült az ügyészség a második kisközösségi perrel és engem oda koronatanúként meghívtak. Röhejbe fordult a tárgyalás. Olyan gyorsan változtak az események, hogy az ügyész még kezdte a vádbeszédét a 46.7.tc-kel - szervezkedés vezetése, a legsúlyosabb bűntet -, közben azonban a politikai körülmények annyira megváltoztak, hogy a kirendelt ügyvéd tudta már, hogy más szöveget kell mondani. Az 56-os perben senki sem kapott két és fél, három évnél többet, mert félredobták a demokrácia megvédéséről szóló törvénycikket és előszedtek egy Gömbös-kormány által hozott rendeletet: a gyülekezési jog megsértése. A gyülekezési jog megsértésében pedig a felső büntethetési határa pedig két esztendő volt. Kisközösséget építeni 52-ben az a népi demokrácia megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésének a büntette volt. 1956-ban ugyanaz a kisközösség vezetés az már a gyülekezési joggal való visszaélésnek a büntette volt, úgyhogy ezeket tárgyaláskor mind elengedték kitöltöttnek véve azt, amit idáig leült.

20. Kitérés a váci börtönből

56 októberében, a nagy napok előtt szállítás a Gyűjtőfogházból. S mert volt egy ilyen mozgalom, hogy ismerjük meg hazánk börtöneit, és erre feliratkozott minden rab, úgyhogy átszállítottak engem is Vádra. Dobogott a szívem, mert ugye Vácon van un. mz - magánzárka, és van a Teresianum, az a nemesi kollégium, amelyet Mária Terezia építtetett az én piarista rendtársaim számára, hogy azokban neveljék hazám szebb lelkű egynembéli ifjúságát, és ebből a Teresianumból, e csodálatos barokk épületből lett a börtön. Ide szállítottak át bennünket, és mivel a Gyűjtőfogházban is a gombipar fölvirágoztatásán fáradoztam, Vácra is természetes volt, hogy a gombüzembe kerültem. 1956. október 23-án éppen délutáni műszakos voltam, délutáni műszak: 2-10-ig. Ott csiszolom a gombot, fűrészelem, elsomfordál mellettem egy rab, - mert beszélni ugye nem szabad - balhé van Pesten. Fél óra múlva ismét: - balhé van Pesten. - Honnan tudod? - A smasszer mondta. Hittük is meg nem is. Kicsiszoltuk az összes gombokat és 10 órakor szépen mentünk aludni. Reggel 5 órakor van az ébresztő. De akkor reggel nincsen ébresztő. Órája ugyan nincsen a szegény rabnak, de hát azért érzi, hogy nem, az lehetetlen, a Nap állása is... Nagyon nehezen, úgy 8 óra körül nyitják az ajtót, de a házimunkás mögött ott van davaj-gitárral egy... Elmarad a séta. Mi a fene van? Visszaemlékszünk arra, hogy balhé van Pesten. Jön az ebéd! Hát most már tudjuk. Ebédkiosztáskor minden kételyünk megszűnt, mert a normál ebéd mellé - ha hiszitek, ha nem - egy jókora lekváros tésztát kapunk. Hát ilyen még nem volt. És ezen felül kapott minden rab egy csomag Kossuth-cigarettát. Ha Kossuth-cigarettával és rácsos-tésztával táplálják a rabot... A következő napon volt séta, és fölszedtük az újabb híreket. Nem 24-én, hanem 25-én. Áll a balhé! Hát így érzük meg a 27-e reggelt. 27-

én reggel észrevesszük, mi, akik a Teresianum nemesi kollégium zárkáin vagyunk, hogy a szemben levő MZ-ben a rabok elkövetik a rab által elkövethető legnagyobb bűnt, felállnak az ablakra. Az ablak 180 cm magasban kezdődik és utána még homályos rész van, időnként még bádogot is tettek oda, úgy, hogy semmiképpen ne lehessen kilátni. Hát ezek szépen a fűtőtesten keresztül fölálltak, röhögtek át hozzánk és röhögtek le az udvarra, ahol smasszerek szoktak lenni. Mi is fölmászunk. Ezek mutogatnak, hogy nézzünk lefelé. Mi nézünk lefelé és mit veszünk észre: a smasszerek sapkáján nem vörös csillag van, hanem piros-fehér-zöld. Hát ez már valami! Vörös csillag helyett piros-fehér-zöld. Az MZ-n van egy 55 év körüli öt gyermekes családapa, nagy katolikus, jogász, - elég az hozzá, hogy ő elkezd az - Isten áld meg a magyart... Ez ellen már senkinek nem lehet kifogása, úgyhogy pillanatokon belül az egész börtön-kombinát zengi: - Isten áld meg a magyart! Baj nélkül elmegy. Utána következik nyilvánvalóan az, hogy: Hazádnak rendületlenül légy híve, óh magyar - ekkor sincsen semmi baj. Zeng a ház. Az idősebbek tudták, hogy nekünk még harmadik nemzeti imádságunk is volt, az hogy: - Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában, hiszek egy isteni örök igazságban, hiszek Magyarország feltámadásában! Ezt is elénekeltük. Erre sem volt semmi. Hát mit tud ilyenkor még egy derék katolikus ötgyermekes családapa kitalálni? Boldogasszony Anyánk..., azt is elénekeltük. Erre sincsen semmi. Hát erre következnek a jelszavak: Haza akarunk menni! Nyissák ki! Ja, dehát ott nemcsak meggondolt ötgyermekes családapák vannak, ott voltak 18-20 esztendő, disszidálni akaró srácok is, a legkülönbözőbb értelmiségi és nem értelmiségi rendből. Nos, a Teresianum nemesi kollégiumában nagyon alkalmas ülőszerszámok voltak, suszterszékek 5-6 cm vastag ülőkével, három lábbal. No most, ha azt megfogta a rab és teljes erejéből bevágta a bádogajtóba, hát nagyon jól szólt. Még jobban szólt - és erre percről percre jött rá ez a rabtársadalom, hogy mivel lehet még nagyobb hangot kiváltani -, ha ezt az ablakba vágják be. Úgyhogy pillanatokon belül jelszavak és ezeknek a székeknek a röpködése az ablak és az ajtó között... Ebben a pillanatban jelentkezik először a külvilág. A smasszerek zárkáról zárkára küldik a házimunkásokat - akik szintén rabok - hogy az etető nyílásokon mondják be: maradjatok békében, azonnal hozzuk a kulcsot és ki lesz nyitva. Jaj, nem ismerik ezek a forradalom lélektanát. Erre még jobban kezdünk dobálni... - Maradjatok csendben, nem találják a kulcsot... Ja, nem találják a kulcsot? Na, akkor még nagyobb tombolás. - De hozzuk a baltát és leverjük. Hát elkezdtek leverni, de közben meglett a kulcs és hát a szabadság...!

Kitódultunk a II. emeleten, meg az I. emeleten is a folyosóra - és közben mentek a jelszavak és végül is a bejárat hatalmas vasajtó előtt találtuk magunkat börtönépületen belül, ahol aztán már nem volt tovább. Pillanatokon belül megjelent a börtönparancsnok négy davajgitárossal, csöndet kért, és fölszólította a rabokat arra, hogy parlamentert válasszanak maguk közül, tárgyalni arról, hogy hogyan tudják lebonyolítani a szabadításnak a folyamatát. Ez kb. egy órát vesz igénybe. No de hát mi nem akkor jöttünk le a falvédőről, tudtuk, hogy mire kell neki az egy óra. A parlamentert beszélt. Egy perc se, azonnal, és azokat a davajgitárokat tüntesse el, ha még jót akar magának. Nincsen semmink, de a forradalmi hangulat következtében az, hogy őt védi egy rács meg négy davajgitár, az már bennünket abszolút urakká tesz. Mint a sicc, megy el a börtönigazgató és a davajgitárosok. Egy percen belül jön egy smasszer és kinyitja az ajtót. Tessék! Aki föl akarja venni a ruháját, az menjen arra. Nem akartam fölvenni a ruhámat, úgy magam mellé véve egy 18 esztendő srácot, egy szabolcsi görögkatolikus papnak a gyerekét, aki disszidálni akart és elkapták, mondom, hogy ezt a gyereket a szüleinek átadom. Megyek kifelé, de abban a pillanatban gépfegyver ropogás. A smasszer mondja: - nem magukra lőnek. Azért nem, mert mi történt? Az történt, hogy volt ott egy ötemeletes magas kórház, aminek egy ávós őrnagy, pesti zsidógyerek volt az igazgatója - és dicséretére mondom, hogy akkor, amikor

az egész börtön az utolsó emberig látványosan dezertált, ez az egyetlen ember védte a Rákosi korszakot. Fölment a kórház tetejére egy gépfegyverrel, és elkezdett lövöldözni. Kire lövöldözött? A közelgő nemzetörségre. A város ugyanis megtudta a zenebonát és mivel ott már nemzetörség volt, a nemzetörség jött nekünk segíteni, hogy mehessünk haza. De nekünk nem kell segíteni - mint ahogy a kis Kaszap Gábor mondta, mikor a kezét meg akartuk fogni: ededül! - mi "ededül" kiszabadítottuk magunkat. Nohát - ez volt a kitörés.

21. Forradalomtól szabadulásig

Négy hónapig tartott a pünkösdi királyság. 57 február 28-tól március 1-re virradó éjszakán ismét összegyűjtötték a "kintlévőségeket". Én azon az éjszakán nem otthon aludtam. Ugy hogy kint egy teljes esztendő bújdosom, vagy bujkáltam erre-arra-amarra. Közben még lelkigyakorlatot is tartottam, amelyikről valami emlékezetes maradt számomra, nem az, amit én ottan mondtam, hanem amit ők mondtak nekem. Andinak a lakásán volt a lelkigyakorlat, ahol az a bizonyos kártyázásba, névnapozásba, ivászatba lesüllyedő kisközösség volt együtt. A lelkiéletről beszéltem, és hát mégis most már nem úgy van, mint régen volt, hogy én felnőtt vagyok és ők meg gyerek-ifjúság, hát ezek most már családapák voltak, így én olyan nagyon egyszerűen levőként mondtam a lelkiéletéről való tudnivalókat, és hát problémákat vetettem fel. Többek között fölvettem azt a problémát, hogy tulajdonképpen nekem az a gondom, hogy a házasságban mi biztosítja az Istennel való kapcsolódási igényt, ezt a misztikumot? Mert nekünk, papoknak az életében hát a cölibátus egy olyan erős hiányt jelent, hogy ez az állapotunk, ez kényszerít bennünket arra, hogy az Istent igényeljük. Hát ezt így mondtam, megtisztelve őket önmagam problémájával, és akkor fölvettem a kérdést, hogy mi az, ami a házasságban ennek megfelelő, ami őket szintén..., aminek a léte, vagy hiánya...? Erre Kollár Feró megszólal, azt mondja: a feleség ugyanezt jelenti. Szóval ebből a lelkigyakorlatból ez maradt meg.

Mekkora kísértés volt számomra az a helyzet, hogy nyitva állnak a határok 56-ban?

Ezt a kisközösségi ügyet valójában három piaristának a barátsága futtatta fel. A Török Jenőé, a Juhász Miklósé és a Bulányié. Együtt szabadultunk. Török Jenő tíz évvel idősebb volt tőlünk, több volt benne a realitásérzék. Ő azonnal tudta, hogy kimegy, és nagy baromságnak tartotta, hogy én itthon maradok. El is ment akkor Sík Sándorhoz, a rendi előjárónkhoz, hogy parancsolja meg a Gyurkának, hogy menjen ki. Mivel én egy olyan engedelmeskedő vagyok! De Sík Sándor azt mondta Török Jenőnek: a határon átmenni életveszélyes vállalkozás, én ilyen parancsot nem adhatok.

Megvallom, kísértésem sem volt. Bár a Török Jenő féle akciónál volt egy erőteljesebb akció is, a szüleim részéről. Amikor én - azt hiszem 56 nyarán - öt esztendő múltán édesanyámat egy beszélőn megláttam, akkor azt hittem, hogy egy színésznőt öltöztettek be, és ő meghalt, csak nem közölték velem. Hát tudjátok, hogy milyen az anyai szív, annak nem jó az ilyen "gyerekük eltűnik"-ügy. És 56 utolsó napjaiban és 57 első napjaiban, amikor látszott már, hogy a Kádár János megszilárdítja a maga pozícióját, apám és anyám nagyon komolyan elélem állt és azt mondták, hogy ők öregek, betegek, ők nem bírják már ezt a hercehurcát. Nagyon megkérnek, mentsem meg őket ennek a folytatásától. Ugye, ez az a szituáció, amelyikben köszívűnek kell az embernek lennie. Hát én ilyen köszívű voltam. Nagyon el voltam keseredve amiatt, hogy nem megy semmi, és hogy itt nekem sorba bemondják az én csodálatos reménységeim, hogy

értsem meg, hogy nem lehet semmit sem csinálni, - de odáig ez nem hatott, hogy akkor én levonjam ennek a következményeit.

Aztán 1958-ban egy szép tavaszi éjszakán elkaptak egy temető mellett, bevittek... Na most aztán mondja, hogy hol volt. Mondom, számomra az erkölcsi lehetetlenség, hogy elmondjam azoknak a nevét, akik engem befogadtak. -Igen? -ordította. Erre kiment. Na mondom, Bulányi, eddig hírig nem volt, de most aztán lesz! Bejött egy másik: Mi van itt? - Kérdezték, hogy hol voltam, s mondtam, hogy ez nekem erkölcsi lehetetlenség. - Hm, jó. Akkor menjen a zárkába. Tanulság: nem megijedni. Nur nicht... - van erre egy német közmondás.

Egy darabig a Gyűjtőfogházban voltam, ahol kitanultam a cipészetet. De aztán szállítás volt megint és annak a bizonyos mozgalomnak a során elkerültem Márianosztrára, a kegyhelyre. Az ávósok szerint is kegyhely, mert piszok egy hely. Nagyon előkelő dolgokat lehetett itt csinálni. Fordítói irodára kerültem. Kriminológiát lehetett különböző európai nyelvekből fordítani. De aztán be akartak oda rakni egy spiclit, aki nem tudott semmiféle idegen nyelvet és mi tanúsítottuk, hogy nem tud semmit sem lefordítani. Erre minket széjjel zavartak, akik tudtak fordítani, azok kijöttek a fordítóirodáról, az meg bent maradt. Nem volt baj, mert utána még szebb helyre kerültem. Sohse hittem volna, hogy valamit szenvedéllyel fogok csinálni. Perzsaszőnyeg-szövő üzemet hoztak létre, és ha hiszitek, ha nem, az Paradicsom volt. Ülünk, és hatalmas vetélők előtt csináltuk a mintákat. Négyezer csomót tudtam csinálni egy ültöm alatt, úgyhogy magam mellé vettem egy gyengébb tehetségűt, és akkor még mindig mi voltunk az elsők, s ez jutalommal járt. Mi volt a jutalom? Külön csomag és vasárnap délelőtt a börtön földszintjén jutalom pingpongozás. Egy alkalommal pingpongozok, ott csatázok vasárnap délelőtt a márianosztrai börtönben. Megszólal a tízes misére szóló harang, és az a smasszer van ott, aki engem jutalomra jelölt ki a szőnyegszövőben. Nahát - mondja - maga is szép pap, ahelyett, hogy templomba menne, itt pingpongozik.

Hát persze szabadulni akartunk, akartunk, dehát annyira reménytelen volt. Az ügyvéd is azt mondotta valakinek, hogy hát nem, nem lehet itt semmit sem csinálni, le kell ülniük. Ugye mi jogi alapon fogtuk meg a dolgot: könyörgöm, joggyakorlat is van a világon. 1956-ban kisközösségért, mint gyülekezési joggal való visszaélésért két évet adtak, és mi pedig már itt üljük a kilencedik évünket. Az ügyvéd meghallgatta ezt a nemes érvelést, de valakik kint is mondták, ez tényleg jogi abszurdum lehet. Így ennek a jogi abszurdumnak a következtében egyszer csak hallom, - éppen grenadírmarsot ebédelek, nagyon finom volt -, hogy "zárkára"! Minden cuccával! Megyek le minden cuccal. Arra menjen! - Jön rám szembe egy őr: maga az az életfogyos, aki szabadul? Ebből tudtam meg, hogy miért kell minden cuccommal együtt lemennem. Fölöltöztünk, nyakkendőt kötöttünk, bejött az operatív. Na, azt mondja: Bulányi úr, hogy érzi magát? - Voltam már rosszabbul is.

Levittek bennünket raboval a szobi állomásra. Ott volt Juhász Miklós és ott volt egy Berenden levő pap bácsi, szüleim korabeli, Zsigmond vagy Strecker Ernő, aranyos bácsi volt. Megyek a szobi vasúti pénztárhoz, jegyet váltok. Megszólal az Ernő bácsi, azt mondja: te Gyurka, retúrt váltunk? Ez 1960. december 9-én volt.

Most arról a közel harminc esztendőről mesélnék, amelyik szabadulásom óta telt el. Az utolsó 10-15 esztendőt el fogom nagyolni, főleg az első 10-15 esztendőre koncentrálok.

22. Első tempózások a szabad életben

Őszintén bevallom, hogy engem a szabadulás úgy ért, hogy két nagy ígéretet tettem a börtönöm utolsó éveiben magamnak. Nem dicsekedhetek vele, de el kell mondanom, mert így igaz. Először is megígértem magamnak, hogy írógépet nem fogok használni, és ha mindenképpen írni akarok, akkor kézzel fogok, indigó nélkül, egy példányban, hogy ne lehessen többé azt a vádat emelni ellenem, hogy a népi demokrácia erőszakos megdöntése érdekében illegális sajtótevékenységet folytattam. A másik szent ígéret pedig az volt - ezt még inkább szégyenkezve mondom -, hogy én mindig csak egy emberrel fogok beszélgetni. Kettővel abban az esetben, ha az a kettő egynek tekinthető, tehát házaspár. Hogy azzal se legyek többé megvádolható, hogy a népi demokrácia megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésének a bűntettét elkövetem. Hát egyiket sem tudom dicsekedéssel, csak szégyenkezéssel elmondani.

A bizonyítványát mindenki meg tudja magyarázni... Én azzal magyaráztam meg a bizonyítványomat, hogy amikor 1956-ban egy történelmi öt percre kint jártam, egyetlen egy közösségem sem élt, és akiket úgy négy szemközti beszélgetésben számonkértem, hogy hogyan lehetett idáig eljutniok négy esztendő alatt, azok azt mondták, hogy értetlen vagyok, nem értem, hogy milyen világban élünk, értsem meg, n e m l e h e t! Hogy mi minden volt ennek mögöttes, arról a múlt alkalommal mondtam egyet és mást. Ezért tehát így gondolkodtam: teljesen bizonytalan, hogy mikor szabadulok. A jó pártkapcsolatokkal rendelkező, számomra a barátaim részéről fizetett ügyvéd is azt mondom, hogy tehetetlen, akkor nincs más mód, le kell ülni. Hát most végig gondoltam, hogy 33 esztendő koromtól 50. évemig ülök valami olyasmiért, ami nem megy, utána kimegyek reflektorfénybe, újra elkezdem ugyanazt csinálni, hát megint elítélnek életfogytiglani börtönre és akkor már azt sem mondhatom magamnak - miközben telik-múlik az élet - hogy azt hittem, hogy lehet. Mert annak idején, 44-ben azt hittem, hogy lehet... Hát körülbelül ebből a kettőből született meg az én két nagy ígéretem, és így kezdtem újra az életet.

1960. december 10-én elmentem a mátyásföldi rendőrségre, mert szüleim lakását jelentettem be a börtönben, mint olyan helyet, ahova távozom. Ott megmondták, hogy két héten belül el kell helyezkednem. Édesapám addigra már megint felküzdötte magát és egy festégyárnak volt a főkönyvelője, ezt a kapcsolatát fölhasználta arra, hogy különböző gyárak vezetőinél próbált engem elhelyezni segéd munkásként. Dehát megmondták neki, hogy nem vállalják, hogy egy életfogytiglani börtönrel szabadult ember bejöjjön az ő gyárukhoz az udvarába és ott felrobbantsa nekik a benzines hordót, "hát ezt nem lehet kívánni."

Ennek az lett a vége, hogy volt Nagy-Budapesten egy hely, ahol kizárólag köztörvényesek dolgoztak - mert senki más ezt a munkát nem vállalta - és én ott jelentkeztem. Értésemre adták, hogy tudják, ki vagyok, de nem baj. Ez a Jászberényi úti ócskavastelep volt, ahol három műszakban lehet dolgozni. Már nem tudom, hány tonnát kellett naponta megemelni ahhoz, hogy az embernek a pénze meglegyen. A pénz napi 60 Ft volt.

Ezt egy jó fél évig csináltam, és minden álmom az volt, hogy bekerüljek egy előkelő vállalatba - a Tempó Vállalatba - amelyik szállítómunkásokat foglalkoztatott. Fiatal pap koromban ministrált nekem egy gyerek Mátyásföldön, aki a Tempónál volt, és megsúgta nekem, hogy most menjek föl, mert most van felvétel. Fölmentem, elmondtam, hogy ide akarok jönni. Megmondták, hogy sajnos - volt föl vétel, de - már betelt. S miközben én ezt tudomásul vettem, onnan a hatodik íróasztaltól föláll egy hölgy, jön felém, mosolyog és azt kérdezi - a személyzetis színe előtt - nem ismersz meg? Mondom: nem. Erre azt mondja: - én vagyok az

Österreicher Irén. És te megismertél? - kérdem. Dehogy ismertelek - mondja - csak hallom a neved, hogy Bulányi György. Ez a hölgy egy korombeli zsidó leány volt, akivel 12 éves koromig a Ferenc-téren együtt játszottam. Elmondta gyorsan, hogy az ő családját hogyan irtották ki. Én elmeséltem, hogy az én családom férfi tagjai hogyan járták be hazánknak a börtöneit. Miután ezeket az értesítéseket kicseréltük, megkérdezte, hogy miért vagy itt? Nálatok akarok tróger lenni. Erre az Irénke ránéz a személyzetis hölgyre, aki erre rosszul érzi magát és azt mondja: Irénke, ha te akarod?... Erre az Irénke bemegy az elnökasszonyhoz, majd egy pár perc múlva kijön és föl voltam véve a Tempóhoz.

Hát ez egy csudálatos világ volt. Kiközvetítettek egy vállalatához, és ott általában az volt a dolgom, hogy teherautóra fölrakjam és lerakjam az általuk készített árut és tartósan furikáztam egész nap. Tudtam a platón aludni a város zajában és a plató rázása ellenére. Egy műszakban lehetett dolgozni, és sokkal többet is lehetett keresni. Így tartott öt hónapon keresztül ez a "tempós" eldorádó, amikor is egy napon a telepvezető azt mondja: - Bulányi elvtárs, ne vegye fel a munkát, menjen fel a központi irodába. - Kérem! Fölmegyek a központi irodába. Tudtam, hogy miről van szó, mert öt hónapos próbaidő van, és a próbaidő után vagy szövetkezeti tag lett valaki, vagy pedig megköszönik a szolgálatait és utcára teszik. Hát az előbb említett személyzetis fogadott, aki elmondotta azt, hogy biztosan megértem őt mint katolikus pap, hogy ő párttag, és neki elvei vannak, és ennek következtében végrehajtja, amit a törvény kíván: azt, hogy államellenes bűnt elkövető nem lehet Magyarországon egy szövetkezetnek a tagja. Hát egy szövetkezeti tag... ugye, az politikai jogokat gyakorolhat. Tudomásul veheti, hogy ki az elnök, meg egyéb politikai jogokat gyakorolhat... Hát én megértettem őt, fogtam a munkakönyvemet és lementem az utcára.

Az utamat a Munkaügyi Minisztérium felé vettem, mert éppen akkor Kisházi Ödön volt a munkaügyi miniszter, akit 1950-ben életfogytiglani börtönre ítélt Rákosi bácsi, mert a Szociáldemokrata Párt ama részlegéhez tartozott, amelyik nem tapsolt annak, hogy egyesült a két munkáspárt: a kommunista párt és a szocdem. Ezeket a nem-tapsolókat, ezt a kétszáz fős blokkot 1950-ben az egyesülés után a Rákosi leültette és én ezzel a Kisházi Ödönnel sakkoztam a Gyűjtőfogházban üres óráimban. Fölmentem hát a munkaügyi miniszterhez, akinek a színe elé ugyan nem tudtam kerülni, de a titkárnő kijött, és a titkárnőnek elmondottam, hogy kérem szépen nekem van 2-3 oklevelem, 6-7 nyelven tudok fordítani, szállítómunkásként akartam megélni, de onnan is elzavartak. Azért jöttem el a munkaügyi miniszterhez, hogy megkérdezzem, mit kell csinálnom, hogy el ne vigyen a rendőrség, mint munkakerülő. Hát a titkárnő az elhült, hogy ilyesmi lehetséges és kérte a Tempó vezetőjének a telefonszámát, én pedig szépen hazamentem. Pár nap múlva kaptam egy táviratot a Tempótól: "Szíveskedjék központi irodánkba befáradni." A központi irodában közölték velem, hogy az változatlanul úgy van, mint ahogy ők mondták, hogy Magyarországon ilyen politikai múlttal a szövetkezetnek nem lehet tagja senki sem, de alkalmazottja lehet és ezt a Kisházi miniszter úr minisztériumából közölték velük és így megszületett a megoldás. Nagyon hűséges voltam ezután a Tempóhoz, kb. tíz esztendőt töltöttem ott, mindaddig, amíg a 60-as évek legvégén egy Dombi Ferenc nevű halásztelki plebános azt nem mondta, hogy hagyd ott a fenébe. Nekem úgyis szükségem van egy adminisztrátorra. Kapsz is érte havi 500 forint fizetést, ha kijössz hozzám heti kétszer, vasárnapra egész napra, meg még egy hétköznap. Nahát ez volt a munkaviszony.

Egy esztendeig laktam a szüleimnél és utána a nagy tempós jövedelemnek a birtokában albérletet kerestem magamnak, szobabútorot vettem, és 43 esztendős koromban önállósítottam magamat. Mert hát a szülőknek a gyereke lehet 40 éves, 50 éves, 60 éves, azok szeretik

kontrollálni a gyereket, hogy mit csinál, hogy ne járjon későn haza, mert úgy izgulnak, hogy mi történt vele. Hát ezt - ha valaki nem tudná még - majd élete során még megtapasztalhatja.

Bármilyen jól is éreztem magam Tempóban, csináltam egy merész dolgot. Szabadulásom utáni napokban elmentem az Országos Fordító és Fordításhitelesítő irodába és közöltem azt, hogy én piarista pap vagyok és éppen most jöttem Márianosztráról, életfogytiglani börtönből szabadultam, és én ott Márianosztrán a fordítói irodán is dolgoztam, és nagyon szívesen folytatnám itt kint a tevékenységet. Ezt a teljes iroda előtt mondtam, elhült mindenki. Meg vagyok örülve, vagy bolond, vagy micsoda... Mindenesetre ennek a fellépésemnek az lett a következménye, hogy kaptam egy kis cédulát, hogy időszakonként igénybevehető a munkám.

A börtönben sokat voltam zárkán együtt a frakciós kommunisták magyarországi alvezérével. Mi az, hogy frakciós kommunista? 1919 után a kommunistákat, akiket nem akasztottak fel, ez volt az egyik rész. A másik rész az nyugatra emigrált, a harmadik rész az keletre emigrált, és a negyedik rész - amely nagyon kicsi volt - ez itthon maradt és próbálta tovább csinálni a dolgot. Nem úgy, mint kommunista párt, arról szó sem lehetett. Hanem természetjárók szövetsége, természetbarátok... - kirándulgattak a budai hegyekbe. Aztán amikor az erdő közepébe értek, akkor tájékoztató előadásokat tartottak, meg mozgalmi nótákat énekeltek. No de a Horthy rendőrsége sem tiszta hülyékből állott, úgyhogy ezekkel megállapodtak abban, hogy kereten belül maradjon azért ez a kommunista tevékenység, egy olyan jellegű viszony fejlődött ki közöttük - nem meghirdetve - mint mondjuk 50 körül a békepapok és az államhatalom, később a püspökök és az államhatalom között. Ez nagyon súlyos elvtelenség volt a részükről, hogy az államhatalom engedélyével és tudtával próbáltak kommunista ifjúságot nevelni, ezért aztán ahogy a Rákosi bácsi megérkezett 45 tavaszán Budapestre, az első dolga volt, hogy a két főcsővezetőt, a Weizshardot meg a Deményt, azonnal internálta. Ők a Rákosi bukásáig internálva éltek és aztán 8 esztendő alatt a börtönben összeesküvést szöttek a feleségükkel meg a lányukkal meg a vejükkel a kiszabadításuk érdekében. Tetszik érteni?

Nahát ez a Demény, akivel én együtt voltam, akkor már rég szabadult és benn volt az Országos Fordító Irodában. Én "négerként" nekikezdttem - részint ennek a papírosnak a birtokában - dolgozni. Soha a kezemben motor, meg ilyesmi nem volt, de megtanultam műszaki leírásokat fordítani angolból, németből, franciából, olaszból és még nem tudom milyen nyelvekről. Súlyos gondjaim voltak. Esztergagép - és kérdeztem: előtolás, ilyen létezik? Mondták, hogy igen, hogyne... Csodálatos világok tárultak fel előttem..., abban a reményben, hogy telnek-múlnak az évek és ebből munkaviszony lesz. Nem lett belőle munkaviszony, de nagyon jó pénz lett belőle, mert lassan lekoptak rólam ezekkel a műszaki nyavalyákkal, hogy zsírzófej, meg olajozó nem-tudom-mi-a-csoda. Mert ugye az is be volt ott szerényen írva, hogy latin, görög. A bonyolító hölgyek rájöttek arra, hogy senki másnak nem kellett a latin szöveg, senkinek nem kellett a görög szöveg, még kevésbé a közép-francia, vagy az ó-fel-német, meg hasonló nyalánságok, és hát kiírták nekem. Ragyogó volt: ilyen pótlék, olyan pótlék, amolyan pótlék. Ez azért volt olyan jelentős, mert eljutottunk a 70-es évek elejére, és se a Márcziéknak nem volt lakásuk, se Kovács Teréziának nem volt lakása, se nekem nem volt lakásom - és akkor "potom" négyszázezer forintért az Attila út 133-i lakást meg lehetett vásárolni. Mindegyiknek volt vagy húsz-harminc ezer forintja. Jó anyagot kaptam és egy délelőtt meg tudtam keresni gépbe-diktálással ezer forintokat, úgyhogy a lakást pár esztendő alatt közös erővel ki tudtuk fizetni.

Művelődés. Nagyon ki volt az ember éhezve ilyen hosszú börtön után könyvekre, mert a börtönben általában azt lehet olvasni, amit az őr benyújt. Szabadulás utáni években újból megfürödtem Németh Lászlóban, Kodolányiban továbbá Dürrenmattban, Böllben, Graham Greenben. Ezeknek a könyvei részint magyarul is megjelentek, részint pedig megindult akkora már bizonyos külföldi áramlás. Aztán teológiát végleg nem nyújtottak be a smaszerek az etetőlyukon, és a 60-as években már az is csurgott, postán is jött és mindenfajta egyéb módokon is. Tehát ezeket az első éveket, amelyekben tartottam magam a mondott két nagy ígérethez, hiányos műveltségemnek a pótlásával töltöttem.

23. Az én Anyaszentegyházam

Ünnepnap és vasárnap pedig csodálatosképpen - bár 51-ben megvonták tőlem a nyilvános működési engedélyt - a börtönből kiszabadulásomat követő első vasárnaptól kezdve kivétel nélkül minden alkalommal templomban szolgáltam. Kezdtam az óbudai temetővel, amelyiket ellátni az óbudai plébániának kellett volna, és hát nagyon fáradtságos munka volt, mert minden vasárnap két mise, két prédikáció, gyóntatás előtte, alatta, utána, keresztelesek. Volt egy plébános, volt a Mécs Laci bácsi, meg volt talán egy káplán. Úgy kellettem, én mint egy falat kenyér, és mondta a Magas Miklós: nyugodt lehetsz, itt nem bánt téged senki. Atyai palástjának szárnyát rám takarta, úgyhogy tombolhatott a vihar, de csak a fejem felett. Innét aztán engem elcsábítottak a "szülőfalumba", illetőleg nevelőhelyemre Mátyásföldre. Aztán kiderült, hogy azok mégis úgy érezték, hogy az rázós, s akkor valaki nyakába vette a várost és kiutazott Pécelre, hogy megkérdezze Halász Endrét, emlékszik-e még a Bulányi Gyurkára. Amire Ő azt mondta, hogy hogyan emlékeznék reá. És elfogadná-e őt vasárnapokon? Nagyon szívesen, csak jöjjön. Hát 61 ősztől kezdve minden vasárnap Pécelen voltam. Ebben semmi változás nem történt mindaddig, amíg 69 őszen a halásztelki plébános el nem csábított engem Pécelről, hogy menjek inkább Halásztelekre, hátha ott gazdagabb lesz az aratás.

Azt még elfelejtettem mondani, hogy mivel én egy nagyon vonalban, Vorschrift-ok szerint mozgó ember vagyok, ahogy kikerültem a börtönből, föl hívtam az Állami-Egyházügyi Hivatalt. Én tudomásul vettem az adottságokat: azt, hogy Magyarországon ki lehet pap, ki nem lehet pap, az állam és a püspökatyák megegyezése alapján az Állam-Egyházügyi Hivatal dönti el. Megmondtam: kérem, itt vagyok, szabadultam, és szolgálni óhajtok az egyházban. Erre azt mondták - marha udvarias stílusban: Főtisztelendő úr megértheti, hogy a történetek után az ifjúság nevelését nem bízhatjuk Önre. Ez annyit jelentett, hogy a piarista rendbe semmiképpen nem engedélyezik, hogy visszamenjek, de - mondotta - keresse meg az illetékes egyházmegyei püspököt, akihez tartozik. Nahát engem Debrecenből vittek el, a Csanádi Egyházmegyéhez tartozott akkor, Hamvas volt a püspöke. Az Állam-Egyházügyi Hivatal utasítására azonnal levelet írtam Hamvas püspök úrnak, hogy nekem ezt és ezt mondták, szíveskedjék nekem dátumot mondani, hol, mikor jelenjek meg. Hamvast nagyon jól ismertem, mert a 40-es évek végén Debrecen után az első hely, amelyikre a hálómát kivettem, Szeged volt. Szegeden nagyon összebarátkoztam a Demeczky Jenő anyósával, az Acsay Ilonával, aki, mint egyházmegyei Kalász titkár a Hamvas püspök úr teljes bizalmát bírta, úgyhogy Hamvas püspök úr egész egyházmegyéje területén összegyűjtötte az Acsay Ilus a fiatalasszonyokat és én ezeknek illegális, tiltott lelkigyakorlatot tartottam, nem másutt, mint a fogadalmi Dóm egyik tornyának a toronyszobájában. A püspök úr is föl akart jönni, hogy ő is meghallgassa azokat a csodálatos bölcsességeket, amelyek akkoriban folytak még az ajkamról, dehát Acsay Ilus

lebeszélte: Püspök Úr, hátha kitudódik és akkor jobb hogyha a püspök úrról nem lehet tudni azt, hogy ott volt.

Nahát ugye egy ilyen múlt és egy ilyen kapcsolatnak a birtokában írtam egy levelet a Hamvass püspök úrnak, mire ő válaszolt is, hogy ekkor és ekkor a Központi Szemináriumban délután 6 órakor fogad. Mivel ugye a királyok és a szállítómunkások erénye a pontosság, úgyhogy pontosan 6 órakor bekopogtattam egyházmegyei alkalmaztatásom érdekében a Központi Szemináriumban abba a szobába, ahol a Püspök úr fogadott. És most egy az egyben - magnóm nem volt - de pontosan mondom: Laudetur J.Cr. - In aeternum amen. Bulányi György piarista vagyok. - Maga volt börtönben is? - Igen - Énnekem nincsen most sok időm magával foglalkozni. - Igen. - Majd megírom a válaszomat. - Laudetur J.Cr. - In aeternum - Amen. Én ezzel nem ezt a szerencsétlen püspököt akarom kikészíteni, csak be akarom mutatni a helyzetet. Az Állam-Egyházügyi Hivatal mondja, hogy csak menjek, de a Hamvas püspök úr ott találkozhatott velem, ahol lehallgató volt. Hát most üsse meg azt a hangot, hogy kedves Atya, csakhogy életben maradt és újból látom!? Nem, ez volt a legegyszerűbb.

1965-ig békében maradtam. Akkor 65-ben kivétel nélkül minden egyházmegye püspökének írtam egy levelet, amelyben elpanaszoltam, hogy milyen szomorú a sorsom. Öregszem már és hát nagyon jó volna hogyha - hát miért, hát túl voltam 45-ön, ez komoly kor - itt volna az ideje már, hogy vissza tudjak térni a hivatásomhoz. Hát ez egy igen érdekes akció volt. 11 levél ment el. Arra 8 válasz olyan volt, hogy sajnos nem áll módomban kérését teljesíteni. Jézus Krisztus szeretetében X. Y. püspök. Aztán volt talán egy olyan is, mely arra tanít kiegészítve, hogy pontosan küldje meg egyházmegyei hivatalomnak..., Volt kettő, amelyik azt mondotta, hogy majd személyesen találkozunk. Az egyik a Brezanóczky volt, az egri érsek, aki bátran beszélgetett velem, pedig az is egy ilyen lehallgató hely volt. Az egyik kérdése az volt, hogy: Atya, igazán nem volt semmi politikai összeesküvés abban, amit csinált? Ez volt az első kérdése. Nagyon fegyelmezetten mondtam, nevettem: ha itt valaki valamit politikailag csinált, az nem marad életben. A másik az volt, hogy: megpróbálom, de ha azt nem tudom elérni, hogy alkalmazzák, akkor elérem, hogy kiengedjék külföldre. Nagyon megköszöntem, hazamentem. Ennek nem volt folytatása. Ennél nagyobb sikerem a szombathelyi püspöknél, Kovács Sándornál volt, akivel a Központi Szemináriumban találkoztam. Elmondotta, hogy ő mennyire szereti a piaristákat, a piarista generálist is, a Tomek Vincét is. Hát ő igazán mindent meg akar tenni értem, és ő kigondolt valamit. Most megy nyugdíjba az ő inasa, aki őt borotválja. Ha a Cencz irodaigazgató úr beleegyeznék abba, akkor ő behozna engem erre az állásra. Nem lenne sok dolgom, a bankba kellene elmennem, de nem tudja, hogy a Cencz irodaigazgató úr ebbe belemenne-e. Nahát ezt is nagyon szépen megköszöntem. És akkor sokáig nem próbálkoztam újból, csak Fóti Jancsi biztatására a halásztelki korszakomban Kisberknél, aki aztán megírta, hogy nahát erről szó sem lehet, mert itt alázatra van szükség, meg különösen szocialista magyar népünk szolgálatára. - Akkor ő már tisztában volt azzal, hogy mit csinálok én az egyházmegyéje területén.

A kisközösségi élet ezekben az években? Hát kérem szépen: megállapodtunk abban, hogy évi négy találkozót engedélyezünk magunknak négyen, akik szabadultunk. Ez volt az Éva néni, őt mindenki ismeri, a Juhász Miklós piarista atya - nem mindenki ismeri, és egy Fekete Gabriella nevű korombéli kislány, aki az 1956-os második felvonásnak - azaz a második pernek volt a vezető vádlottja. A következő politikai bátorságra vetemedtünk. Azt mondtuk, hogy kockáztatjuk azt, hogy évente négyszer kinek-kinek a névnapjára elmegyünk. Ez egy kicsit rázós volt - éreztük, de hát ezeknek is van eszük, hogy hát attól csak nem félnek, hogy egymást

megfertőzzük, rólunk talán már csak lemondtak. Nade hát mi volt a másik felében, mi volt az ígéret pozitív tartalmával, azzal, hogy egyesekhez és kettesekhez. Én ezt hosszú éveken keresztül tartom.

Elmondom, hogy ki voltak azok, akik nem mentek át az utca másik oldalára azokból, akikkel börtön előtt együtt dolgoztam. A debreceni Balogh Laci szülei, én oda már rendszeresen mehettem. Jáhn Friciék, Benyhéék: Andi és férje, Hampelék, Greszék: Sári néni. De ezt most ne úgy gondoljátok, hogy hetenként, havonta, vagy két havonként - nem. Úgy emlékszem, Hampelékhoz úgy egy-másfél évenként egyszer mentem, akkor összegyűjtötték valami névnap alkalmával a barátait, akik mind marha intelligens emberek voltak és engem a Karcsi; mint fehér majmot, mint érdekességet bemutatott. Mindig éjjel háromig tartottak a beszélgetések és én éreztem, hogy na Bulányi, most kösd fel mindenedet, ami felköthető, mert itt most te azért vagy, hogy bebizonyítsa a Karcsi ezeknek az intelligens uraknak, hogy nem minden pap hülye. Rendszeresen találkoztam viszont a Mülbacherékkal, akik már kikoptak a Bokorból - hozzájuk bujdosásom idején is jártam. Mülbacher Pistának volt egy kajakja és Gödön egy telke. Magdit hagytuk, hogy utazzon vonattal, én pedig munka után, tempózás után, Újpesten beszálltam a kajakba és fölajakoztunk Gödig. Régi pap barátaimból kizárólag Gyszi bácsival találkoztam, mert őneki volt valami kapcsolata ott, ahol nekem albérletem volt. A debreceniekből Emil, Teri, egy másik piarista, a Terényi Lajcsi, aki közben meghalt, Trási Évi, a szegediekből senki, pécsiekből Kerkovics Gyszi... ezeket a neveket tudom mondani. Börtönbeli pap-barátokkal is találkoztam a nagy ígéretnek a jegyében, hogy én semmiféle csoportot nem csinálok. Azt, hogy nincs gépelés, megtartottam. Mikor már harmadik éve voltam Bandi bácsinál és már kívülről tudta, hogy van adás meg szerzés meg vevés meg alakítás meg létazonosság, - ezt az egész terminológiát, egyszer azt mondotta: írd már ezt le nekem. Erre én kivettem három nap szabadságot és kockás papíroson egy példányban leírtam a számára, hogy olvashassa is ezeket a filozófiai bölcsességeket. Azt hiszem a nagy ígéretet 1964 karácsonyán szegtem meg, amikor már egyre jobban és jobban begorombultam Isten péteri egyházának a szószékén, és írtam egy karácsonyi elmélkedést arról, hogy link megváltás-gyümölcs-élvezés az, amit mi keresztények csinálunk. Rákövetkező nap volt ez a négyes találkozó a börtönből szabadultakkal és legnagyobb megrökönyödésükre megajándékoztam őket egy-egy példánnyal. Ahogy Juhász Miklós később mondotta, ezzel indult el az elszemtelenedési folyamatom.

1964. szeptember 14-ig mondtam a történeteket. 1964. szeptember 14-én mi történt? 20 éve van már Magyarországon népidemokrácia, és az Anyaszentegyháznak az íratlan szabályai szerint, ha valaki sikeresen legyilkolta ellenfeleit és 20 esztendőn keresztül tudja tartani magát, azzal megegyezünk. Odáig nem ismerjük el, de ha 20 évig tartani tudja magát, az egy komoly politikai erény. A magyar egyház tudott élni anélkül is, hogy a Vatikán megegyezett volna a magyar állammal, mert a magyar állam börtönbe csukta azokat, akiket börtönbe kellett csukni, internálta azokat, akiket internálni kellett és az egyházmegyék irányítását pedig rábízta a püspökké nem szentelt - de "az idők szavát érteni tudó" papokra, akik apostoli adminisztrátorként irányították az egyházmegyének az életét úgy, hogy baj ne legyen. Az elvárásoknak megfelelően. Tehát, ha a kisközösségek nem férnek a bőrükbe - emlékezhetek az előző előadásra - akkor körlevéllel, Új Emberben, szószékről határolják el magukat a kisközösségtől, úgy, mint akik az egyháznak is az ellenségeinek tekintendők. Kialakul egy garnitúra, amelyik az állam elvárása szerint irányítja a magyar katolikus egyház hajóját a zajló tengeren.

1964. szeptember 14-én az történt, hogy a sajtóban megjelent, hogy a Vatikán megegyezett az állammal, és öt személyt a Vatikán püspökké szenteltet, egyházmegyes püspökké, érsekké nevezet ki abból a garnitúrából, amely az előtte levő 10-15 esztendő folyamán megmutatta, hogy tudja, mi a feladata annak, aki a magyar egyházat vezetni akarja. - Tehát mint akinek beleér valamibe a keze és fölébred, - kb. ezzel rajzolható az állapot. Mert mi kis hülyék - én nagy hülye, azzal áltattam magam a börtönök alatt és börtönök után, hogy ez a garnitúra az itteni állam füttyére táncol, ez eladja az egyházat, de XII. Pius pápa értünk imádkozik, a hallgató egyházért és atyai keze áldása és imádsága rajtunk. Hát ezt a gügyeséget 1964 szeptember 14-e után nem volt mód tovább szívünkben és elménkben fenntartani.

24. A KIO születése

A megegyezés tehát sorsdöntő pillanat volt számomra, mert ekkor fogalmazódott meg számomra a kérdés: mondd, kis hülye, te kinek a katonája vagy? A magadé, a magad zsoldján katonáskodol? Elveszett a talaj. A római katolikus szervezeti talajt vesztett el a lábam alól. És hát én abban nevelkedtem fel, hogy a római katolikus egyház lényegében egy tévedhetetlen vezetőséggel rendelkező társaság. Én ebben a pillanatban 45 esztendő vagyok. De ha Descartes-nak szabad volt módszeresen kételkednie, miért nem szabad nekem 45 esztendő koromban módszeresen kételkednem? Hátha te vagy a hülye és nem mindenki más? Hasznos szempont ilyesmire gondolni. Hátha nagy ifjúi buzgalmadban félreértetted a dolgokat és összekevered a szezont a fazonnal? Akkoriban a 40-es évek végén mindig az adta a szellemi lendületet egy-egy lelki gyakorlat előtt, hogy nekiültem a négy evangéliumnak és újból végig néztem minden jézusi megnyilatkozást és ebből rakódott le az, ami lerakódott a 40-es évek végén. És én most 15 esztendővel később azt mondom, hogy megkérdőjelezem az egészet. Ha nemcsak a helyi hierarchia, hanem az egész vatikáni hierarchia is egy olyan utat jár, amelyik útba én egyáltalán nem illek bele, hátha én tévedek?

Két esztendő telt el '64-től '66-ig a következővel. Azért ilyen nagyon sok, mert közben megnyílt a II. Vatikáni Zsinat, és jöttek az információk - ez is nagyon érdekes volt, ha nem is olyan egzisztenciálisan fontos, - de ez is érdekes volt. Nagy ív papírokra Jézus minden mondatát külön sorban leírtam, vastag dosszié-köteg adódott belőle. Minden lapnak volt lapszáma meg sorszám. Mikor megvolt az egész, akkor minden egyes mondathoz odaírtam titokzatos betűket. Pl. itt Istenről van szó, meg kegyelemről van szó, meg üdvösségről van szó. Egy-egy mondathoz hozzáírtam egy betűt, két betűt, három, négy, hat, nyolc betűt. A végén volt nekem vagy 130 vagy még több betűjelem. Ezt a 130 betűjelet értelmezéssel ív-papírosokra írtam és különböző manipulációk révén lerövidítettem 27 témára. A két esztendő alatt azzal foglalkoztam, hogy a 27 témához odaírtam az odavonatkozó 386 helyet, és írtam egy-egy dolgozatot a 27 témára. Mire megírtam a 27 dolgozatot, arra jöttem rá, hogy ez tulajdonképpen csak 14 téma. Újraírtam az egészet. Akkorra már '66 ősze lett. Ekkor már tudtam a következőt: arra fogom az egészet ráépíteni, hogy háromféle ország van; Isten Ország, Evilági ország és Sátán országa. A KIO első numerusa megvolt. Aztán tudtam, hogy lesz egy dogmatikai rész, meg lesz egy moráleteológiai rész, meg lesz egy Jézus-életrajz, meg lesz egy "Ország".

'66 nyarán az Erzsébet-városi templomban misézem reggel és egy francia abbéval találkozom, elbeszélgetünk, s őtőle kapok '66 szeptemberében egy Schmollert. A Schmöller az egy olyan görög konkordancia, amelyikben egyes szavak szerint ki van gyűjtve a Szentírás. '66-tól '68-ig, két évig tart amíg magam legépelem, kb. 550 lapon az egész KIO-t. Ebbe az isteni

segítség messzemenően beleszólt, - mert ha ti azt hiszitek, hogy én nem vagyok eléggé vallásos, most fogjátok látni, hogy igenis vagyok. A következő dolog történt: rettenetesen el voltam maradva a tervemtől. Elment már a '66-os esztendő vége, elment a '67-es, és én még csak az I-sel voltam kész, a II-sel és a III/1-gyel. Tervem szerint ezt két év alatt nekem el kell intéznem, és már csak kevés hónap volt hátra és a munkám nagyobbik fele hátra volt még. S akkor mi történt? 1968 február 1-én Pécelen szűk papi és családi és kisközösségi körben, legfeljebb 20 résztvevővel elmondom az ezüstmisémet s aztán február 2-án pedig elmegyek Budára a Petzval József utcába a Tempóba dolgozni. Vaslemezeket kellett egyik fachból a másikba átrakni. Öreg tempósként csináltam egy hülye mozdulatot, s ennek következtében a lábamra elkezdtek hullani szépen egymás után a vaslemezek. Nem ütöttek agyon, de már nem tudom mennyi mázsa, vagy mennyi tonna volt rajtam, amikor segítségért kiabáltam. Jöttek pajszerekkel, kiszabadítottak, de én nem tudtam a lábamra állni. Ha hiszitek, ha nem, abban a pillanatban, amikor ezek kezdtek hullani a lábamra, akkor arra gondoltam, hogy megkaptam az ezüstmisés ajándékot.

Ez sok hónapos betegállomány lett, és én másfél hónap alatt befejeztem a III/2 -t, két hónap alatt megírtam a IV. könyvet, mégpedig eredeti terjedelemben - amin alig változtattam valamit a későbbiekben. Úgyhogy mire újból munkálkodni tudtam sok hónapos betegállomány után, akkor már csak az V-ös könyv volt hátra, ahhoz nyáron művelődtem és a nyár végén azt is megírtam. Szóval van Isten az égben, Aki az embernek ajándékot ad! Így eljutottam '68 szeptemberéig. Három példány volt, de nem nagyon adogattam senkinek se. Aztán '68-tól '70-ig átdolgoztam, ezt már adogattam. 70-71-ig átdolgoztam harmadszor is és ebben az évben megírtam a Merre Menjek?-et. De közben nagy dolgok történtek az elszemtelenedési folyamatban.

25. A közösségek újjáéledése

Azt hiszem, hogy '66 végétől kezdtem ideges lenni. És miután hat éven keresztül mindenkinek elmondottam, hogy a jelenlegi körülmények nem engednek meg mást, csak azt, hogy egyenként vagy legföljebb házaspáronként találkozzunk, úgy '66 végétől kezdtem ezeknek a barátaimnak mondogatni ilyesmiket, hogy pl. szombat délután a Pistáék nálam lesznek. Nem akarnál te is eljönni? Ilyen nagyon finoman. Annyira előttem van. '68 elején a Trási Évi egyszer azt mondja - a Tabánban sétálunk a hegyre - most már mondjad meg, hogy hogyan van ez? Idáig azt mondtad, hogy felelőtlenség soknak összejönni, most pedig Te hívsz többeket össze? Hát most felelőtlenség vagy nem? Szóval észrevették testvéreim azt az ellentmondást, amelyik adódott a régi és az új szövegem között. Az elszemtelenedési folyamatban nagyban segített valami, ami erre a névre hallgatott: Csatárka. '67 tavaszán a Nemzetközi Vásár idején én már megbecsült tempós dolgozó vagyok, úgyhogy a Nemzetközi Vásár idején nekem nem kell hórúkolnom, hanem az üzemvezetővel együtt járok a standok között és a "külföldies" nyelv n beszélő különböző ügyfeleknek följánljuk a Tempó szolgálatát. Ezt persze nem lehet napi 8 órában csinálni, és ez a Tempó ügyvezető, a Novák elvtárs, annak az Österreicher Irén nevű zsidó lánynak a férje azt mondja, menjünk ki Budára a hegyekbe, láttam ott egy nagyon érdekes telket. Nem lehet ugyan beépíteni, de nagyon olcsón adnák. Elmegyünk. Így aztán '67 tavaszán az öcsém nevére veszünk fönt a Csatárka nevű tájegységben egy telket. Azon elkezdünk őserdőt irtani, meg romokat, meg építkezni, meg biokultúrát csinálni, meg amit még akartok, és ugye csákányozni, meg köveket egymásra rakni, meg ültetni - ezt nekem is szabad. Ez nem összeesküvés, ez nem olyan, hogy összeülünk négyen vagy öten és Szentírást olvasunk - ami összeesküvés lenne. De ott kint ezt mindenki láthatja.

Oda lehet hozni a gyerekeket is. Merza Jóska is fölött a három gyerekével. Ezt bárki láthatja, hogy ott hülyéskedünk, nevetgélünk. Pillanatok alatt elkészül az a kis faházikó és a napi munka után este behúzódnak. Nagy beszélgetések folynak. Ki számolja azt, hogy hárman vagyunk-e vagy heten, vagy kilencen, - hát akik ott voltak.

A közösségek történetét - úgy gondolom, hogy személyekben lehet megragadni. Aikkel én '67-ben, '68-ban megkezdtem az első lépéseket a közösség felé, azok kb. három csoportba oszthatók: papok, öregek vagy régiek, és az újak vagy fiatalok.

Kezdem a papokkal: a Gyuszi bácsi már csoportban volt a börtön előtti korszakban. Bandi bácsi csak szimpatizánsa volt ennek a társaságnak, de csoportban nem volt. Nem tudom, hogy mikor volt az, amikor péceli működésem során elhívta egyik kebelbarátját, a Bisztray Laci bácsit. Én előadtam terveimet és Laci bácsi bólogatott rá. És amikor mindenre bólogatott, akkor nem tudtam megállni, odamentem, átöleltem. Mire Bandi bácsi megszólalt - na Lacikám, szentté vagy avatva. Hogy ez '66-ban volt, '67-ben vagy '68 elején, nem tudom, de a mosolygós hanglejtésére most is emlékszem.

Pontosan tudom a következő találkozást. '67 októberében becsönget valaki. Zimankós, hűvös idő. Bemutatkozik, ő egy váci egyházmegyes káplán. Most cukros és betegállományban volt, és elment a Juhász Miklóshoz, aki azt mondta neki, hogy "na, te a Gyurkának való ember vagy", erre ő fölött. A Barna volt. Nem tudom, hogy kéthetenként találkoztunk-e vagy hetenként, de ez egy hallatlanul gyorsan fölfutó eszmecserejű barátkozás volt. Kb. egy fél esztendő múlva azt mondta, hogy "Te, van nekem egy unokabátyám". És akkor, '68 februárjában elhozta a Dombi Ferit, aki nem fél esztendő alatt, hanem két hónap alatt nyalta végig a KIO köteteit, és rájött, mint sokan mások, hogy ő ezt mindig így gondolta, csak nem fogalmazta meg meg.

E pap barátaim segítségével berobbanunk egy pannonthalmi lelkigyakorlatra. Lehet, hogy már '67-ben, de az is lehet, hogy csak '68-ban. Gyuszi bácsi a maga szerény, egyszerű kis mozgásaival tíz esztendőn keresztül Pannonthalmán - ő, első Havasi Gyula - nyolc napos papi lelkigyakorlatot szervez minden nyáron, és az ország papi krémje arra összejön: a nagy reakciók és mindazok, akik nem mentek bele, nem léptek bele semmibe. Bandi bácsi ennek a nyolc napos országos lelkigyakorlatnak az előadója, és letompításokkal, finomításokkal gyengén fölbirizgálja a kedélyeket. Barna, Dombi Feri meg én időnként a padból fölállunk és elképesztő dolgokat juttatunk paptestvéreink fülébe, akik bizonytalanok abban, hogy ez a Bulányi - vagy hogy hívják - pap, de nem lehet megállapítani, hogy hisz-e. No, ezeknek a pannonthalmi ügköléseknek a gyümölcse két fiatal, frissen szentelt pap, aki még magán hordja a kenetnek az illatát. Az egyik a Czákó Imre. A Bokorban minden idők legszentebb papja, én még olyat nem láttam. Az Úristen hamar elvette tőlünk. Egy éjszaka motorbiciklivel ment pasztorálni és belefutott egy kivilágítatlan kocsinak vagy szekérnek a rúdjaiba. A másikat itt hagyta nekünk Isten, az is majdnem akkora szent, a Kovács Tádé. Aztán valamikor a 40-es évek második felében Pécsen a Tettyén tartottam én diákoknak egy lelkigyakorlatot. Ott volt egy abszolút jelentéktelen, észre-sem-veszem tizenhat esztendőös gyerek. Akit én nem veszek észre, az mindig az ér valamit. Ez is feltűnik, a Szegedi Laci, aki hozza a barátját, az Éltető Ferit. Aztán kijön a börtönből a Tiry Pista. Na, ez volt a '60-as évek végén az első papi társaság.

Az öregek: külön szerveződtek a debreceniek, meg a budapestiek. A debreceniek az Emil, a Jóska, a Teri, és hozzájuk jött a Lilla, aki már 14 esztendőös korában az Andi egyik barátnőjének a csoportjában ült, mint kezdő. A pestiek pedig: Andi, a Greszék, a Müllbacherék és a Hampelék.

A fiatalok, az újak voltak a legkisebb létszámúak, de ezeknek a története olyan, amiről érdemes mondanom valamit. '65-'66 körül rendszeresen elmentem oda, ahol az Éva néni lakott egy családnál, mert az Éva nénit meglátogathatom és azzal a családdal is elbeszélgethetek, amelyiknél lakik. Ez egy nagyon figyelemre méltó család volt. Egy alkalommal azt mondják, hogy itt a szomszédban lakik egy nagyon rendes katolikus ember, a Demeczky, akinek több fia van, de az egyik nagyon igényes, és az édesapja kérdezte, hogy nem tudnánk-e valakit ajánlani, aki vallási és filozófiai dolgokban ezzel a fiával foglalkozna. A Jenőke akkor kb. 15 éves volt, és attól kezdve hetenként vagy kéthetenként jött hozzám és beszélgettünk. Aztán egyszer Mátyásföldön gyóntattam és betérdepelt a gyóntatószékembe egy fiatal asszony, aki azt mondta később, hogy "annyi szeretet áradt belőled, hogy én elhatároztam megkérdezem, hogy ki ez az ember, meg amúgy is volt egy spurim". És akkor a Trási Évi, ez a 32 esztendő anyuka bejött a sekrestyébe és azt mondta, hogy: "atya, én vagyok a Trási Gyurinak a felesége". Trási Gyuri Debrecenben tanítványom volt. A Trási Évi egy-két találkozás után azt mondotta, hogy "van ottan a MÁV szanatóriumban egy hallatlanul érdekes leány. Még nem is mondtam Neked, ha megszületik az ötödik gyerekünk, Te leszel a keresztpapa és ő lesz a keresztmama". Ez volt a Turiák Ildi. A Turiák Ildivel is elindult akkor egy ilyen kéthetenkénti találkozás. Közben az Éva néni azt mondotta, hogy a börtönben összeismerkedett valakivel és annak van egy leánya, aki nem akar vallásos lenni, meg hinni sem akar - elküldhetné-e hozzám. Akkor eljött a Debreczeni Zsuzsi, aki egyből bement nekem, hogy neki súlyos problémái vannak, szerintem nincsen Isten. Mondtam, "ragyogó, éppen ezzel a kérdéssel foglalkozom. Következő alkalomra írd is le, hogy tulajdonképpen miért nincsen." - A következő alkalomra nem írta le és azt mondotta, hogy inkább van.

26. Újra lelkigyakorlatozunk

Óriási állomás volt, hogy 1970-ben, 18 esztendő szünet után újból tarthattam lelkigyakorlatot. Tessék a lépcsőket, az elszemtelenedési lépcsőket figyelni: - Csak egy személy, csak egy házaspár. - Jöjünk össze többen, kéthetenként egy pár órára. - Jöjünk össze három napra reggeltől estig ugyanazon a helyen. 1970-ben jutott el ez a folyamat oda, hogy ezt meg lehet kockáztatni. A papok voltak hatan, az öregek voltak öten, a fiatalok voltak öten. A papi lelkigyakorlat Pécelen volt. Az öregek és fiatalok pedig Csatárkán, nyáron abban a kis házikóban. Azt hiszem, a fiataloké volt legelőször.

Akkoriban a Bokorban még abszolút természetes dolog volt az, hogy szentségimádás. Ez valami hallatlanul felemelő és szükséges dolog, és kell, mint egy falat kenyér. Elképzелhetetlen volt a lelkigyakorlat szentségimádás nélkül. Dehát a Szentség jelenlétében mozogni, ülni, állni, orrot-fújni, ásítani, kedveskedni, beszélgetni, röhögcsélni - ami mégis egy lelkigyakorlathoz azért hozzátartozik - azt nem lehet. Ennek következtében az történt, hogy a szentségtartó kis összecusukható táskát, amikor nem volt szentségimádás, azt egy szép zsinórral az orgonabokorba akasztottuk, és amikor szentségimádás volt, behoztuk és kinyitottuk.

Semmi különleges nagy téma nem volt. Akkoriban azt gondoltuk, hogyha analizálni lehet, az többet ér az égvilágon mindennél, mert olyan mélységek tárulnak fel, amikről soha nem álmodtunk. Őszintén elhitte mindenki, én is. És volt napjában több elmélkedés. Reggel is, délben is, meg este is. Nagyon jámborul csináltuk. Amikor befejeztük, sírtam, mint egy zálogos csacsi. Nem tudom, hogy felnőtt koromban sírtam-e összesen háromszor. Miért sírtam? Hát azért, mert 50 esztendő koromra eljuthattam még egyszer oda, hogy lelkigyakorlatot tarthatok az életben. Ami 18 esztendeig lehetetlen volt. Hogy eljutottunk a Jézusért bátorságban arra a

fokra, hogy van újból valaki, aki ezt vállalja. 71-ben a másik öreg társaságnak, Andiéknak is volt már lelkigyakorlatuk, de az igazi 71-ben a halásztelki lelkigyakorlat volt.

Nincs itt a Dombi Feri, ezért nyugodtan dicsérhetem. Ő abszolút hagyományos tartalmakkal, kínlódva attól, amit később úgy mondott, hogy cukrozni a nullát, fönn tudott tartani egy pár sráccal személyes kapcsolatot, akik munka után bejöttek a plebániára. És mit csináltak? Fociztak. Összegyűjtötték a perselypénzt és akkor dobozban meg kellett súlyozni, és mindenki megmondta, hogy szerinte mennyi. Utána megszámozták, hogy ki az, aki legközelebb járt. Iskola után, munka után ezek oda bementek és hülyéskedtek. Ezek ma mind a vezetők, akikkel ő ott hülyéskedett: a Náci, az Öcsi, a Ferenczi Andris. Egyik se volt "lumen, de lumine". Melós emberek voltak. Náci rövid kitérő után vissza is tért, ma Ő is újra melós. - Villanyszerelő, villanyszerelő, asztalos. Ne fájjon ez nekem, mikor Pécelen ötödik-hatodik éve vasárnapról vasárnapra majd kiestem a szószékről, úgy mondtam a vadabbnál vadabbakat, amelyek számomra olyannak tetszettek akkor, mint amilyeneket most a Kovács Laci mond. Mondott, no de tessék elgondolni, Pécel hagyományos levegőjével, a XII. Pius pápára emlékeztető Bandi bácsi plébánosnak a jelenlétében feszegettem ott a hagyományos pofonosládát, vele minden megtárgyalva, tehát megvolt az egyházi ellenőrzés. De elmondhatatlanul feszítettem. Nem szólal hozzá senki sem. Azt mondja erre Bandi bácsi, "gyere el az énekkar táncestélyére, majd ott". Elmegyek. Ott is mondom azt, ami tölem telik. Teszem fel a kérdőjeleket. Így, úgy, amúgy. Mosolyognak. Nem szól senki sem. Elmegyek a reménytelen kísérlet után. Következő héten találkozunk Bandi bácsival, és akkor azt mondja nekem: "tudod, mit mondtak? Azt, hogy ezek csak olyan kérdések, amelyeket fölött a Bulányi atya, de ő maga sem tudta megválaszolni". Szóval, ez az új emberek masszív ellenállása, akik feltétlenül ragaszkodtak a hagyományokat őrző katolikus egyházhoz és a plebániához. Ezért estem én hűtlenségbe kilenc esztendő után és hagytam ott Pécelt Halásztelekért. Mert Pécelen ezután akkor történt valami, amikor Bandi bácsi két ateistának el tudta adni a dolgokat. Ők jelentik ma Pécelt: Kaszapék.

Halásztelken azonnal szóba álltak az úriemberek velem - nagy tisztelettel. Volt olyan is, aki azt mondta, hogy Prohászka óta így nem szólt senki sem. De ebből nem következett semmi. Senki sem mondta azt, hogy hagyjad már ezeket a hülyeségeket, hát ne fűzz már. Az Öcsi pedig az első prédikációm után azt mondotta, hogy "pofára lettem ejtve. Kihúztál minden talajt alólam."

Most már nem is tudom, hogy volt, de Halásztelken minden második vasárnap, szombaton analízálás folyt, a 2Kor levél. Kék ceruzával, piros ceruzával, lila ceruzával, barnával. Mindenki beszerezte a megfelelőket. S mindenhol, amerre Dombi Feri káplánkodott, jöttek fiatalok: a Tölösi Magdi Tökölről, a Riemer Karcsi Pécsről, a Cika Fehérvárról. Egyszer kint vagyok télen és a Feri keresi két marha pipec, halál elegáns húsz év körüli fiatalember, buggyos fehér nyakkendővel. Csorgott a nyálam. A Simonyi Gyusza sógora, a nővérenek a férje volt az egyik, a másik pedig a Márczi Imre. Amikor elmentek, Feri elmondta, hogy azért jöttek le hozzá, a valamikori fehérvári hittanárjukhoz, mert minden összezavarodott, teljesen értelmetlennek látják a dolgot és ekkor jöttek őhöz. Volt millió hittanár, de a Ferihez mentek el. Valami valóságot érezhettek meg azok a gyerekek, akiknek a Feri hittant tanított. Hadd monjam így: valami nem papit, valami nem papin túli papit. - Nem-papi papit - ez az ő szavazárása. Úgyhogy nagy félénken megkérdeztem a Ferit, hogy Te, ezzel a Márczi Imrével akarsz valamit csinálni? Van terved vele? Mert ha nincsen, én Jenőhöz, meg Zsuzsához, meg az Ildihez meghívom. Azt mondja: csak hívd, hívd. Így aztán azon a 70-es első lelkigyakorlaton már a Márczi Imre is ott volt.

Aztán 71-ben Halásztelken megvolt az a bizonyos - már említett - három kötelékes lelkigyakorlat. Azt éreztem én ott, Halásztelken 71-ben, amikor ezekre az analizálásokra innét is jöttek, onnét is jöttek, amonnét is jöttek, például Bisztray Laci bácsi is küldte a Bisztray Gyurit - szóval úgy éreztem, hogy egyre inkább mozgalmasodik a dolog, meg legalizálódik. Egy ócska kocsmahelyiség volt az a halásztelki plebánia, ahova csak oldalasan lehetett bemenni, de bent mégis sokan le tudtunk ülni. Istenem, Uram, hát lehetséges, hogy újra éled ez az ügy? Csak tönkre ne menjen úgy, mint ahogy tönkre ment az első menet. Mert nekem magyarázhatták 56-ban, meg 60 után is, hogy ezt nem lehet, értsem meg. Én ebbe soha bele nem mentem, ebbe a megértésbe. Egyszer a Jóska mondta sokkal később: "tudod, egyszer a 60-as évek végén... akkor volt a piszok beolvasás azért, hogy abbahagytuk". Emlékszem reá.

Istenem! Úgy éreztem, hogy valamit vétkezett az előző nemzedék, hogy abbamaradt a folytonosság. És ennek az újonnan induló társaságnak - itt nem voltak régiek, itt mindenki tizen-meg huszonéves volt - ennek valamit nem szabad elrontani. S akkor jött ez a három lelkigyakorlatos elmélkedés, miközben reggeltől estig analizáltunk, hogy első kötelék: Istenskapcsolat, imádság, reggeli felkelés szentsége. Aki nem tud reggel egy órával hamarabb felkelni, azért hogy az Istennel való ügyeit rendezze, az mit akar az Isten Országával csinálni? Ilyen őskori szövegeim voltak. - Második kötelék: Ha valakinek az ember kezébe adja magát, akkor kutya kötelessége elmenni, hogy beszámoljon és annak pedig kutya kötelessége... stb, stb. A harmadik, hogy hűségesen megmaradni a közösségben, és el nem engedni semmi körülmények között az ember testvérének a kezét. Hogy úgy ne járjon ez a nemzedék is, mint ahogy az első nemzedék járt, amelyikből van is meg nincs is. Híre ment ennek a lelkigyakorlatnak és az öregek ezt hallgatták. Aztán amit én kaptam ezért utána!...

27. Első B-ly: a laikusok színre lépnek

72-ben az elszemtelenedési folyamat eljutott a korábban nem látott magasságig és mértékig. Tessék idefigyelni: a papi társaság hajlandó volt politikai félelmeit legyőzve, papi méltóságtudatát legyőzve közös lelkigyakorlatra leülni laikusokkal. Még borzalmasabbat mondok: laikus nőekkel. Úgy, hogy az egyik elmélkedést mondja egy pap, aztán egy laikus férfi, aztán egy laikus nő, egyik előadást ez, másikat amaz. És laikus nők is előadnak! No, jó, hát azt elviseltük mindig, hogy egy laikus nő előad a trecentonak a festőművészetéről. De hát ezek nem ilyen témákról szóltak, hanem teológiai meg lelkipásztorkodási dolgokról. Azt hiszem ez elmondhatatlanul nagy dolog volt a Bokornak a "csak embert-ismerés" szempontjából, tehát nem az a szemlélet, hogy itt van egy főtisztelendő atya és itt van egy másodrangú állampolgár, olyan minőségi különbséggel, ahogy azt a II. Vatikáni Zsinat megállapította. Ennek az alsószentiváni lelkigyakorlatnak az volt az érdekessége, hogy azok jöhettek el, akik benne voltak a Papok I-ben, meg az Öregek I-ben, meg a Fiatalok I-ben, plusz még egy személy, sofőr jogon. A helyzet ugyanis az volt, hogy Bisztray Laci bácsi erre hivatalos volt, és Bisztray Gyuri akkor már nyakig be volt zsongva a Bokor-ügyekbe. És nem tudom, miért, azon a napon, amikor a Laci bácsinak indulnia kellett volna, Gyuri elment a Laci bácsihoz. - Laci bácsi, Te itthon vagy? - Dolgom volt, az idén talán nem megyek el. - Te nem mégy el a lelkigyakorlatra? Gyuri rámutatott a motorbiciklijének a hátsó részére, arra fölültette a Laci bácsit és lemotoroztak Alsószentivánba. Gyuri hozta a nagybátyját, annak ott kell lennie, de mi legyen Gyurival? Zavarjuk el? Azt mondtuk, jöjjön be a sofőr is. És nem volt rossz döntés!

Akkor még nem tudtuk, hogy ez B-lelkigyakorlat. Nem csináltunk lőtte bésítést. Nem kérdeztük meg, hogy kinek van csoportja és kinek nincsen csoportja. Csak azt tudtuk, hogy annak a 19 embernek, aki ott van, annak ez a mindent jelenti. Akkoriban még lehetett ilyen "link" kategóriák alapján B-lelkigyakorlatra hívni embereket és nem voltak abszolút feltételek. Ezek a későbbiekben jöttek létre. 1973-ban már két ilyen B-lelkigyakorlat volt.

Összesen 13 lelkigyakorlatot tartottam abban az évben. A Regnumnak is tartottam lelkigyakorlatot. S olyan mértékben jelentkezett a magyar katolikus társadalom részéről az igény, hogy azt kellett mondanom: ide figyeljete, jó nektek laikus is lelkigyakorlat tartására? A bennünket megkereső papok azt felelték: mindegy az nekünk, csak mondjátok, amitek van. Szeretném, ha erre most jól ráéreznétek: bizalom volt irántunk. Negyed annyit nem tudtunk, mint amennyit ma tudunk, kezdők voltunk, de bizalom volt. Elhitték azt, hogy jószándékú emberek vagyunk. Be kell majd írni a történelembe, az első laikus lelkigyakorlat vezető 1973-ban a Lilla-Öcsi duó volt, majd következnek a többiek... 1973 decemberében Andi és Demeczky Jenő.

Azt hiszem, hogy 1974-től kezdve vált rendszeressé, hogy az Államegyházügyi Hatóság fölhívta a püspökségeket és közölte velük, hogy hol tartunk lelkigyakorlatokat. És a helynök vagy az irodaigazgató akkor kénytelen volt kocsiba szállni és kimenni és rábírní a plebánost, hogy zavarjon bennünket széjjel. Ha a plebános nem volt hajlandó bennünket széjjelzavarni, akkor bement a lelkigyakorlatozók közé és megkérdezte, hogy mit keresnek ott. Márczi Imréhez is odament ilyen módon egy érseki helynök és megkérdezte: ki adott magának megbízatást? A válasz ez volt: Jézus Krisztus.

Az utolsó esztendőket már csak távirati stílusban és hiányosan említem. 1976. januárjában megkezdődik az eretnekezés. Lékai bíboros kinevezésétől kezdve 76 őszétől indul meg az országból való eltávolítási manőversorozat és 76 végén szólítja meg a püspöki kar a bázisközösségeket: akkor még azon az alapon, hogy mindenfajta bázisközösség rossz, mert az Evangélii nunciandi 74-ben dicsérheti a bázisközösségeket, de ahogy Lékai bíboros mondja, z nyugatra érvényes és nem a mi viszonyainkra. Úgy lesznek majd a Bokrot kivéve a többi kisközösségek jó közösségek, hogy 1979-ben Merza József megtagadja a katonai szolgálatot és visszaadja a katonakönyvét. 81 őszétől 82 nyaráig volt a nagy ütések sorozata, a két felfüggesztés és az én működési jogom elvétele.

Nem tudom, hogy a számszerűen mérhető terjedésből meglátható-e valami ígélet a jövőre? Aki nem tudná, mondom: 72-ben, azon a bizonyos lelkigyakorlaton 19-en voltak. Ilyen jellegű lelkigyakorlatra 87-ig, tehát 15 esztendő alatt 193 testvért hívtunk meg, egyre szigorodó feltételek mellett, ebből 23 időközben elhagyta a Bokrot. 3 meghalt már és 3 köszönte a tökgyalut és visszament nem-csoport-vezetői lelkigyakorlatra. Marad összesen 164 olyan személy, akit úgy tartunk számon, mint csoportvezetőt. Van, akinek tönkre ment a csoportja, de van akinek nem egy, nem kettő, nem három, hanem esetleg négy-öt csoportja van, t hát biztos, hogy nincsen kevesebb csoport a Bokorba , mint amennyi csoportvezetőt számon tartunk. A fejlődés tehát így néz ki: 72-ben voltunk 19-en, 77-ben 47-en, 82-ben 99-en, 87-ben 164-en.

28. Tanulságok

Az utolsó ponthoz értem. Összeírtam itt pár tanulságot. Ezeket a tanulságokat mondom el.

1. Ha az ember valami szépet meglát, azt csinálni kell.
 2. Nincs minden veszve akkor sem, ha életfogytiglani börtönt kapunk azért, amit csináltunk.
 3. Ha 20 év munkája semmivé is lesz, hozzá kell fogni előlről, öszülő fejjel is.
 4. Nem kell csodálkozni azon, hogy a réginek a képviselői el akarják tiporni az újat - a világban és az egyházban egyaránt!
 5. És végül egy tanulság, melyet két evangéliumi idézet egybegyúrva szültem meg. Ez közmondás formájában úgy hangzik, hogy: Nem az a legény, aki üti, hanem aki állja. No, most melyik az a két evangéliumi idézet, amelyikből ezt egybegyúrtam? Az egyik az, hogy "üldözni fognak titeket".
- A másik pedig, hogy "bízzatok, én legyőztem a világot!"

TARTALOM

1. Prohászka.....	3
2. Apám megtér	4
3. Jezsuiták kezében	5
4. Piaristák markában	6
5. Fejesugrás.....	8
6. Szabó Dezső	9
7. Németh László, Illyés Gyula	11
8. Zsidók.....	11
9. Nacionalizmus.....	12
10. Misztikum.....	13
11. A háború vége	14
12. Kolakovich	14
13. AC-tábor, lelki gyakorlatok.....	16
14. Fölfedezem a Szentírást.....	18
15. Lelkesedés	19
16. A megbénítás korszaka.....	22
17. Nehéz idők.....	24
18. A Fő-utcában börtönélmények Rákosi Mátyás idejében.....	26
19. A Gyűjtő-ben.....	29
20. Kitörés a váci börtönből	34
21. Forradalomtól szabadulásig.....	36
22. Első tempózások a szabad életben.....	38
23. Az én Anyaszentegyházam.....	41
24. A KIO születése.....	44
25. A közösségek újjáéledése	45
26. Újra lelki gyakorlatozunk	47
27. Első B-lgy: a laikusok színrelépnek	49
28. Tanulságok	50